

პროდუქციის ნომენკლატურა – საწარმოების მიერ გამოშვებული მატერიალური დოვლათის კლასიფიცირებული ჩამონათვალი. დეტალიზაციის მიხედვით პ. ნ. სხვადასხვაგვარია: ხარისხის, არტიკულის, ზომის, პროფილის, მარკის, ტიპის მიხედვით გაშლილი; ჯგუფური, რომელშიც გაშლილი ნომენკლატურის ცალკეული პოზიციები გაერთიანებულია ერთიანი დასახელების ერთგვაროვან ჯგუფებში; საგემო-კრებსითი – პროდუქციის უფრო გამსხვილებული სია.

პროდუქციის რეალიზაცია – საწარმოს მიერ გამოშვებული პროდუქციის ჩართვა სამეურნეო ბრუნვაში და მისი ანაზღაურება მოქმედი ფასებით. რეალიზებულად ითვლება ის პროდუქცია, რომელიც გაგზავნილია მოქმედი სამრეწველო საწარმოს ფარგლებს გარეთ და ღირებულება გადახდილია მომხმარებლის ან სავაჭრო ორგანიზაციის მიერ.

პროდუქციის ხარისხი – პროდუქციის თვისებათა ერთობლიობა, რომელიც განაპირობებს მის უნარს დააკმაყოფილოს სახალხო მეურნეობის ან მოსახლეობის განსაზღვრული მოთხოვნილება. იგი პირდაპირაა დაკავშირებული ქვეყანაში საწარმოო ძალების განვითარებასთან. პ. ხ. მართვა გულისხმობს ხარისხის მაჩვენებლების შესაბამისობას დადგენილ მოთხოვნებთან, სტანდარტებთან, ტექნიკურ პირობებსა და სხვა ნორმატიულ-ტექნიკურ დოკუმენტაციებთან. გამოშვებული პროდუქციის ხარისხი მნიშვნელოვნად არის დაკავშირებული საწარმოში მომუშავე ადამიანების ორგანიზაციულ ქცევასა და მოტივაციაზე. ხარისხის მართვის თანამედროვე მიდგომა ეფუძნება არა დეფექტების აღმოჩენასა და გამოსწორებას, არამედ მათ პრევენციას. ეს ხორციელდება პროცესების, ნაკეთობების, მომსახურების ყოველმხრივ და გულდასმით შემოწმების ფონზე. ხშირად ტესტირება ტარდება არა წუნის გამოსავლენად, არამედ იმის დასადასტურებლად, რომ საქონელი ხარისხიანია. გარდა ამისა, ხარისხის უზრუნველყოფა აღარ არის ერთი სტრუქტურული ერთეულის პრეროგატივა და ის მთელი ორგანიზაციის საზრუნავია. ამგვარი მიდგომა პირველად იაპონიაში დაინერგა და მერე გავრცელდა დასავლეთში, რაც მის ეფექტურობაზე მეტყველებს. მიმწოდებლები აღარ განიხილება შესაძლო კონფლიქტის წყაროდ, არამედ მათთან ვითარდება მჭიდრო პარტნიორული ურთიერთობები. თანამედროვე მსოფლიოში ხარისხთან ასოცირებული ყველაზე მნიშვნელოვანი ორგანიზაციაა ISO (International Organization for Standardization), რომელიც 1947 წელს დაარსდა და მას შემდეგ ნაყოფიერ მოღვაწეობას ეწევა საერთაშორისო სტანდარტების შემუშავებისა და ხარისხის დაცვის მხრივ. ამ ორგანიზაციამ შექმნა ხარისხის სერტიფიცირების მთელი სისტემა, რომელთაგან ჩვენთვის ყველაზე საინტერესოა ISO9000 ჯგუფის სტანდარტები, რომლებიც ხარისხის მენეჯმენტს უკავშირდება.

პროდუცენტი [ლათ. producens (producentis) მწარმოებელი] – რაიმე საქონლის მწარმოებელი ქვეყანა, ფირმა, კონცერნი, გაერთიანება, ორგანიზაცია და მისთ.

პროექტანტი – პირი, რომელიც პროექტს ადგენს; დამპროექტებელი.

პროექტების წინასწარი შერჩევა – პროექტის სტრატეგიული ამოცანის, ლოგიკური დასაბუთების, ბიუჯეტზე ზემოქმედების და ეკონომიკური მიზანშეწონილობის წინასწარი შეფასების პროცესი. სახელმწიფო ინვესტიციების მართვის პროცესის პირველი ეტაპი, რაც გულისხმობს პროექტის კონცეფციის ბარათის შემუშავებას, რომლის საფუძველზეც გადაწყვეტილება უნდა იქნეს მიღებული.

პროექტი (ლათ. projektus წინ გამოწეული) – 1. დოკუმენტების (ანგარიშები, ნახაზები და სხვ.) ერთობლიობა რომელიმე ნაკეთობის (ნაგებობების, მანქანის) შესაქმნელად. პ. შეიძლება იყოს

ესკიზური, ინდივიდუალური, სამუშაო, ტექნიკური, ტიპური; 2. რაიმე დოკუმენტის (ხელშეკრულების) წინასწარი ტექსტი; 3. ობიექტის ჩანაფიქრი, გეგმა, პროტოტიპი, პირველსახე.

პროექტი დაგეგმვის – ქალაქთმშენებლობის დოკუმენტაცია, რომელიც განსაზღვრავს ტერიტორიის გეგმარებით სტრუქტურის, განაშენიანების, კულტურულ-საყოფაცხოვრებო, სატრანსპორტო მომსახურების, საინჟინრო უზრუნველყოფის წინადადებებს და ადგენს ქალაქთმშენებლობის ზონირებული ტერიტორიის რეგლამენტს და მისი განვითარების ძირითად მაჩვენებლებს.

პროექტი ესკიზური – საკონსტრუქტორო დოკუმენტაციის ერთობლიობა, რომელიც პრინციპულ საკონსტრუქტორო გადაწყვეტილებებს შეიცავს და ნაკეთობაზე და მისი მუშაობის პრინციპზე საერთო წარმოდგენას იძლევა. აგრეთვე, შეიცავს ნაგებობის არქიტექტურულ მონაცემებს, დანიშნულებას, გაბარიტულ ზომებსა და სხვ.

პროექტი სამუშაო (მუშა) – საკონსტრუქტორო დოკუმენტაცია, რომელშიც მოცემულია: ნაკეთობის (ნაგებობის) გარე ხედი, გაბარიტული და ფუნქციური ზომები, კვანძები, ჭრილები და ცალკეული დეტალის ნახაზები, აგრეთვე ახსნა-განმარტებითი ბარათი ნაკეთობაზე (ნაგებობაზე).

პროექტი ტექნიკური – საკონსტრუქტორო დოკუმენტაციის ერთობლიობა, რომელიც საბოლოო ტექნიკურ გადაწყვეტილებას შეიცავს და სრულ წარმოდგენას იძლევა ნაკეთობის სახეზე, ზომაზე, ფორმაზე, აგრეთვე შეიცავს მონაცემებს სამუშაო დოკუმენტაციის დამუშავებისათვის. პ. ტ. დამტკიცების შემდეგ გათვალისწინებულია ნაკეთობის მაკეტის დამზადება.

პროექტის ხარჯთეფექტიანობის ანალიზი (ინგლ. CEA – Cost-Effectiveness Analysis) – პროექტის საპროგნოზო შედეგების განსაზღვრა და ამ შედეგების მისაღწევად პროექტის განხორციელების იმგვარი სტრატეგიის შერჩევა, რომელსაც მინიმუმამდე დაჰყავს მთლიანი დისკონტირებული კაპიტალი და მიმდინარე ხარჯები. ეს მეთოდი გამოიყენება მაშინ, როდესაც სარგებლის ფულადი ღირებულების შეფასება ძნელია ან ძვირი, ან იმისთვის, რომ არჩევანი გაკეთდეს ერთსა და იმავე ან ძალიან მსგავსი შედეგების მომტან ალტერნატივებს შორის. მოცემული ანალიზი შესაძლებელია განხორციელდეს პროდუქციის ერთეულის (ანუ არაფულადი სარგებლის) თვითღირებულების გაანგარიშების ფორმით.

პროექტის ალტერნატიული ღირებულება – რესურსის ღირებულება საუკეთესო ალტერნატიული ვარიანტის გამოყენების შემთხვევაში. ეკონომიკური ანალიზის დროს პროექტის შეძენილი რესურსის ალტერნატიული ღირებულება არის მისი მარგინალური სოციალური ღირებულება საუკეთესო ალტერნატიული გამოყენების (რომელიც პროექტს არ უკავშირდება) ან ამჟამინდელი გამოყენების შემთხვევაში (იზომება გადახდის მზადყოფნის საფუძველზე), თუ ეს საბოლოო პროდუქტი ან მომსახურებაა.

პროექტის ანალიზი – პროექტის დოკუმენტური, ყოველმხრივი და სისტემური შემოწმება მისი ხარისხის შეფასების, პრობლემების გამოვლენისა და გადაწყვეტის მეთოდების განსაზღვრის მიზნით.

პროექტის გარე ფაქტორები – ხარჯი ან სარგებელი, რომელიც პირდაპირ არ აკუმულირდება პროექტის განმახორციელებელი სუბიექტის ანგარიშებზე (ანუ ის არ შეიძლება აისახოს

ფინანსურ ანგარიშებში, რადგანაც საბაზრო ფასი არ აქვს) და რომელიც ფინანსური ნაკადების თვალსაზრისით პროექტს პირდაპირ ვერ დაუკავშირდება. შეიძლება იყოს პოზიტიური ან ნეგატიური.

პროექტის მართვა – მოქმედების სფერო, რომლის ფარგლებში განისაზღვრება და გამოკვეთილად მიიღწევა პროექტის მიზანი სამუშაოების მოცულობას, რესურსებს (ფული, შრომა, მასალები, ენერგია, სივრცე და სხვ.), დროს, ხარისხსა და რისკებს შორის ბალანსირებით. პ. მ. წარმოადგენს საწარმოს მენეჯმენტის ნაწილს.

პროექტის მავარი არქიტექტორი – არქიტექტორი, რომელიც ახდენს საპროექტო დოკუმენტაციის ყველა ნაწილისა და სამუშაო ნახაზების კომპლექტების ორგანიზებასა და კოორდინაციას.

პროექტის მთლიანი ღირებულება – კაპიტალური ინვესტიციის პროექტისთვის საჭირო ყველა ხარჯი, საინვესტიციო პროექტის დაგეგმილი შედეგების/პროდუქტის მისაღებად საჭირო მთლიანი ფინანსური რესურსი, დაფინანსების წყაროს (სახელმწიფო ბიუჯეტი, დონორის დაფინანსება, სესხები და/ან ბენეფიციარის თანადაფინანსება) მიუხედავად.

პროექტის პრიორიტეტულობის განსაზღვრა (შერჩევა) – ყოველმხრივი ანალიზის გზით ყველაზე მიზანშეწონილი ვარიანტის შერჩევისა და საბოლოო გადაწყვეტილების მისაღებად რეკომენდაციების შემუშავების პროცესი.

პროექტის სოციალური ზემოქმედების შეფასება – პროექტის პოტენციური უარყოფითი და დადებითი სოციალური შედეგების შეფასება, როგორებიცაა: შემოსავლის გადანაწილება, სიღარიბე, უმუშევრობა, გენდერული თანასწორობა და სხვა. სოციალური ზემოქმედების შეფასების დროს კეთდება არა მთელი საზოგადოების ზარალისა და სარგებლის სიდიდის ანალიზი, არამედ ანალიზი იმისა, თუ ვინ ზარალდება და ვინ იღებს სარგებელს პროექტის შედეგად (ამ უკანასკნელთა შეფასება ხდება ხარჯთსარგებლიანობის ანალიზის დროს).

პროექტის ტექნიკურ-ეკონომიკური კვლევა – ანალიტიკური კვლევა, რომელიც ხორციელდება შეფასების ეტაპზე, მოიცავს შემოთავაზებული პროექტის ტექნიკურ, ეკონომიკურ შეფასებას, ასევე შეიძლება მოიცავდეს ეკოლოგიურ და სოციალურ შეფასებებს და ხორციელდება კაპიტალური საინვესტიციო პროექტის საერთო მიზანშეწონილობისა და მდგრადობის შესახებ დასკვნების გასაკეთებლად.

პროექტის შეფასება – პროექტის ტექნიკურ-ეკონომიკური მიზანშეწონილობის შესწავლის გზით გადაწყვეტილების მიღების პროცესი, რომელიც უზრუნველყოფს ყველაზე მაღალი სოციალური და ეკონომიკური შედეგების მომტანი პროექტის გამოვლენას [მოქმედების მიზანშეწონილობის გადაწყვეტილების (არსებული სიტუაციის შენარჩუნების) ჩათვლით].

პროექტის წმინდა მიმდინარე ღირებულება (ინგლ. NPV – Net Present Value) – პროექტის წმინდა სარგებლის დისკონტირებული წლიური სიდიდეების ჯამი (სარგებელს გამოკლებული ხარჯები).

პროექტის ხარჯთსარგებლიანობის ანალიზი (ინგლ. CBA - Cost-Benefit Analysis) – ფულად გამოსახულებაში პროექტის ხარჯებისა და სარგებლის რაოდენობრივი შეფასება ალტერნატიული ღირებულების შეფასების საფუძველზე.

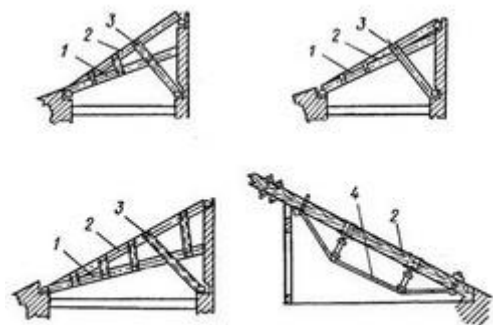
პროექტის ხარჯთსარგებლიანობის კოეფიციენტი (ინგლ. Benefit cost ratio) – პროექტის სიცოცხლის ხანგრძლივობის მთელი პერიოდის მანძილზე მთლიანი დისკონტირებული სარგებლის თანაფარდობა მთლიან დისკონტირებულ ხარჯებთან.

პროექცია (ლათ. projection წინ გაწევა) – 1. სივრცითი ფიგურების გამოსახვა სიბრტყეზე ან სხვა რომელიმე ზედაპირზე. განასხვავებენ ცენტრალურ, პარალელურ და ორთოგონალურ (მართკუთხა) პროექციებს სხვადასხვა სახით: აქსონომეტრიული, დიმეტრიული, ვერტიკალური, იზომეტრიული, კარტოგრაფიული, მონომეტრიკული, ორთოგონალური, პოლარული, ტოლდიდი, ტრიმეტრიული, ცილინდრული, წრიული, ჰორიზონტალური და სხვ; 2. იხ. გეგმილი.

პროვინცია (ლათ. provincia პროვინცია, რაიონი) – 1. დედაქალაქს ან მსხვილ კულტურულ ცენტრს დაშორებული პატარა ქალაქი, სოფელი, ადგილი, კუთხე; 2. ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეული ზოგიერთ სახელმწიფოში; 3. ძვ. რომაელების მიერ დაპყრობილი ტერიტორია.

პროზენქიმა (ბერძ. pros რისამე მიმართულებით, რისამე ახლოს და enchyma წვნიანი) – მცენარეული ქსოვილი, რომელიც შედგება წაგრძელებული, ბოლოებში წამახვილებული, სხვადასხვა წარმოშობისა და ფუნქციის უჯრედებისგან. უჯრედის კედლები შედგება ცელულოზისა და ლიგნინისაგან. თუ უჯრედები ბოლოებში წამახვილებული არ არის, მაშინ ასეთ ქსოვილს პარენქიმას უწოდებენ.

პროთეზი (ბერძ. prothesis გამოდგმა) – სპეციალური კონსტრუქცია, რომელიც ერთვება გასაძლიერებელი კონსტრუქციის მუშაობაში დაზიანებული ნაწილის შესაცვლელად (ნახ. 1. ხის ნივნივების გაძლიერება პროტეზებით: 1-გასაძლიერებელი ნივნივი; 2-პროტეზი ახალი ელემენტის სახით; 3-ირიბა; 4-შპრენგელი).

ნახ. 1

პროკამბიუმი (ლათ. procambium<ბერძ. pros რისამე მიმართულებით, რისამე ახლოს და ლათ. cambium შეცვლა, განახლება) – მცენარის ორგანოებში (ღეროებში, ფესვებში) ახალგაზრდა ნაწილების წარმომქმნელი ქსოვილი – პირველადი ვასკულარული (გამტარი ქსოვლებისათვის საწყისის მიმცემი) მერისტემა. შედგება ერთგვაროვანი პროზენქიმული თხელკედლიანი სუსტადვაკულირებული უჯრედებისაგან, რომლებიც შემდეგ დიფერენცირდება პირველადი გამტარი ქსოვილების ელემენტებად – პირველად ფლოემებად და ქსილემებად. პ. უჯრედები ინტენსიურად იზრდება სიგრძეში და იტოტება სხვადასხვა მიმართულებით.

პროლონგაცია (ლათ. prolongo ვაგრძელებ) – ხელშეკრულების ვადის გაგრძელება.

პროლუვიუმი – ფლუვიალური ჯგუფის კონტინენტური დანალექი ქანების ერთ-ერთი გენეტიკური ტიპი, რომელიც ხასიათდება მონატეხი მასალის ცუდი დახარისხებითა და მცირე სიმრგვალით. ფორმირდება დროებითი და ნათლად გამოხატული ცვალებადი რეჟიმის მქონე ნაკადების ზემოქმედებით, ღვარცოფული ნაკადების ჩათვლით. პ. მონაწილეობს მდინარის ტერასების ჩამოყალიბების პროცესში, ქმნის გამოტანის კონუსებსა და პროლუვიალურ

შლეიფებს. პროლუვიალური გამოტანის კონუსებში, მათი წვეროდან ძირის მიმართულებით, მონატეხი მასალის გრანულომეტრიული შემადგენლობა იცვლება წვრილმარცვლოვანი შევსების მქონე ღორღიდან მტვრისებრ-თიხნარ ნარიყამდე.

პრომერისტემა – მცენარის პირველადი, ყველაზე ნაკლებად დიფერენცირებული, წარმომქმნელი ქსოვილი.

პრომილე (ინგლ. promile<ლათ. pro mille ათასთან) – რიცხვის მეათასედი ნაწილი, რომელიც ასე აღინიშნება: 0/00. პრომილეს იყენებენ შენადნობის კომპონენტების რაოდენობრივი შეფასებისას, ოქროს სინჯის გამოთვლისას, სააფთიაქო (წამლების) აწონისას. მაგ., ოქროს სინჯი 900, 800 და ა.შ. ნიშნავს, რომ შენადნობის 1000 ნაწილზე, შესაბამისად, მოდის სუფთა ოქროს 900 ან 800 ნაწილი.

პრომოუტერი – სპეციალისტი, რომელსაც ევალება ფირმის მიერ წარმოებული საქონლის წინწაწევა ბაზარზე, აგრეთვე ინვესტორებისა და სპონსორების მოზიდვა.

პრონაოსი (ბერძ. prōnāos<prō წინ და nāos ტაძარი) – ანტიკური ტაძრის შესასვლელის ნახევრად ღია ნაწილი პორტიკსა და ნაოსს შორის (ნახ. 1. ეგვიპტური ტაძრის პრონაოსი); წინადარბაზი.

ნახ. 1

პროპანი – ალკანოიდების კლასის ორგანული ნაერთი – უფერო, უსუნო აირი. არსებობს ბუნებრივ აირში. მიიღება ნავთობის კრეკინგის შედეგად. ქიმიური ფორმულა – C_3H_8 ; სიმკვრივე: აირულ მდგომარეობაში – 2,0098 კგ/მ³; თხევად მდგომარეობაში – 493 კგ/მ³; დნობის ტემპერატურა – $-187,7^{\circ}C$; დუღილის ტემპერატურა – $-42,25-42,04^{\circ}C$; თვითაალების ტემპერატურა – $470^{\circ}C$; აალების ტემპერატურა – $-104^{\circ}C$. როგორც ყველა ნახშირწყალბადოვანი აირები – ხანძარ- და აფეთქებასაშიშია. ცუდად იხსნება წყალში. პროპანის გამოყენების სფეროებია: ლითონების ჭრა, მეორეხარისხოვანი ლითონის კონსტრუქციების შედუღება; საბურთულე, საგზაო, აირშედულებითი სამუშაოები; გათბობა, მაცივარი აგენტი, გადასატანი ელექტროგენერატორების საწვავი; ქიმიური და კვების მრეწველობა და სხვ.

პროპელენტი – ნივთიერება, რომელიც რაიმეს გადაადგილებს.

პროპელერი (ინგლ. propeller<ლათ. propello ვაწევი წინ) – საჰაერო ხრახნი; ხრახნისებრი ფრთა, რომელიც მოძრაობაში მოდის ძრავის მეშვეობით და ძრავის მგრეხ მომენტს გარდაქმნის გამწვევ ძალად (ნახ. 1). გამოიყენება მამოძრავებლად თვითმფრინავებში, დირიჟაბლებში, შვეულმფრენებში (დგუშიანი და ტურბოხრახნული ძრავებით), გლისერებში, აეროციგებში, ეკრანოპლანებში, გემებში საჰაერო ბალიშით, ტუმბოებში, სავენტილაციო სისტემებში, საყოფაცხოვრებო ტექნიკასა და სხვ. ფრთების ბიჯის ცვალებადობის მიხედვით არსებობს ფიქსირებული და ცვლადი ბიჯით; გამოყენების ხერხების მიხედვით – გამწვევი და წამბიძგებელი. ფრთების წინ ყოველთვის იქმნება დაბალი წნევა, ხოლო უკან – მაღალი. პ. ფრთების

ნახ. 1

დასამზადებლად ძირითადად გამოიყენება ლითონი, იშვიათად – მაგარი ჯიშის მერქანი (მუხა, მსხალი, ცაცხვი, არყის ხე და სხვ.), პროპელერის მორგვი მზადდება ალუმინის შენადნობებისაგან (კომპოზიტებისაგან).

პროპილეა – მონუმენტური კარიბჭე; არქიტექტურულად გაფორმებული სვეტნარი შენობის ან რაიმე ტერიტორიის შესასვლელის წინ (ნახ. 1. ათენის უნივერსიტეტის პროპილეა, საბერძნეთი. რეკონსტრუქცია).

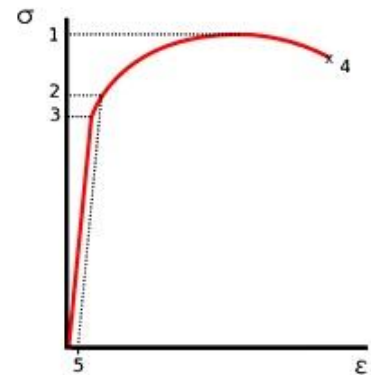
ნახ. 1

პროპილენი (პროპენი) – არანაჯერი ნახშირწყალბადი; საწვავი გაზი სუსტი სუნით. ქიმიური ფორმულა – C_3H_6 ; სიმკვრივე: აირულ მდგომარეობაში – $1,8641 \text{ კგ/მ}^3$; თხევად მდგომარეობაში – $613,9 \text{ კგ/მ}^3$; დნობის (გაყინვის წერტილი) ტემპერატურა – $-187,6^\circ\text{C}$; დუღილის ტემპერატურა – $-42,09^\circ\text{C}$; აალების ტემპერატურა – 455°C . ხასიათდება მაღალი რეაქციული თვისებებით. გამოიყენება პოლიპროპილენის, ეთილენ-პროპილენური კაუჩუკის, გლიცერინის, აკრილნიტრილისა და სხვა მნიშვნელოვანი ქიმიური ნედლეულისა და ძრავის საწვავის მისაღებად.

პროპორცია (ლათ. proportio თანაფარდობა, თანაგანზომილება) – 1. ელემენტების თანაშეზომილობა, შენობებისა და ნაგებობების ნაწილების ფარდობის სისტემა ერთმანეთთან და მთლიანთან, რითაც მათ ენიჭება ჰარმონიული მთლიანობა და მხატვრული დასრულება. 2. ჩნდება, როგორც არქიტექტურის ფუნქციური და კონსტრუქციული კავშირების მხატვრული შედეგი; 3. მათემ. ოთხი სიდიდის a, b, c, d , ორ ფარდობას შორის ტოლობა $a/b = c/d$. სიდიდეებს a, b, c, d -ს ეწოდება 3. წევრები; a და d – განაპირა, b და c – შუა. 3. შუა წევრების ნამრავლი ტოლია განაპირა წევრების ნამრავლისა; $bc = ad$ – 3. ძირითადი თვისება, რომლითაც სარგებლობენ მისი სისწორის შემოწმების მიზნით.

პროპორციულობა – დამოკიდებულება ორ სიდიდეს შორის, როდესაც ერთის გადიდება (ან შემცირება) იწვევს მეორის იმდენჯერვე გადიდებას (ან შემცირებას).

პროპორციულობის ზღვარი – 1. ძაბვის მაქსიმალური სიდიდე, როდესაც, ჯერ კიდევ, სრულდება ჰუკის კანონი ანუ ნიმუშის დეფორმაცია პირდაპირპროპორციულია მოდებული დატვირთვის (ძალის). უნდა აღინიშნოს, რომ ზოგიერთ მასალაში დატვირთვა დრეკადობის ზღვარს ზევით იწვევს შებრუნებულ დეფორმაციებს (ზოგადად დრეკადს), მაგრამ უკვე არა პირდაპირპროპორციულს ძაბვების მიმართ. გარდა ამისა, ამ დეფორმაციებმა შეიძლება "დაიგვიანონ" დატვირთვის ზრდასთან მიმართებაში როგორც დატვირთვის, ისე მისი მოხსნის დროს. სიმტკიცეზე პრაქტიკული გაანგარიშებებისას ის მიიღება დენადობის ზღვრის ტოლი. აღინიშნება σ_p -თი; 2.

ნახ. 1

მაზვა, რომლის დროსაც დატვირთვასა და წაგრძელებას შორის წრფივი დამოკიდებულებიდან გადახრა აღწევს ისეთ სიდიდეს, რომ დატვირთვა-დეფორმაციის დიაგრამაზე (ნახ. 1. ლითონის ნიმუშის დეფორმაციის დიაგრამა გაჭიმვისას: 1-სიმტკიცის ზღვარი; 2-პირობითი დენადობის ზღვარი; 3-პროპორციულობის ზღვარი; 4-რღვევის წერტილი) პროპორციულობის ზღვრის შესაბამის წერტილზე გამავალი მრუდის მხების დახრის კუთხის ტანგენსი ძაბვის (ორდინატა) ღერძთან იზრდება 50%-ით თავის საწყის სიდიდესთან (დრეკად უზანზე) შედარებით.

პროპორციულობის კოეფიციენტი – მათემ. პროპორციული სიდიდეების უცვლელი ფარდობა. ის აჩვენებს ერთი სიდიდის რამდენი ერთეული მოდის მეორე სიდიდის ერთეულზე.

პროექტორი (ლათ. projectus წინ გასროლილი) – მძლავრი გასანათებელი ხელსაწყო აღჭურვილი ოპტიკური სისტემით, რომელიც იძლევა პარალელური კონცენტრირებული სხივების კონას საჭირო მიმართულებით (ნახ. 1. შუქდიოდური პროექტორი INVOLIGHT LED PAR 64BK).

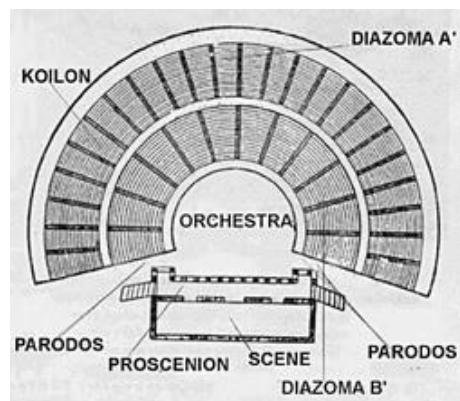
ნახ. 1

ნახ. 1

პორრანი – ვიწრო სადინარი კაშხლის ტანში (ყრილში), მდინარის დელტაში ან მდინარის სწორი მონაკვეთი, წარმოქმნილი წყალდიდობის დროს მდინარის კლაკნილის ჩარეცხვის შედეგად (ნახ. 1).

პროსკენიონი – ძველ ბერძნულ თეატრში – სკენეს მინაშენი, საიდანაც პროსკენიუმის კედლის გავლით მოედანზე (ორქესტრაზე) გამოდიოდნენ მსახიობები და ქორო (ნახ. 1).

ნახ. 1

პროსკენიუმი – ანტიკურ თეატრში პროსკენიონის წინა კედელი, რომელსაც ჰქონდა სვეტნარის სახე და გამოსახავდა ტაძრის ან სასახლის ფასადს.

პროსპექტი (ლათ. prospectus სანახაობა, მიმოხილვა) – 1. ბეჭდვითი გამოცემის სახე (ბუკლეტი, ბროშურა) რომელიც გასაყიდ ან ექსპონირებისთვის განკუთვნილი საქონლის ჩამონათვალს შეიცავს. 2. იხ. გამზირი; 3. დოკუმენტი, რომელიც შეიცავს ინფორმაციას ფასიანი ქალაქების მომავალი განთავსების შესახებ.

პროსტადა (პროსტაზა) – ძველბერძნული სახლის სათავსების დამაკავშირებელი ღია დერეფანი; მთავარი დარბაზის წინ მდებარე, შიგა ეზოსკენ მიმართული პორტიკი.

პროსტილი (ლათ. prō -თვის, წინ და ბერძ. stylos სვეტი, ბოძი) – ანტიკური ტაძარი ოთხი სვეტით მთავარ ფასადზე (ნახ. 1. მე 19 საუკუნის პირველი ნახევრის ბერძნული ალორძინების სტილის ნაგებობა მიდლტაუნში, კონექტიკუტის შტატი, აშშ; ნახ. 2. ნაგებობის გეგმა).

ნახ. 1

ნახ. 2

პროსცენიუმი (ლათ. prōscenium<prō -თვის, წინ და ბერძ. skene კარავი) – ავანსცენა; მაყურებლისთვის სცენის უახლოესი ნაწილი.

პროტექტორი (ლათ. protector დამცავი) – 1. ავტომობილისა და მისთ. საბურავის გარეთა ზედაპირის უფრო სქელი და მაგარი ნაწილი; 2. პირი, რომელიც პროტექციას უწევს ვინმეს; დამხმარე, მფარველი.

პროტორენესანსი – იტალიური კულტურის ისტორიის ეტაპი, რომელიც წინ უსწრებდა რენესანსს და მოიცავს დუჩენტოსა (1200-1300 წწ.) და ტრეჩენტოს (1300-1400 წწ.) პერიოდს. პ. ითვლება შუა საუკუნეების ეპოქიდან ალორძინების ეპოქაზე გადასვლის გარდამავალ პერიოდად. აღსანიშნავია, რომ ანალოგური გარდამავალი პერიოდი არ გაუვლია არცერთ ევროპულ ქვეყანას, ხოლო თვით იტალიაში პროტორენესანსული ხელოვნება არსებობდა მხოლოდ ტოსკანასა და რომში. იტალიაში პროტორენესანსული ეპოქის შესანიშნავი წარმომადგენლები იყვნენ: არქიტექტორი არნოლფო დი კამბიო; მოქანდაკე ნიკოლო პიზანო; მხატვრები: პიეტრო კავალინი (რომი) და ჯოტო (ფლორენცია); მხატვრული ლიტერატურის წარმომადგენლები: დანტე ალიგიერი, ფრანჩესკო პეტრარკა, ჯოვანი ბოკაჩიო და სხვ.

პროტოტიპი (ბერძ. prototypon<protos პირველი და typos მოჩვენება, თვისება) – 1. რისამე პირველადი ნიმუში, პირველსახე, დედანი; 2. ნამდვილი პიროვნება, რომლის მიხედვითაც ავტორმა შექმნა ლიტერატურული ტიპი, სახე, რომელიც გამოიყენა ნიმუშად სხვა ავტორმა.

პროფესია (ლათ. professio სპეციალობა, ოფიციალურად მითითებული საქმიანობა) – ხელობა, საქმიანობა, სპეციალობა, რომელსაც გარკვეული მომზადება და ცოდნა სჭირდება.

პროფესიული დაავადება – ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში საწარმოო გარემოს ან წარმოების პირობების მუდმივი მავნე ზემოქმედების შედეგი. ეს ზემოქმედება შესაძლებელია

იყოს ვიბრაციის, ხმაურის, მავნე აირების, მტვრის, სხვადასხვა გამოსხივებისა და სხვათა სახით. როგორც წესი, ასეთი პროფესიული დაავადება ქრონიკულია.

პროფესორი – უმაღლესი სასწავლებლის ან სამეცნიერო-კვლევითი დაწესებულების სამეცნიერო წოდება, რომელსაც კონკურსის გავლის გზით, ანიჭებენ ყველაზე უფრო კვალიფიციურ მასწავლებლებს.

პროფილაქტიკა (ბერძ. prophylaktikos დამცავი) – გეგმურ-გამაფრთხილებელი ოპერაციები, რომელთა მიზანია მოწყობილობის (ნაკეთობის) გამართულ მდგომარეობაში შენარჩუნება დასახული მუშაუნარიანობითა და საიმედოობით. ტარდება წინასწარ დასახულ ვადებში და ითვალისწინებს ნაკეთობის დათვალიერება-შემოწმებას, ზოგი დეტალისა და კვანძის შეცვლა-შეკეთებას, შეზეთვას, რეგულირებასა და სხვ.

პროფილაქტორიუმი (ბერძ. prophylaktikos დამცავი) – 1. სამკურნალო-პროფილაქტიკური დაწესებულება; 2. სადგომი, სადაც აწარმოებენ ავტომობილების, მანქანებისა და მისთ. პროფილაქტიკურ რემონტს.

პროფილე – არქიტექტურული დეტალის, გზისა და სხვათა მოხაზულობა, განივკვეთი.

პროფილი (ფრანგ. profile<ლათ. filum ხაზი, სიმი, ძაფი) – 1. სახის ან საგნის გამოსახულება, შესახედაობა გვერდიდან; 2. ლითონის მოღუნული, დაწნეხილი ნაგლინი; 3. გზის გრძივი პროფილი – ვერტიკალური კვეთა რკინიგზის ან საავტომობილო გზის მიწის ვაკისის ღერძზე; 4. პროფილური (უსოგმანო) შეერთება – მანქანის ნაწილების (დეტალების) შეერთება მათი ურთიერთკონტაქტის ზედაპირით, რომელსაც აქვს მდორე არაწრიული კონტური. არსებობს პროფილის მრავალი სახე: არხის, ადგილმდებარეობის, არასიმეტრიული, ბრტყელამოხონქილი, ბრძმედის, გაზვიადებული, განივი, გაჭრილი, გზის, გლინვის, გრძივი, დამახინჯებული, ევოლვენტური, თავისუფალი ზედაპირის, თეორიული, კბილის, კუზისებრი, კუთხვილის, მართკუთხა, მარტივი, მაღლივი, მდინარის, მრუდი, ნორმალური, ორმოსებრი, რვერსიული, რთული, რკინიგზის, რკინის მოყვანილი, სამკუთხა, სამშენებლო, საფეხუროვანი, საშუალო, საჭრისის, სახურავის, სიმეტრიული, სტრატეგრაფიული, ტესებრი, ტეხილი, ფრთის, ღარის, შახტის, შედგენილი, შეთავსებული, შეკვეცილი, შეუღლებული, ცხელი, წრფივნაკვეთიანი, წყალგადასაშვების, ჰიდრაულიკური და სხვ.

პროფილოგრაფი (ლათ. prō -თვის, წინ, filum ხაზი, სიმი, ძაფი და ბერძ. gráphein წერა, ხატვა, კაწვრა) – 1. გეოდეზიური ხელსაწყო, დამონტაჟებული მოძრავ საფუძველზე. გამოიყენება გზის პროფილის გამოსახაზავად ან ადგილმდებარეობაზე დარეგისტრირებული წერტილების სიმაღლის დასადგენად; 2. ხელსაწყო, რკინიგზის რელსის პროფილის (განივკვეთის) მოხაზულობის გადასადგენად; 3. ხელსაწყო ზედაპირის უთანაბრობის გასაზომად. შედეგებს იძლევა მრუდის (პროფილოგრამის) სახით, რომელიც ახასიათებს ზედაპირის ტალღოვნობასა და სიმქისეს.

პროფორმა (ლათ. prō -თვის, წინ და forma ფორმა) – რისამე შესრულება ფორმალურად, მოსაჩვენებლად.

პროცენტი (ლათ. pro centum მეასედი) – 1. მეასედი ნაწილი რაიმე რიცხვისა, რომელიც მიღებულია მთელად, ერთეულად (აღინიშნება %-ით); რისამე რაოდენობა, გამოანგარიშებული მეასედი ნაწილებით; 2. შემოსავალი, რომელსაც იღებენ კაპიტალის ყოველ ას მანეთზე (ან ფულის ყოველ ას სხვა ერთეულზე). პროცენტის ცნება ხშირად

გამოიყენება ტექნიკაში, ბიზნესში, მათემატიკაში, სამეურნეო და სტატისტიკურ გამოთვლებში და სხვ. პროცენტის მეათედს პრომილე ეწოდება.

პროცესი (ლათ. processus გავლა, წინსვლა) – 1. რაიმე მოვლენათა თანამიმდევრული მონაცვლეობა, რისამე განვითარების გზა; 2. სასამართლო საქმის გარჩევა; კანონით დადგენილი წესი სასამართლო საქმის გარჩევისა. პროცესის უამრავი სახე არსებობს: აბრაზიული, ადიაბატური, ადსორბციული, აეროგენული, ავტოგენური, ავტოკლავური, ამიაკური, ამოღების, ამუშავების, ანოდური, არასტატიკური, არასტაციონარული, არაწონასწორული, აფეთქების, აღდგენითი, აჩქარების, ბესემერის, ბიოგენური, ბრძმედის, გათხევადების, გამოტუტვის, გამოფიტვის, გამყარების, განყალიბების, გარდამავალი, გაშრობის, გაჯირჯვების, გაყოფის, გუნდარკინის, დაბეტონების, დაგეგმარების, დაკვალვის, დამხმარე, დანახშირბადიანების, დატენიანების, დაუმყარებელი, დაშლის, დახშული, დისკრეტული, დიფუზიური, დნობის, დუღილის, ეგზოთერმული, ელექტროდური, ელექტროლიზური, ელექტრომაგნიტური, ელექტროფოლადსადნობი, ელექტროქიმიური, ენდოთერმული, ენდოჰიდატოგენური, ერთწიდიანი, ეროზიული, თბური, თბური კვაზისტატიკური, თბური შეუქცევადი, თბური წონასწორული, თერმოგენული, თერმოდინამიკური, თერმომექანიკური, თვითნებური, თომასის, იზობარული, იზოენტალპიური, იზოენტროპიული, იზოთერმული, იზოქორული, ინექციის, ინტენსიური, იოდიდური, იტერაციული, კათოდური, კამერული, კარბონილური, კბილგამოსაყვანი, კვაზიკონგრუენტული, კვაზისტატიკური, კვაზისტაციონარული, კომბინირებული, კონდენსაციის, კონვერტერის, კოსმოგენური, მაგმატოგენური, მადანთერმული, მარტენის, მასაგაცვლითი, მდულარე წიდის შრეში, მეტალურგიული, მეტასომატური, მექანიკური, მექანიკური დამუშავების, მოკალვის, მოკირწყვლის, მოკლედ შერთვის, მჟავა, მსხვრევის, მშენებლობის, მშრალი, ნამდვილი, ნგრევის, ნიტროზული, ოთხტაქტიანი, ორმაგი დნობის, პეგმატიტური, პეგნიტოგენური, პერიოდული, პიეზოგენური, პირომეტალურგიული, პლაზმათუთის, პლაზმაჯართული, პოლიტროპიული, ჟანგბადკონვერტერული, ჟანგვის, რკინის თხევადფაზური აღდგენის, როტორული, რხევითი, საკონტროლებელი, სამჯერადი, სატრანსპორტო, საწარმოო, სველი, სითბური, სტაციონალური, ტექნოლოგიური, ტიგელური, უბრძმედო, უწიდო, უწყვეტი, ფარული, ფიზიკური, ფლოტაციის, ქიმიური, ქლორიდული გამოხდის, ქლორის, ღია, ღებვის, ქიმიური, შემთხვევითი, შეუქცევი, შექცევადი, შექცეული, შიგა, შეშრობის, შრომატევადი, ჩაკეტილი, ჩორტნის, ცეცხლური, ცივბერვის, ციკლური, ძირითადი, წვის, წიდური, წმინდა შემთხვევითი, წნევაუცვლელი, წონასწორული, წრთობის, წრიული, წყვეტილი, ჭრის, ხეხვის, ჯართმადნური, ჰეგანესის, ჰიდრომეტალურგიული, ჰიდრომექანიკური, ჰიდროქიმიური, ჰომოგენური და სხვ.

პროცესი ადიაბატური – თერმოდინამიკური პროცესი მაკროსკოპულ სისტემაში, რომელიც მიმდინარეობს აირზე გარემოს ტემპერატურული გავლენის გარეშე ანუ პროცესი, რომლის დროს არ ხდება სისტემიდან სითბოს გაცვლა გარემომცველ სივრცესთან. ა. პ. სისტემას მხოლოდ შინაგანი ენერგიის ხარჯზე შეუძლია შეასრულოს რაიმე მუშაობა. ამის გამო, ადიაბატურ გაფართოებას ტემპერატურის შემცირება, შეკუმშვას კი – ზრდა მოჰყვება. პროცესი მიმდინარეობს სითბოგაუმტარი (ადიაბატური) გარსით შემოფარგლულ სისტემაში. თუკი პროცესის მიმდინარეობა იმდენად სწრაფია, რომ სისტემა ვერ ასწრებს გარემოსთან სითბოს გაცვლას, მაშინ იგი სითბოიზოლატორი გარსის გარეშეც მიიჩნევა ადიაბატურ პროცესად. ა. პ. შეიძლება იყოს შეუქცევი ან შექცევადი. შეუქცევი ა. პ. ენთროპია იზრდება, შექცევადისას კი სისტემის ენთროპია მუდმივია.

პროცესი გამყარების – პროცესი, როდესაც თხევადი ნივთიერება მყარ მდგომარეობაში გადადის.

პროცესი გაშრობის – რაიმე მასალისაგან (ნივთიერებისაგან) ტენის მოშორების პროცესი, რომელიც შეიძლება მიმდინარეობდეს ბუნებრივად ან ხელოვნურად საშრობი კამერის გამოყენებით.

პროცესი გაჯირჯვების – ხის მასალის სითხით გაჟღენთვის პროცესი, რასაც თან ახლავს მასალის მოცულობის გაზრდა.

პროცესი დატენიანების – პროცესი, როდესაც რაიმე სხეულის დატენიანება ხდება მასში ტენის შემცველობის გაზრდის მიზნით.

პროცესი თბური – თერმოდინამიკური პროცესის მაკროსკოპიული მდგომარეობის ცვალებადობა, როდესაც ხდება გარკვეული მასალების თერმული დამუშავება (გახურება, გაცივება). სისტემას, რომელშიც მიმდინარეობს თბური პროცესი, ეწოდება სამუშაო ტანი. პრაქტიკაში ყველაზე მეტად გამოყენებული თბური პროცესების სახეობებია: ადიაბატური, იზოქორული, იზობარული, იზოთერმული, იზოენტროპიული, იზოენტალპიური, პოლიტროპული და წრიული, აგრეთვე წონასწორული, არაწონასწორული, შექცევადი, არაშექცევადი, კვაზისტატიკური და სხვ.

პროცესი თბური კვაზისტატიკური – თერმოდინამიკაში იდეალიზებული პროცესი, რომელიც შედგება უწყვეტად ერთმანეთს მიყოლებული წონასწორული მდგომარეობებისაგან. ასეთ პროცესებს ზოგჯერ კვაზიწონასწორულსაც უწოდებენ, რადგან სისტემა დროის ნებისმიერ მომენტში შეიძლება განვიხილოთ, როგორც თერმოდინამიკურად წონასწორული.

პროცესი თბური შეუქცევადი – პროცესი, რომელიც შეუძლებელია მიმდინარეობდეს საწინააღმდეგო მიმართულებით ანუ შუალედი მდგომარეობის დაბრუნებით. ყველა რეალური პროცესი შეუქცევადია. ასეთებია: დიფუზია, თერმოდირფუზია, თბოგამტარობა, ბლანტი დინება და სხვ.

პროცესი თბური წონასწორული – თბური პროცესი, რომელშიც სისტემა მრავალჯერ გაივლის უწყვეტ, ერთმანეთთან უსასრულოდ ახლოს მყოფ წონასწორულ თერმოდინამიკურ მდგომარეობას.

პროცესი იზობარული – თერმოდინამიკური პროცესი, რომელიც მიმდინარეობს სისტემაში, როცა აირის წნევა და მასა მუდმივია.

პროცესი იზოენტალპიური – თბური პროცესი, რომელიც მიმდინარეობს მუდმივი ენთალპიის პირობებში. მაგ., აირის გავლა ფოროვან ტიხარში, როდესაც აირის ნაკადსა და გარემომცველ ტანს შორის თბოგაცვლა არ არსებობს (ჯოულ-ტომპსონის ეფექტი). გამოიყენება ზედაბალი ტემპერატურების მისაღებად. ეს პროცესი ღირებულია იმით, რომ შესაძლებლობას იძლევა შევამციროთ გარემოს ტემპერატურა ენერჯის ხარჯვის გარეშე.

პროცესი იზოენტროპიული – თბური პროცესი, რომელიც მიმდინარეობს მუდმივი ენტროპიის პირობებში.

პროცესი იზოთერმული – თერმოდინამიკური პროცესი, რომელიც მიმდინარეობს ფიზიკურ სისტემაში მუდმივი ტემპერატურის დროს. იზოთერმული პროცესები აღიწერება შესაბამისი

იზოთერმის მეშვეობით. იდეალური აირებისათვის, აირის უცვლელი მასის პირობებში, წნევის ზემოქმედება მოცულობაზე მუდმივია (ბოილ-მარიოტის კანონი).

პროცესი იზოქორული – თერმოდინამიკური პროცესი, რომელიც მიმდინარეობს უცვლელ მოცულობაში. ასეთი პროცესის ჩასატარებლად აირებსა და სითხეებში, საკმარისია ნივთიერება გავაცხელოთ (გავაცივოთ) ჭურჭელში, რომელიც არ იცვლის თავის მოცულობას. პ. ი. დროს იდეალური აირის წნევა პირდაპირპროპორციულია მისი ტემპერატურის, ხოლო რეალურ აირებში ეს კანონი არ სრულდება.

პროცესი კამერული – პროცესი, რომელიც დახშულ კამერაში მიმდინარეობს (მაგ., მერქნის გაორთქვლა გასაორთქლ კამერაში).

პროცესი მასაგაცვლითი – ტექნოლოგიური პროცესის სახეობა, რომლის გავრცელების სიჩქარე განისაზღვრება ნივთიერების (მასის) გადატანის სიჩქარით ერთი ფაზიდან მეორეში კონვექტორული ან მოლეკულური დიფუზიით. პროცესის მამოძრავებელ ძალას წარმოადგენს სხვადასხვა ფაზებში ნივთიერების კონცენტრაციებს შორის სხვაობა. პროცესების სიჩქარე და კანონზომიერება განისაზღვრება ნივთიერებების ერთი ფაზიდან მეორეში გადასვლის სიჩქარით. პ. მ. კლასიფიცირდება სამი ძირითადი ნიშნით: ნივთიერების აგრეგატული მდგომარეობით, ფაზების კონტაქტის მეთოდებისა და მათი ურთიერთქმედების ხასიათით. მაგ., ნივთიერების აგრეგატული მდგომარეობის მიხედვით მისი ძირითადი ფაზებია: „აირი – სითხე“, „აირი – მყარი ტანი“, „სითხე – სითხე“, „სითხე – მყარი ტანი“ და სხვ. ფაზების შეთანწყობაზე დამოკიდებულებით არსებობს მეთოდები მათი გაცალკევებისათვის. აირის სითხისაგან გასაცალკავებლად გამოიყენება დისტილაცია, რექტიფიკაცია, აბსორბცია, დესორბცია და შრობა დატენიანებით; აირის მყარი ტანისაგან გასაცალკავებლად კი – სუბლიმაციური შრობა, ადსორბცია, იონური გაცვლა, ფრაქციული ადსორბცია; სითხის სითხისაგან – ექსტრაქცია; სითხის მყარი ტანისაგან – ფრაქციული კრისტალიზაცია, ექსტრაჰირება, ადსორბცია და იონური გაცვლა. პ. მ. გამოიყენება საწყისი ტენიანობის შემცირების (გამოშრობა), რთული ნედლეული მასალების განცალკევების, ასევე იმ სტრუქტურების ფორმირებისას, რომლებიც დაკავშირებულია მასალის შემადგენელი კომპონენტების დიფუზიასა და ადსორბციასთან.

პროცესი მექანიკური – პროცესი, რომელიც მიმდინარეობს მექანიკური ზემოქმედების შედეგად. მას მიეკუთვნება: მასალის დაქუცმაცება შემადგენელი ნაწილაკების ზომების (სისხოს) მიხედვით (კლასიფიკაცია, გამდიდრება, გაცხავება, გაცხრილვა), მასალების რღვევა, ძვრადობა, ფორმარმოქმნა, კალანდრა, ჩამოსხმა, დაწნეხვა, ექსტრუზია, დოზირება, შემკვრივება, კომპონენტების შერევა და სხვ. პრაქტიკულად გამოიყენება მრეწველობის ნებისმიერ დარგში.

პროცესი პოლიტროპული – თერმოდინამიკური პროცესი, რომლის დროს აირის თბოტევადობა რჩება მუდმივი.

პროცესი სატრანსპორტო – პროცესი, რომელიც დაკავშირებულია საშენი მასალების, ნახევარფაბრიკატებისა და მზა ნაწარმის მოპოვების, დამზადებისა და დატვირთვის ადგილიდან სამშენებლო მოედნამდე გადაადგილებასთან სხვადასხვა სატრანსპორტო საშუალებების გამოყენებით. სამშენებლო ტვირთების ტრანსპორტირება ხდება ვერტიკალური და ჰორიზონტალური ტრანსპორტით.

პროცესი სველი – პროცესი, რომელიც ტენიან გარემოში მიმდინარეობს.

პროცესი ტექნოლოგიური – პროცესი, რომელიც ნაკეთობის (პროდუქციის) დამზადების ყველა ტექნოლოგიურ ოპერაციას ითვალისწინებს.

პროცესი ქიმიური – იხ. ქიმიური რეაქცია.

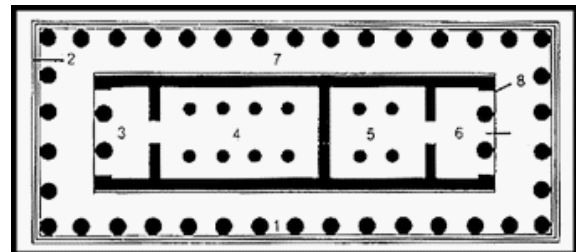
პროცესი შექცევადი – სისტემის ერთი მდგომარეობიდან მეორეში გადასვლის პროცესი, რომელსაც შეიძლება დავუპირისპიროთ რეალურად შესაძლო საპირისპირო გადასვლა, განსახილველი პროცესის ყველა შუალედური მდგომარეობის თანამიმდევრული განმეორებით. პ. შ. მხოლოდ და მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ის კვაზისტატიკური პროცესია. ყველა რეალური პროცესი, მკაცრად რომ ვთქვათ, შეუქცევადია. მხოლოდ ზოგი მათგანი იდეალურ პირობებში შეიძლება განვიხილოთ როგორც შექცევადი პროცესი. შ. პ. შესწავლასთან დაკავშირებულია მექანიკის, ელექტროდინამიკის, ჰიდროდინამიკის, თბოტექნიკისა და სხვათა მრავალი ამოცანა.

პროცესი შეშრობის – მერქნის ტენშემცველობის ნაწილობრივ შემცირების პროცესი.

პროცესი ჰიდრომექანიკური – უმარტივესი პროცესი, რომლის მეშვეობით ხდება სითხეებისა და აირების არაერთგვაროვანი ნარევების მექანიკური გაცალკეება და გაწმენდა მყარი ნაწილაკებისაგან. ძირითადად გვხვდება ქიმიურ ტექნოლოგიებში.

პროცესორი (ინგლ. processor<process დამუშავება) – მოწყობილობა, რომელიც ასრულებს ინფორმაციების გარდაქმნას დასახული პროგრამით და ახორციელებს ყველა გამოთვლითი პროცესისა და მანქანის მოწყობილობის ურთიერთქმედების მართვას. მისი ძირითადი ნაწილებია არითმეტიკული და მართვის მოწყობილობები, აგრეთვე ოპერატიული დამახსოვრების მოწყობილობა, დაცვის ბლოკი, პროგრამის შეწყვეტის სისტემა და სხვ.

პტერომა (ლათ. pteroma ტაძრის კოლონადა) – ანტიკურ ტაძარში სივრცე განაპირა კედელსა და სვეტნარს შორის (ნახ. 1. ტაძრის გეგმა: 1-სვეტნარი; 2-სტილობატი; 3-ოპისტოდომოსი; 4, 5-ცელა (ნაოსი, ნეფი); 6-პრონაოსი; 7-პტერომა; 8-ანტა).

ნახ. 1

ნახ. 1

პტერონი (ბერძ. pterón ფრთა) – ანტიკურ ტაძარში გარე სვეტნარი.

პუანსონი (ფრანგ. poinçon სადგისი, სახვრეტელა, თეგი) – 1. დაზვის მოძრავი ნაწილი, რომლის საშუალებითაც ხდება უშუალო ზემოქმედება მასალის ზედაპირზე მისი დაწნევის დროს; 2. დასაწნეხი ფორმის მოძრავი ნაწილი; 3. შტამპის ზედა, ამობურცული ნაწილი, რითაც ლითონს ტვიფრავენ. შტამპისას პუანსონი უშუალოდ აწევა ნამზადს, რომელიც იმყოფება შტამპის მეორე ნაწილში – მატრიცაში (ნახ. 1. შტამპი: ზედა ნაწილი პუანსონი, ქვედა – მატრიცა); დაწნეხისას პ. წნეხსაყელურის დახმარებით წნევას გადასცემს ნაკეთობას.

ხშირად შტამპის ერთი და იმავე ნაწილი ერთდროულად არის პუნსონიც და მატრიცაც (მაგ., ამოჭრისა და გაჭიმვისათვის განკუთვნილი შეთავსებული შტამპი).

პუნსონის კოეფიციენტი – განივი და გრძივი ფარდობითი დეფორმაციების ფარდობის აბსოლუტური მნიშვნელობა სწორი ძელის გრძივი გაჭიმვა-კუმშვის დეფორმაციისას, რომელიც იმყოფება ჰუკის კანონის მოქმედების არეში. პ. კ. ახასიათებს მასალის დრეკად თვისებას.

პუებლო (ესპ. pueblo ხალხი) – 1. თემური სახლის სახეობა აშშ-ს სამხრეთ-დასავლეთში (ნახ. 1); 2. დასახლება ესპანეთში, ლათინურ ამერიკასა და აშშ-ის სამხრეთ-დასავლეთში; 3. აშშ-ის სამხრეთ-დასავლეთით და მექსიკის ჩრდილოეთით მცხოვრებ მიწათმოქმედ ინდიელთა ტომების საერთო სახელწოდება.

ნახ. 1

ნახ. 1

პულვანი (პულვინო) – ფრანგული ტერმინი შემოსული ბიზანტიური არქიტექტურიდან, რომელიც აღნიშნავს ტრაპეციული ფორმის ელემენტს (ბლოკს) სვეტის კაპიტელსა და თაღის ქუსლს შორის, რომელიც ზრდის თაღის ქუსლის დაყრდნობის ფართობს კაპიტელის ზედა სიბრტყეზე (ნახ. 1).

პულვერიზატორი (ფრანგ. pulvérisateur<ლათ. pulvis მტვერი, ფხვნილი) – სითხის მისასხურებელი მოწყობილობა, რომელიც მშენებლობაში ძირითადად გამოიყენება სამღებრო სამუშაოების შესასრულებლად. პ. არსებობს ელექტრული (ნახ. 1) და პნევმატიკური (ნახ. 2).

ნახ. 1

ნახ. 2

პულპა (ლათ. pulpa სხეულის რბილობი) – 1. მყარი ნაწილაკებისა და სითხის შეწონასწორებული ნარევი, როგორცაა, მაგ., სასარგებლო წიაღისეულის წვრილად დაფქული ნარევი წყალთან. მზადდება მადნის დაფქვით მისი გამდიდრების წინ ჰიდრომოპოვების,

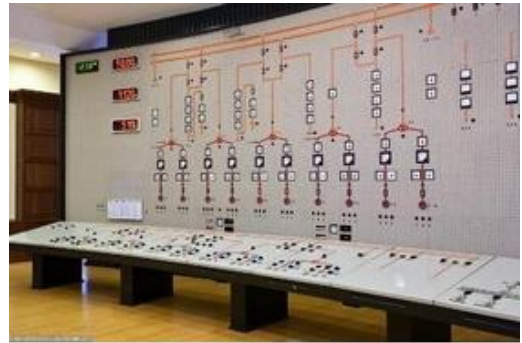
ჰიდროტრანსპორტირებისა და ა.შ. საჭიროებისთვის; 2. ქალღმერთის წარმოებაში მაღალი წნევისა და ტემპერატურის პირობებში დაქუცმაცებული მერქნის ქიმიური დამუშავებით მიღებული მერქნის მასა. 3. ცოცხალი ორგანიზმის ფაშარი შემაერთებელი ქსოვილი.

პულსატორი (ლათ. pulsator<pulsare ბიძგება, ხელის კვრა) – მანქანა, რომელიც ახდენს რხევით მოძრაობას.

პულსაცია (ლათ. pulsātiōn ბიძგება) – 1. რითმული მოძრაობა; 2. რაიმეს უწყვეტი, განმეორებადი ცვლილება დროის გარკვეულ მონაკვეთში; 3. პულსატორით რეალიზებადი რხევითი გადაადგილების და შერევის ხერხი. გამოიყენება ბეტონის წარმოებაში, ჰიდრომეტალურგიულ პროცესებში (გამოტუტვა, ეკსტრაქცია, იონური გაცვლა, კლასიფიკაციები) და სხვ.

პულსოქსიმეტრი – იხ. სატურატორი.

პულტი (გერმ. pult<ლათ. pulpitum ფიცარნაგი) – სათავსი, მაგიდა, სტენდი, სვეტი, სადაც თავმოყრილია მართვის, კონტროლისა და მისთ. ელექტრული მოწყობილობა (ნახ. 1. სადისპეტჩერო პულტი).

ნახ. 1

პულტრუზია – გრძელი მუდმივი განივკვეთის კომპოზიტური ნაკეთობის დამზადების საწარმოო პროცესი შემკვრელში გაჟღენთილი მარმირებელი მასალის უწყვეტი გამოწევის გზით, რომელიც ხორციელდება ფორმაწარმოქმნელი გაცხელებული ფილერის მეშვეობით. გამოიყენება პოლიმერული კომპოზიტური მასალების წარმოებაში.

პუნქტი (ლათ. punctum წერტილი) – 1. რაიმესთვის განკუთვნილი ადგილი, სადგომი, მცირე ზომის შენობა, ფარდული და მისთ. რომელიც მოწყობილია მუშაობის, საქმიანობის, შეკრებისთვის და სხვ.; 2. ოფიციალური დოკუმენტი ან რაიმე ტექსტის პატარა ნაწილი, რომელიც გამოყოფილია ნომრით ან ასოთი.

პუნქტირი (გერმ. punktieren წერტილებით აღნიშვნა) – წვეტილი ხაზი, რომელიც შედგება წერტილების ან პატარ-პატარა ხაზებისაგან.

პუტო (მრ.რ. პუტი) (იტალ. putto ბიჭი<putus ბიჭი) – ხელოვნების ნიმუში, როგორც წესი, შიშველი პატარა ბიჭის ფიგურა, ზოგჯერ ფრთებით (ნახ. 1). პუტოს ხშირად ქერუბიმად მოიხსენიებენ, მაგრამ ბიბლიური ქერუბიმისგან განსხვავდება ფორმითა და სიმბოლიზით. ბიბლიურ ქერუბიმს აქვს ოთხი სხვადასხვა სახე და რამდენიმე წვეტილი ფრთა. მას აქვს საღმრთო დანიშნულება, პუტო კი არ გამოსახავს რაიმე რელიგიურ მისწრაფებას. თუმცა, ბაროკოს სტილის ხელოვნების პერიოდში, პუტო უკვე გამოსახავდა ღმერთის ყველგანმყოფობას. პუტო, რომელიც გამოხატავს კუპიდონს (ამურს), ეწოდება ამორინო (მრ.რ. ამორინი).

ნახ. 1

პუფი – დაბალი ტაბურეტი, რომელსაც აქვს რბილი (ჩვეულებრივ, მრგვალი) დასაჯდომი (ნახ. 1).

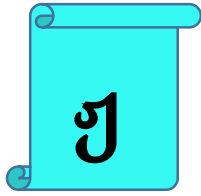

ნახ. 1

პუცოლანი (იტალ. pozzolana<იტალიის ქ. პოცუოლის სახელის მიხედვით) – ვულკანური ამონაფრქვევის ფხვიერი პროდუქტი (ფერფლი, პემზა, ტუფი), ნალექი ქანი, აგრეთვე ქარხნის პროდუქტი (წიდა, ნაცარი), რომელსაც ურევენ სამშენებლო დულაბებში წყალგამძლეობის ასამაღლებლად. გამოიყენება პუცოლანიანი ცემენტის დასამზადებლად.

პწკაროვანი სტრუქტურა – ლითონში სტრუქტურის შემადგენლების (მათ შორის არალითონურის) განლაგება ზოლებად, პწკარების სახით. პ. ს. განაპირობებს სხვაობას მექანიკურ და სხვ. თვისებებში პწკარების განივად და გრძივად. ამცირებს დარტყმით სიბლანტეს.

პწკარული განაშენიანება – განაშენიანება, სადაც სახლები ერთმანეთის პარალელურად არის განლაგებული კვარტლის შემომფარგვლელი ქუჩების მიმართულების მიუხედავად.

ჟალეთის ბაზილიკა (ინგლ. Zhaleti Basilica) – ჟალეთის IX-X საუკუნის სამნავიანი ბაზილიკა (ნახ. 1. საერთო ხედი). მდებარეობს თიანეთის მუნიციპალიტეტის სოფელ საყარაულოს ჩრდილო-აღმოსავლეთით. აშენებულია ადგილობრივი ქვითა და კირის ხსნარით. XX საუკუნის სამოციან წლებში, ძეგლის გაწმენდითი-სარესტავრაციო სამუშაოების ჩატარების დროს (ხელმძღვანელი ნ. ქადეიშვილი), ბაზილიკის გვერდზე, აღმოჩენილი იქნა სანათლავი, რომელიც წარმოადგენს მაგარი ჯიშის ერთი ქვიშაქვისაგან გამოთლილ დიდი ზომის (85x60x45 სმ) ოთხკუთხა ფორმის ყუთს. მისი გარე სამი კედელი მორთულია რელიეფებით. ყველაზე მნიშვნელოვანი რელიეფია ერთ-ერთ კედელზე წარმოდგენილი ნათლისღების სცენა (ნახ. 2. სანათლავის კედლის რელიეფი). იგი ოთხფიგუროვანი კომპოზიციას ქრისტეს, იოანე ნათლისმცემლის, ორი ანგელოზისა და ბოლნური ჯვრის გამოსახულებით. სხვა რელიეფებიც სხვადასხვა კომპოზიციებისგან შედგება. VIII-IX საუკუნეების ეს სანათლავი ხელოვნების უნიკალური ნიმუშია და ამჟამად სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს ეროვნულ მუზეუმშია დაცული. ეკლესიაში, საკურთხევლის წინ შემორჩენილია ქვის კვარცხლბეკი, რომელზეც, სავარაუდოდ, ქვის ჯვარი უნდა ყოფილიყო აღმართული. ჯვრის ერთი, ჩუქურთმებიანი ფრთაც მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში ინახება.

ნახ. 1

ნახ. 2

ჟალუზი (ფირფიტანა) (ფრანგ. jalousie ეჭვიანობა, შური) – 1. ფანჯრის დარაბა ან შტორი, რომელიც შედგება ერთმანეთის პარალელურად განლაგებული პირგადადებული თამასებისაგან, რომელიც უზრუნველყოფს ვენტილაციას და სათავს იცავს წვიმის წყლისა და მზის სხივების პირდაპირი მოხვედრისაგან (ნახ. 1); 2. ცხაური დარაბა, რომლის

ნახ. 1

შემადგენელი ხის, პლასტმასის ან ლითონის ფირფიტები ბრუნავს გრძივი ღერძის გარშემო.

ჟანგბადი (გავიტი) (სომხ.) – შუა საუკუნეების სომხურ არქიტექტურაში გუმბათოვანი სალოცავი დარბაზი.

ჟანგარი – სპილენძის ჟანგი; შავი საღებავი. სპილენძის ნაკეთობის ზედაპირზე გარემოს ზემოქმედებით წარმოქმნილი ფურჩი.

ჟანგბადი (ლათ. oxygenium) – მეორე ყველაზე გავრცელებული ქიმიური ელემენტების პერიოდული სისტემის არალითონური, ყველაზე მსუბუქი, ქიმიურად აქტიური ელემენტი. სიმბოლოა O. უფრო აირი გემოსა და სუნის გარეშე. შედის ვულკანური და ბუნებრივი აირების შემადგენლობაში. ყველაზე გავრცელებული ელემენტია კოსმოსში. ქიმიური სიმბოლოა O. სიმკვრივე თხევად მდგომარეობაში – 1141 კგ/მ³; დნობის ტემპერატურა – 218,79°C; დუღილის ტემპერატურა – -182,962°C. მისი მოლეკულა შედგება ჟანგბადის ორი ატომისაგან O₂. თხევადი ჟ. ღია-ცისფერია, ხოლო მყარი წარმოადგენს ღია-ლუჯი ფერის კრისტალებს. თავისუფალს გარდა არსებობს ჟ. ალოტროპიული ფორმაც – ოზონი, რომლის მოლეკულა შედგება ჟანგბადის სამი ატომისაგან (ფორმულა O₃). ჟ. დედამიწაზე ყველაზე გავრცელებული ელემენტია, რომლის წილზე მოდის დედამიწის ქერქის მასის დაახლოებით 47%, ხოლო ზღვისა და მტკნარი წყლები კი შეიცავს 85,82% (მასის მიხედვით) შეკავშირებულ ჟანგბადს. თავისუფალი ჟ. მხოლოდ ატმოსფეროშია, სადაც მის წილად მოდის მასის 20,95%, ანუ მოცულობის 23,1% მასის მიხედვით (დაახლოებით 10¹⁵ ტ). ატმოსფეროში ჟ. ასეთი კონცენტრაციის შენარჩუნება ხდება ფოტოსინთეზის პროცესის წყალობით, რომლის დროსაც მწვანე მცენარეები მზის სხივების მოქმედებით ნახშირბადის დიოქსიდსა და წყალს გარდაქმნის ნახშირწყლებად და ჟანგბადად. ჟ. აუცილებელია დედამიწაზე სიცოცხლის შესანარჩუნებლად. ჟ. პრაქტიკულად ყველგან და ყველაფერში გამოიყენება. თანამედროვე პირობებში ჟ. მიღება ხდება უშუალოდ ჰაერიდან კრიოგენული რექტიფიკაციის მეთოდით, აგრეთვე მემბრანულ ტექნოლოგიაზე დაფუძნებული ჟანგბადის დანადგარებით.

ჟანგეულები – ქიმიური ელემენტების ნაერთი ჟანგბადთან. ქიმიური თვისებების მიხედვით ჟ. იყოფა მარილწარმომქმნელ და მარილ არწარმომქმნელებად. მარილწარმომქმნელი ჟ. იყოფა ფუძე, მჟავა და ამფოტერულებად (მათი ჰიდროქსიდები, შესაბამისად, არიან ფუძეები, მჟავები ან ავლენენ ამფოტერულობას). მრავალი ჟანგეული გვხვდება ბუნებაში; ასეთებია წყალი H₂O, ნახშირორჟანგი CO₂, კაჟმიწა SiO₂ – მთის ქანების მთავარი შემადგენელი ნაწილი და სხვ. ჟანგეულები (რკინის, ალუმინის და ა.შ.) შესაბამისი ლითონების მიღების ძირითადი წყაროა. ჟ. ფართოდ გამოიყენება ტექნიკაში, მაგ., ჩაუმქრალი კირი CaO – სამშენებლო საქმეში; NO₂, SO₂ – აზოტმჟავასა და გოგირდმჟავას წარმოებაში და სხვ. საერთაშორისო ქიმიური ნომენკლატურის მიხედვით ჟანგეულებს ეწოდებათ ოქსიდები.

ჟანგვა (ჟანგვითი პროცესი) – ამ სიტყვის ვიწრო გაგებით – რომელიმე ნივთიერების ჟანგბადთან შეერთება. ფართო გაგებით – ყოველგვარი ქიმიური რეაქცია, რომლის არსიცაა ატომების ან იონებისგან ელექტრონების წართმევა (იხ. ჟანგვა-აღდგენა). უმნიშვნელოვანეს მჟანგველებს მიეკუთვნება: ჟანგბადი O₂, ოზონი O₃, წყალბადის ზეჟანგი H₂O₂, ქლორი Cl₂, ფთორი F₂, კალიუმის პერმანგანატი KMnO₄ და სხვ.

ჟანგვა-აღდგენა – ქიმიური რეაქციების კლასი, რომელიც ხორციელდება ელექტრონების ნაწილობრივი ან სრული გადასვლით ერთი ატომებიდან მეორეზე. ელექტრონების გაცემას

ეწოდება ჟანგვა, ელექტრონების მიერთებას – აღდგენა. ჟანგვა-აღდგენის მარტივი მაგალითია მეტალური თუთიის გახსნა მარილმჟავაში: $Zn+2HCl = ZnCl_2+H_2$. აქ Zn-ის ატომი კარგავს 2 ელექტრონს და გარდაიქცევა თუთიის იონად, ხოლო წყალბადის იონი იღებს ელექტრონს, გარდაიქმნება ნეიტრალურ H-ის ატომად, უფრო ზუსტად H₂ მოლეკულად. თუთია იჟანგება, წყალბადი აღდგება. თუთია აღმდგენია, წყალბადი – მჟანგავი. ჟანგვა-აღდგენის რეაქციები მიეკუთვნება ბუნებასა და ტექნიკაში ყველაზე გავრცელებულ რეაქციებს. ასეთებია ყველა სახის საწვავის წვა, ლითონთა კოროზია, მადნებიდან უმრავლესი ლითონების აღდგენა, აზოტმჟავას, გოგირდმჟავასა და სხვა ქიმიური პროდუქტების მიღება.

ჟანგი – რკინის ნაწილობრივ ჰიდრატირებული ოქსიდების შრე, რომელიც წარმოიქმნება რკინის ნაკეთობის ზედაპირზე კოროზიის შედეგად, გამოწვეული ძირითადად ჟანგბადისა და ტენის ზემოქმედებით. დაჟანგული ფენის გაჩენა ლითონის კონსტრუქციის ზედაპირზე უარყოფითი მოვლენაა, რადგან იწვევს ნაკეთობის განივი კვეთის შემცირებას, რასაც თან სდევს მთლიანად კონსტრუქციის მზიდუნარიანობის კლება და ავარიების რისკის ზრდა. ამიტომ ლითონის კონსტრუქციების ექსპლუატაციის პროცესში დიდი ყურადღება ექცევა კონსტრუქციების დაცვას კოროზიისაგან; 2. ქიმ. რომელიმე ნივთიერების ნაერთი ჟანგბადთან.

ჟანგმიწა – ფხვნილისებრი და მიწისებრი ბუნებრივი რკინის ოქსიდი (ლიმონიტი); ბუნებაში გარდა რკინის ოქსიდისა, გვხვდება სხვა მრავალი ქიმიური ელემენტის ჟანგმიწა: ვანადიუმის, ვოლფრამის, კადმიუმის, კობალტის, მანგანუმის, მდინარის, მიხაკისფერი, მუქი, მშრალი, ნარინჯისფერი, სტიბიუმის, ტანტალის, ურანისა და სხვ. ჟ. წყალში არ იხსნება. გამოიყენება მერქნის, ფაიფურის, შპალერის, თიხის ნაკეთობათა და მისთ. შესაღებად.

ჟანრი (ფრანგ. genre სახეობა, ტიპი) – 1. განსაკუთრებული ტიპის მხატვრული ფორმა არქიტექტურაში; 2. ხელოვნების რომელიმე დარგის ნაწარმოებთა ისტორიულად ჩამოყალიბებული ნაირსახეობა, რომელიც გამოირჩევა მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი სტილისტური ნიშნებით, თემატიკით, გამომსახველობითი საშუალებებითა და ა.შ. ჟანრის სახეობებია: თეატრალური, კომპიუტერული თამაშების, ლიტერატურული, მეტყველებითი, მუსიკალური, მხატვრობის, ჟურნალისტური, ფოტოგრაფიული და სხვ.

ჟელატინი (ფრანგ. gelatine<ლათ. gelatus გაყინული, გაქვავებული) – ცხოველური წარმოშობის ცილოვანი ნივთიერება, რომლის ხსნარი გაცივებისას იქცევა სქელ ფაფისებრ, გამჭვირვალე ან მოყვითალო ფერის მასად (ნახ. 1). ჯირჯვდება და იხსნება ცივ წყალში. გამოიყენება ტექნიკაში ფეთქებადი ნივთიერებების, საღებავებისა და წებოს დასამზადებლად, შუქმგრძობიარე ემულსიების მისაღებად, მედიცინაში, კოსმეტიკაში, კულინარიასა და სხვ.

ნახ. 1

ჟეოდა (ფრანგ. géode<ბერძ. geodes მიწისა, მიწური) – ქანში არსებული დიდი ბუნებრივი სიცარიელე (სეკრეცია), რომელიც ნაწილობრივ ამოვსებულია მინერალთა ფარული ან აშკარად კრისტალური აგრეგატებით.

ჟიკლიორი (ფრანგ. gicler შეშხეფება) – დაკალიბრებული ნახვრეტი დეტალში, რომლითაც ხდება აირის ან სითხის დოზირება. მაგ., კარბურატორის შემრევ კოლოფში საწვავის მიწოდება ხდება ჟ. საშუალებით.

ჟირანდოლი (იტალ. girandola<giranda ცეცხლის ბორბალი) – კედელზე დამაგრებული ფიგურული სანათი არმატურა – შანდალი სანთლის რამდენიმე ბუდით (ნახ. 1).

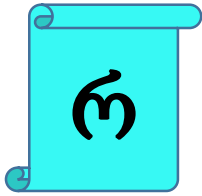
ნახ. 1

ჟირო (იტალ. giro ბრუნვა, შებრუნება) – 1. უნადლო ანგარიშსწორების ერთ-ერთი ფორმა; 2. წერილობითი ბრძანება, დავალება ბანკისადმი კლიენტის მხრივ განსაზღვრული ოდენობის ფულის გადარიცხვის აუცილებლობის შესახებ ამ კლიენტის ანგარიშიდან მესამე პირის ანგარიშზე, რომლისთვისაც კლიენტს სურს ფულის გადაცემა.

ჟიური (ფრანგ. jury<ლათ. juro ფიცის დადება) – სპეციალისტთა ჯგუფი, რომელიც გამოყოფილია კონკურსზე, გამოფენასა და მათ მსგავს ღონისძიებებზე პრემიების, ჯილდოების მისანიჭებლად.

ჟორანტი – თანხის გადაგზავნა.

ჟღალობა – მეტალის თვისება შეიცვალოს შეფერილობა გაცხელებისას.

რაბათი (ფრანგ. rabattre დათმობა, დაკლება) – 1. ვაჭარ-ხელოსანთა დასახლება შუა საუკუნეების ქალაქის ან მონასტრის კედლებთან; 2. შუა საუკუნეების მართკუთხედის გეგმის არაბული გამაგრებული ბანაკი კედლებითა და კოშკებით.

რაბათის ციხე (ინგლ. Rabati Castle) – ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი, ისტორიული ციხე სამხრეთ საქართველოში, სამცხის ე. ახალციხეში (ნახ. 1. საერთო ხედი; ნახ. 2, ნახ. 3: პანორამული ხედი). მდებარეობს მდ. ფოცხოვოს ორივე ნაპირზე. მარცხენა მთაგორიან ნაპირზე განლაგებული იყო რაბათი (ძველი ქალაქი) და დიდი ციხესიმაგრე სასახლით.

ნახ. 1

აგებულია IX საუკუნეში გვარამ მამფალის მიერ. ციხე-ქალაქი იმდროინდელ ქართულ წყაროებში ამ სახელით არ მოიხსენიებოდა, ვახუშტი ბატონიშვილის განმარტებით კი მას სავარაუდოდ სხვა სახელი – "ლომსია" ერქვა. XII-XIII საუკუნეებში განახლებული და ახალციხედ წოდებული, თამარ მეფის ხანის ცნობილი პოლიტიკური მოღვაწეების შალვა და ივანე ახალციხელების სამფლობელო, შემდეგ კი, XIV-XVII საუკუნეებში, სამცხის ათაბაგ ჯაყელთა რეზიდენცია იყო; XVIII საუკუნიდან, ოსმალთა ხელში გადასული, ახალციხის

საფაშოს ცენტრს წარმოადგენდა, რომლის მცველი იანიჩრები XIX საუკუნის დასაწყისიდან რუსმა ჯარმა შეცვალა.

ამჟამად, ციხესიმაგრე გადაშლილია 7 ერთგვარ ქალაქს ქალაქში. ციხის ისტორიულ ნაწილში წარმოდგენილია მეჩეთი (ნახ. 4. ჰაჯი ახმედ-ფაშა ჯაყელის სახელობის მეჩეთი), მედრესე (ნახ. 5), მეცხრე საუკუნის მართლმადიდებლური ეკლესია, ციტადელი (ნახ. 6), თურქული აბანოები და მუზეუმი. თანამედროვე ნაწილში ფუნქციონირებს სასტუმრო, რესტორანი, კაფე, ღვინის მაღაზია, ფანჯატური (ნახ. 7), სუვენირების მაღაზია და ქორწინების სახლიც კი. რაბათის ციხე-ქალაქის ტერიტორიაზე ქართული, თურქული და რუსული არქიტექტურის

ნახ. 2

ნიმუშები ერთადაა თავმოყრილი და ეს, ერთი შეხედვით ეკლექტური სანახაობა, სამხრეთ საქართველოს რეალურ ისტორიას ასახავს.

2011 წელს საქართველოს მთავრობის ძალისხმევით რაბათის ციხის რესტავრაცია დასრულდა და ის სამხრეთ საქართველოს ერთ-ერთ მთავარ ღირსშესანიშნაობად იქცა. რეაბილიტირებული ციხე ახალციხის ციხე-კომპლექსის ნაწილია, რომელიც შუა საუკუნეების სხვადასხვა პერიოდის ნაგებობისგან შედგება. ციხე-სიმაგრეს შემოვლებული ჰქონდა სამი გალავანი კარიბჭეებით (ნახ. 8. ქვედა გალავანი კარიბჭით), ხოლო შემოგარენს მიწისქვეშა გვირაბით (პოტერნით) უკავშირდებოდა.

ნახ. 3

ნახ. 4

ნახ. 5

ნახ. 6

ნახ. 7

ნახ. 8

რაბატი (კიდის კვალი) (გერმ. rabatte თამასა, ლარტყა, ზოლი) – ვიწრო, გრძელი რიგი ყვავილებისა ბილიკის, გზის ან კედლის გასწვრივ (ნახ. 1).

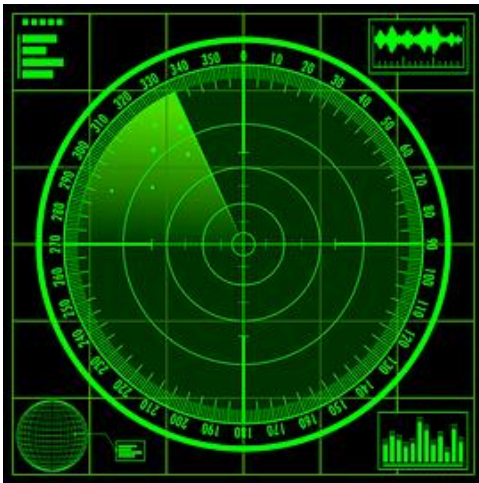

ნახ. 1

რაბი – 1. აპარატი, რომელიც გამოიყენება სასარგებლო წიაღისეულის გამდიდრებაში. წარმოადგენს დახრილ ღარს უსწორმასწორობებით, რომლებშიც ხდება მძიმე ნაწილაკების შეკავება მასზე წყალთან შერეული ქანების ნარევის გაშვებისას. არსებობს მრავალიარუსიანი და ავტომატური რაბები; 2. ჰიდრავლიკური სამშენებლო კომპლექსი, რომელიც უზრუნველყოფს საზღვაო გემების გადაყვანას წყლის ერთი დონიდან მეორეზე (იხ. პანამის არხი, ნახ. 2); 3. სათავანი, ჯებირი, კაშხალი, ხერგი; ნაგებობა, რომელიც მდინარის დინების განივად აიგება, კეტავს წყლის დინებას და ქმნის წყალსატევს; 4. სავენტილაციო ჭავლის გამმიჯნავი დროებითი კედელი, რომელიც ერთმანეთისგან მიჯნავს სუფთა და ნამუშევარჭავლიან ჰაერს.

რაბი წყალჩასაშვები – ჰიდროტექნიკური ნაგებობა, რომლის მეშვეობით ხორციელდება წყლის ჩაშვება მდინარეში ან არხში.

რადარი (ინგლ. აკრონიმი radar<ra(dio) d(etecting) a(nd) r(anging) რადიოდმოძიება და მანძილის გაზომვა) – რადიოლოკატორისა და რადიოლოკაციის შემოკლებული სახელწოდება; დანადგარი, რომელიც იყენებს რადიოტალღებს ობიექტების მოსაძებნად (თვითმფრინავი, გემი,

ნახ. 1

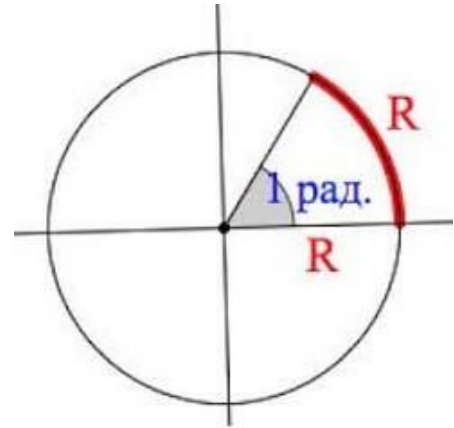
ნახ. 2

წვიმა და სხვ.). კონტაქტის გარეშე ადგენს ობიექტის არსებობას, ობიექტამდე მანძილს, ობიექტის აზიმუტსა და სიჩქარეს (ნახ. 1. რადარის საინფორმაციო ელექტრონული ეკრანის გამოსახულება. წერტილები აღნიშნავენ ობიექტებს). რ. ძირითადი ნაწილია მიმღებ-გადამცემი ელექტრონული მოწყობილობა მიღების და გადაცემის ანტენებით ან ერთი უნივერსალური ანტენით, რომელიც გზავნის რადიოტალღებს და ობიექტიდან არეკვლის შემდეგ უკან იღებს მათ (ნახ. 2. Sperry Corporation-ის წარმოების რადარი, მოდელი AN/FPS-35).

ამით რადარს შეუძლია დაადგინოს სად მდებარეობს ობიექტი. რ. გამოიყენება აგრეთვე სხვადასხვა ამოცანის შესასრულებლად: სისწრაფის დადგენა, მოძრაობის დადგენა და ა.შ.

რადიალური (ლათ. radius სხივი, რადიუსი, ჩხირი) – რაც რადიუსის სახით არის მიმართული, განლაგებული; სხივისებრი.

რადიანი (ინგლ. radian-ლათ. radius სხივი, რადიუსი, ჩხირი) – მათემატიკის ყველა სფეროში (ელემენტარულის ზევით), ბრტყელი კუთხეების საზომი ერთეული, რომელიც $180^\circ/\pi$ -ს ტოლია, ანუ დაახლოებით $57,2958^\circ$ -ის. ერთი რადიანი ტოლია წრეწირის ორ რადიუსს შორის მოთავსებული კუთხის, რომელთა შორის რკალის სიგრძე რადიუსის ტოლია (ნახ. 1). კუთხეები 30° , 45° , 60° და 90° რადიანებში, შესაბამისად, ჩაიწერება: $\pi/6$, $\pi/4$, $\pi/3$ და $\pi/2$.

ნახ. 1

რადიატორი (ლათ. radiator გამომსხივებელი) – 1. ცენტრალური გათბობის მიწების სისტემა, რომელშიც ცხელი წყალი ან ცხელი ორთქლი მოძრაობს; 2. ავტომობილის, ტრაქტორისა და მისთ. შიგაწვის ძრავაში: თბოგადამცემი – გამაცივებელი სითხის ან ზეთის ტემპერატურის დასაწევად; 3. ინდივიდუალური გათბობის ხელსაწყო, რომელშიც სითხოს გადამტანად გამოყენებულია ცხელი წყალი (ნახ. 1) ან ზეთი (ნახ. 2). რადიატორის სახეები: ალუმინის, ანოდის, ბიმეტალის, გათბობის, ეთილენ-გლიკოლის, ელექტროდის, ელექტრული, ზედაპირული, ზეთის, თუჯის, კლაკნილა, კონვექციური, მთლიანრჩილული, მილოვანი, საავტომობილო, საყოფაცხოვრებო, სექციებიანი, ფირფიტოვანი, ფიჭისებრი, ფრთის, შიგაწვის ძრავის, ფოლადის, წყალ-ზეთის, წყლის, ჰაერ-ზეთისა და სხვ.

ნახ. 1

ნახ. 2

რადიაცია (ლათ. radiātiō ციალი, გამოსხივება) – 1. რაიმე სხეულის მიერ ელექტრომაგნიტური ენერჯიის გამოსხივება (მაგ., მზის რადიაცია); 2. ნებისმიერი წყაროდან გამომავალი ენერჯიის ნაკადი რადიოტალღების ფორმით; რადიაცია ფიზიკური პროცესია და მისი გამოწვევა ქიმიური რეაქციით შეუძლებელია; 3. თბური გამოსხივება; 4. რისამე გავრცელება ცენტრიდან რადიუსის მიმართულებით.

რადიაცია არეკლილი – დედამიწის ზედაპირსა და საგნებზე არეკლილი ჯამური რადიაციის ნაწილი (ამ რადიაციის დიდ ნაწილს შთანთქავს დედამიწის ზედაპირი და წყალი). საგნის არეკვლითუნარიანობას განსაზღვრავს არეკლილი რადიაციის ფარდობა ჯამურ რადიაციასთან (იხ. ალბედო).

რადიაცია გაბნეული – მზის რადიაციის ნაწილი, რომელიც ატმოსფეროში გავლის დროს გაიბნევა და ამ სახით აღწევს დედამიწის ზედაპირს.

რადიაცია პირდაპირი – მზის პლანეტიდან დედამიწის ზედაპირზე დაცემული პარალელური სხივების ნაკადი. მისი ინტენსივობა იზომება სითბოს იმ რაოდენობით (კალორიებში), რომელსაც ღებულობს სხივებისადმი მართობული 1 სმ² შავი ზედაპირი 1 წთ-ის განმავლობაში.

რადიაცია ჯამური – პირდაპირი და გაბნეული რადიაციების ჯამი.

რადიაციული ავარიული სიტუაციის ზონა – განსაზღვრული ზონა, სადაც ბირთვული და რადიაციული უსაფრთხოების მოთხოვნათა შესაბამისად, ხორციელდება განსაკუთრებული ზომები რადიაციული ავარიის შედეგების შესამცირებლად.

რადიაციული ბუნებრივი გამოსხივება – ბუნებაში არსებული რადიონუკლიდებისა და კოსმოსური გამოსხივების ერთობლიობა.

რადიაციული დამცავი მინა – მინა, რომელიც შთანთქავს სხივებს ან სწრაფ და ნელ (სითბურ) ნეიტრონებს. გამოირჩევა ტყვიის ოქსიდების, ბისმუტის, ბარიუმის (v-სხივების შთანთქმის) ან ბორის, კადმიუმის, ინდიუმის (ნეიტრონების შთანთქმის) მაღალი უნარით. გამოიყენება რადიაციული რეაქციების წარმოებისას სამუხრამლ საარკმლების მოსაწყობად.

რადიაციული დასხივება – ქმედება ან პირობები, რომლის (რომელთა) დროსაც ადამიანი იმყოფება მაიონებელი გამოსხივების ზემოქმედების ქვეშ. რადიაციული დასხივება შეიძლება იყოს გარეგანი (დასხივება სხეულის გარეთ არსებული წყაროებიდან) და შინაგანი (დასხივება სხეულის შიგნით არსებული წყაროებიდან). ადამიანის ჯანმრთელობისათვის ყველაზე საშიში რადიაციის სახეებია: ალფა-ნაწილაკები (ჰელიუმის გულის დადებითად დამუხტული მძიმე ნაწილაკები), ბეტა-ნაწილაკები (ჩვეულებრივი ელექტრონები), გამა-გამოსხივება (იგივე ბუნებისაა, რაც დღის სინათლე, თუმცა აქვს გაცილებით დიდი შელწევადობის უნარი), ნეიტრონები (ელექტრულად ნეიტრალური ნაწილაკები, რომლებიც წარმოიშობა მომუშავე ატომური რეაქტორის ირგვლივ) და რენტგენის სხივები (მსგავსია გამა-გამოსხივების, მაგრამ აქვს ნაკლები ენერჯია). მზე – ასეთი სხივების ბუნებრივი წყაროა, მაგრამ მისი მავნე გამოსხივებისგან გვიცავს დედამიწის ატმოსფერო.

რადიაციული ბოგამტარობა – ჰაერის გათბობის პროცესი, რომელიც მიდინარეობს ჰაერში არსებული წყლის ორთქლის მიერ დედამიწიდან გამოსხივებული სითბოს გრძელტალღიანი რადიაციის შთანთქმის შედეგად.

რადიაციული მედეგობა – მასალის თვისება, შეინარჩუნოს თავისი სტრუქტურა და ფიზიკურ-მექანიკური თვისებები იონიზებული გამოსხივების შემდეგ. დამცავი თვისებების შეფასებისთვის იღებენ მასალის იმ სისქეს, რომელიც 2-ჯერ ამცირებს გამოსხივების ინტენსივობას.

რადიაციული მონიტორინგის ზონა – ზონა, რომლის სხვადასხვა უბანზე ხდება დასხივებისა და დაბინძურების დონეების გაზომვა დასხივების კონტროლის ან/და შეფასების მიზნით.

რადიაციული პროფესიული დასხივება – მუშაკის მიერ პროფესიული საქმიანობის განხორციელების დროს მიღებული დასხივება, გარდა რეგულირებიდან გამორიცხული გამოსხივებისა და რეგულირებიდან განთავისუფლებული რადიოაქტიური წყაროებიდან ან საქმიანობის შედეგად მიღებული დასხივებისა.

რადიაციული რისკი – საფრთხის, საშიშროების, არსებული ან პოტენციური დასხივების შედეგად წარმოქმნილი მავნე შედეგების ალბათობა.

რადიაციული საგანგებო სიტუაცია – ბირთვულ და რადიაციულ ობიექტზე, გარკვეულ ტერიტორიაზე ან აკვატორიაში ბუნებრივი მოვლენების, სტიქიური უბედურების, ხანძრის, ავარიის, კატასტროფის ან სხვა სახის უბედურების, აგრეთვე დაზიანების საბრძოლო საშუალებათა გამოყენების შედეგად წარმოქმნილი სიტუაცია, როდესაც ირღვევა ადამიანთა ცხოვრებისა და საქმიანობის ნორმალური პირობები, საფრთხე ემუქრება მათ სიცოცხლესა და ჯანმრთელობას, ზარალდება მოსახლეობა და ზიანდება ბუნებრივი გარემო.

რადიაციული საკონტროლო ზონა – განსაზღვრული ზონა, რომელშიც პროფესიული დასხივების (დასხივება, მიღებული ბირთვული და რადიაციული ობიექტის ნორმალური მუშაობის რეჟიმში) კონტროლის მიზნით შემოღებულია ან შესაძლებელია შემოღებულ იქნეს დაცვის სპეციალური ზომები ან უსაფრთხოების მოთხოვნები, რათა ნორმალურ სამუშაო პირობებში თავიდან იქნეს აცილებული რადიოაქტიური დაბინძურების გავრცელება და დასხივება, ასევე შეიზღუდოს პოტენციური დასხივების დონე.

რადიკალი (ლათ. radicalis ძირისა, ძირითადი) – 1. ქიმ. ატომთა ჯგუფი, რომელიც ქიმიური რეაქციების დროს ერთი ნაერთიდან უცვლელად გადადის მეორეში; 2. მათემ. ფესვის ამოღების ნიშანი, ფესვის ამოღების შედეგი; 3. უკიდურეს, გადამწყვეტ ღონისძიებათა მომხრე.

რადიო (ლათ. radio ვასხივებ) – ინფორმაციის უსადენო გადაცემის სახეობა, რომელშიც ინფორმაციის გადამცემად გამოიყენება სივრცეში თავისუფლად მოძრავი რადიოტალღები.

რადიოანმა – კონსტრუქცია, რომლის ვერტიკალურ საყრდენზე საჭირო სიმაღლეზე მაგრდება მიწისზედა რადიოსადგურის ანტენა (ნახ. 1. ჰამერსლის რადიოანმა, ქ. პერტი, ავსტრალია). ანმის ასაგებად ძირითადად გამოიყენება ფოლადის კონსტრუქციები, იშვითად ხე და რკინაბეტონი.

ნახ. 1

რადიოასტრონომია (ლათ. radio ვასხივებ; ბერძ. astron ვარსკვლავი და nomos კანონი) – ასტრონომიის ნაწილი, რომელიც იკვლევს ციურ სხეულებს მათი რადიოგამოსხივების მიხედვით რადიოტელესკოპების მეშვეობით, რომელთა შესაძლებლობები მნიშვნელოვნად აღემატება ოპტიკური ტელესკოპების შესაძლებლობებს.

რადიოაქტიურად საშიში ობიექტი – ობიექტი, რომელზეც ინახავენ, გადაამუშავებენ, იყენებენ ან გადააქვთ რადიოაქტიური ნივთიერებები.

რადიოაქტიური (ლათ. radius სხივი და activus მოქმედი, ნამდვილი) – ქიმიური ელემენტი, რომლის ყველა იზოტოპი რადიოაქტიურია. პრაქტიკაში ამ ტერმინით მოიხსენიებენ ნებისმიერ ელემენტს, რომლის შენაერთში მოიპოვება ერთი რ. იზოტოპი მაინც, ანუ თუ ელემენტი ამჟღავნებს რ. ბუნებაში. გარდა ამისა, რ. ყველა სინთეზირებული ხელოვნური ელემენტი, რადგან მათი ყველა იზოტოპი რადიოაქტიურია. რ. ელემენტებს აქვთ პრაქტიკული მნიშვნელობა, მაგ., ურანი და პლუტონიუმი გამოიყენება ატომურ რეაქტორებსა და ატომურ იარაღში; ზოგიერთები – ატომური ელექტრობატარეების დასამზადებლად; ბუნებრივი რ. ელემენტების ცხოველუნარიანი იზოტოპები გამოიყენება გეოქრონოლოგიაში და ა.შ.

რადიოაქტიური დაბინძურება – ნებისმიერ ზედაპირზე, მყარ, თხევად ან აირად მასალებში რადიოაქტიური ნივთიერებების არსებობა, სადაც მათი არსებობა არ არის მოსალოდნელი და სასურველი, ასევე პროცესები, რომლებიც ხელს უწყობს მათ შემდგომ განვითარებას.

რადიოაქტიური ნარჩენების მართვა – რადიოაქტიურ ნარჩენებთან მოპყრობისა და ორგანიზაციული ღონისძიებების ერთობლიობა.

რადიოაქტიური ნარჩენი – რადიოაქტიური მასალა, რომლის შემდგომი გამოყენება არ არის გათვალისწინებული.

რადიოაქტიური ნივთიერებები – ბირთვული, რადიაციული ან სხვა მავნე მაიონებული გამოსხივების მქონე ნივთიერებები.

რადიოაქტიურობა (ლათ. radio ვასხივებ და activus მოქმედი, ნამდვილი) – ქიმიური ელემენტის ატომგულის თვითნებურად ან ხელოვნურად დაშლა (გახლეჩა), რასაც თან ახლავს ელემენტალური ნაწილაკების (ელექტრონი, პოზიტრონი, პროტონი და სხვ.) გამოსხივება.

რადიოგეოდეზია (ლათ. radio ვასხივებ, ბერძ. γῆ დედამიწა და daizō ნაწილებად დაყოფა) – მანძილისა და წერტილის კოორდინატების განსაზღვრა გეოდეზიური სამუშაოებისას რადიოტალღების მეშვეობით. არსებობს ორი სახის: იმპულსური და ფაზური. იმპულსური მეთოდის გამოყენების დროს მანძილი განისაზღვრება გასაზომი ხაზის გასწვრივ რადიოტალღების გავრცელების დროის მიხედვით (აღებული წერტილიდან საყრდენ წერტილამდე), ხოლო ფაზურის დროს – გასაზომ მანძილში "ჩალაგებული" ცნობილი სიგრძის ტალღების რაოდენობის მიხედვით.

რადიოეკოლოგია (რადიაციული ეკოლოგია) (ლათ. radio ვასხივებ, ბერძ. oikos სახლი, გარემო და lógos სიტყვა, გამონათქვამი, თანაფარდობა) – მეცნიერება, რომელიც სწავლობს ცოცხალი ორგანიზმების არსებობას ბუნებრივი რადიონუკლიდებისა და ტექნოგენური რადიოაქტიური ნივთიერებებით დაბინძურებულ გარემოში.

რადიოზონდი (ლათ. radio ვასხივებ და ჰოლანდ. zond გაგზავნილი) – სხვადასხვა სიმაღლეზე წნევის, ტემპერატურისა და ტენიანობის გასაზომი მეტეოროლოგიური ხელსაწყო, რომელიც რადიოთი ავტომატურად გადმოსცემს გაზომვის შედეგებს; ატმოსფეროში უშვებენ პატარა ჰაერბურთის საშუალებით.

რადიოლოკაცია (ლათ. radio ვასხივებ და locatio განლაგება) – რადიოტალღების საშუალებით სხვადასხვა ობიექტის აღმოჩენა და მათი ადგილმდებარეობის განსაზღვრა.

რადიომეტრია (ლათ. radio ვასხივებ, ლათ. radio ვასხივებ და ბერძ. métron გაზომვა) – 1. სასარგებლო წიაღისეულის დაზვერვის მეთოდი, რომელიც დაფუძნებულია რადიოაქტიურობის გაზომვაზე; იყენებენ რადიოაქტიური მადნისა და წყლის რესურსების დაზვერვის დროს; 2. ფიზიკის ნაწილი, რომელიც შეისწავლის სხივური ენერჯიის გაზომვის წესებს.

რადიონავიგაცია (ლათ. radio ვასხივებ და navigo ვცურავ გემზე) – გემებისა და თვითმფრინავების მართვა რადიოტექნიკური საშუალებების გამოყენებით.

რადიოპელენგატორი – რადიომიმღები მოწყობილობა, რომლითაც განსაზღვრავენ მიმართულებას გადამცემი სადგურებისკენ.

რადიოსპექტროსკოპია (ლათ. radio ვასხივებ, spectrum მოჩვენება, წარმოდგენა, სახე და ბერძ. skopein ყურება, შესწავლა) – ნივთიერების კვლევის მეთოდების ერთობლიობა მათი ატომების, იონებისა და მოლეკულების მიერ რადიოდიაპაზონის ელექტრომაგნიტური ტალღების შთანთქმის სპექტრის მიხედვით.

რადიოტალღები – ელექტრომაგნიტური ტალღები, რომლებსაც იყენებენ ბგერისა და სიგნალის უმავთულოდ გადასაცემად შორ მანძილზე.

რადიოტელემეტრია (ბერძ. tēle შორს, tēle შორს და métron გაზომვა) – სხვადასხვა ფიზიკური, ტექნიკური სიდიდის გაზომვა შორი მანძილიდან, რომლის დროსაც გასაზომი სიდიდე გარდაიქმნება რადიოსიგნალად.

რადიოტექნიკა (ლათ. radio ვასხივებ და ბერძ. techne ხელოვნება, რეწვა, ოსტატობა) – 1. მეცნიერება, რომელიც სწავლობს მაღალი სიხშირის ელექტრომაგნიტურ რხევებსა და რადიოტალღებს; 2. ტექნიკის დარგი, რომელიც ახორციელებს მათ გამოყენებას კავშირგაბმულობის, რადიოლოკაციის, ტელეხედვის, ნავიგაციისათვისა და სხვ.

რადიოფიკაცია (რადიოფიცირება) – 1. რადიოსადგურებისა და რადიოდანადგარების ქსელის მოწყობა; 2. რადიოაპარატურით აღჭურვა რისამე.

რადიუს-ვექტორი – სივრცის ნებისმიერი M წერტილის რადიუს-ვექტორი ეწოდება ვექტორს, რომლის სათავე ემთხვევა რაიმე ფიქსირებულ O წერტილს (პოლუსს), ხოლო ბოლო – M წერტილს. O წერტილი ჩვეულებრივ წარმოადგენს კოორდინატთა პოლარული სისტემის პოლუსს ან დეკარტის მართკუთხა კოორდინატთა სისტემის სათავეს.

რადიუსი (ლათ. radius სხივი, რადიუსი, ჩხირი) – წრფის მონაკვეთი, რომელიც აერთებს წრეწირის ან სფეროს ცენტრს მის რომელიმე წერტილთან (ნახ. 1). კვეთის ინერციის რადიუსი მისი გეომეტრიული მახასიათებელია. ტერმინი "რადიუსი" მრავალი მნიშვნელობით გამოიყენება, როგორცაა მაგ., ბრუნვის, ვირაჟის, ინერციის, მოხვევის, მოქმედების, სიმრუდის, შეუღლების, ჰიდრავლიკური და სხვ.

ნახ. 1

რაველინი (ფრანგ. ravelin<ლათ. ravelere გამოყოფა) – მომიჯნავე ბასტიონებს შორის განლაგებული საფორტიფიკაციო ნაგებობა, როგორც წესი, სამკუთხედის ფორმისა (ნახ. 1. პეტრეპავლეს ციხის რაველინები, სანკტ-პეტერბურგი, რუსეთის ფედერაცია).

ნახ. 1

ნახ. 1

რაზა – 1. ზირზა, კავი, რკინა, რომელიც კარის დასაკეტად კოჭაკს გადაეცმება; 2. ურდული; რკინისტარიანი ზოლი, რომელიც კარის დასაკეტად მარყუჟში გაეყრება (ნახ. 1); 3. საგდული; წყლის დინების გადასაღობი ფარი.

რაიონი [ძვ. ფრანგ. rayon<ლათ. regio(n-)] მიმართულება, რაიონი<regere მართვა, უშუალო] – 1. ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეული ქვეყნის შიგნით ან დიდ ქალაქში; 2. დასახლებული ადგილის ნაწილი; 3. რაიმე ნიშნის მიხედვით გამოყოფილი ადგილი, სივრცე.

რაიონული გეგმარება – ქვეყნის ცალკეული რაიონების კომპლექსური მოხმარების პროექტი, რომელიც ითვალისწინებს: მეურნეობების, კურორტების, სამრეწველო ინდუსტრიის ობიექტების, სატრანსპორტო ნაგებობების, კავშირგაბმულობის, ქალაქების, სოფლებისა და მოსახლეობის მოხერხებულ განლაგებას, ტექნიკურად დასაბუთებულ საინჟინრო ნაგებობების მოწყობას (წყალმომარაგება, კანალიზაცია და სხვ.), სანიტარული პირობების უზრუნველყოფასა და ბუნების დაცვას.

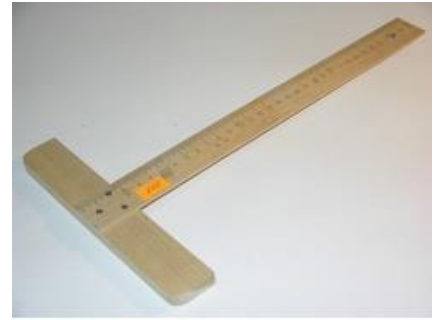
რაიონული დაგეგმარება – ეკონომიკური ან ადმინისტრაციული რეგიონის კომპლექსური ტერიტორიულ-სამეურნეო მოწყობის დაპროექტება და მისი დაგეგმარებითი სტრუქტურის ფორმირება, რომელიც უზრუნველყოფს მრეწველობის დარგების, სასოფლო-სამეურნეო წარმოებების, განსახლების, კულტურულ-საყოფაცხოვრებო და სოციალური მომსახურების ცენტრების, მოსახლეობის მასობრივი დასასვენებელი ადგილების რაციონალურ განლაგებას; საგზაო-სატრანსპორტო კომუნიკაციების და საინჟინრო ნაგებობების განვითარებას; სანიტარულ-ჰიგიენური და გარემოს დაცვის პირობების გაუმჯობესებას. რ. დ. ითვალისწინებს რეგიონის ბუნებრივი და ადამიანური რესურსების გამოყენებას სამეცნიერო და პრაქტიკული ამოცანების გადაწყვეტასა და კეთილმოწყობილი საცხოვრებელი პირობების შექმნაში. რ. დ. სქემა საწყისი მასალაა ქალაქებისა და დასახლებული პუნქტების განვითარების პერსპექტივების ტექნიკურ-ეკონომიკური დასაბუთებისათვის.

რაიონული ელექტროლი ქსელები – ქსელები დიდი რაიონების ელექტრომომარაგებისთვის და ელექტროსადგურების ერთმანეთთან დასაკავშირებლად. ელექტრომაზა შეადგენს 35-330კვტ. როგორც წესი, ძაბვის გადაცემა ხორციელდება საჰაერო ელექტროგადამცემი ხაზების საშუალებით – ჩაკეტილი, რადიალური და მაგისტრალური ქსელების სახით.

რაისფედერი (გერმ. reiBfeder<reiBen ხაზვა და feder კალამი) – სახაზავი ინსტრუმენტი ტუშით და თხევადი საღებავებით ხაზების გასავლებად. რ. შედგება სახელურისა და ფოლადის

ღერობისგან, რომლის თითებს შორის მანძილი რეგულირდება ხრახნით. გალუნულ თავებიან რეისფედერებს იყენებენ წრიული ხაზების გასავლებად.

რაისშინა (გერმ. reißschiene<reißen ხაზვა და schiene სალტე, რელსი) – T-ებრი ხის ან ლითონის სახაზავი პარალელური ხაზების გასატარებლად (ნახ. 1).

ნახ. 1

რაიტერი (გერმ. reiter მხედარი) – 1. ლითონის ან პლასტმასის მომჭერი, რომელიც ჩამოცმულია ცალკეულ ბარათებზე (კართოტეკაში) და რომელზეც აღნიშნულია ბარათის ნომერი ან სპეციალური კოდი; 2. მოღუნული მავთულის საწონი, რომელიც რამდენიმე მილიგრამს იწონის; იყენებენ ზუსტი აწონისათვის ანალიზურ სასწორზე, რომლის მხრეულზედაც არის იგი ჩამოცმული და გადაადგილდება აქეთ-იქით; 3. მოძრავი ქვესადგამი (შტატივი), რომლითაც ოპტიკურ ხელსაწყოებს, მათ დეტალებსა და კვანძებს ამაგრებენ ოპტიკურ მერხზე.

რაკეთის ეკლესია (ინგლ. Raketi Church) – რაკეთის წმინდა ნიკოლოზის ეკლესია, XI საუკუნის ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი. მდებარეობს ქვემო რაჭაში, ამბროლაურის მუნიციპალიტეტის ს. პატარა ონში (ნახ. 1. საერთო ხედი). იგი დარბაზული ტიპის ერთნავიანი შენობაა (7,4x3.6 მ). ნაგებია თლილი (შირიშის) ქვითა და კირით. აქვს ორი კარი – სამხრეთითა

ნახ. 1

და დასავლეთით (ძველად მესამე კარიც ჰქონია ჩრდილოეთით). კარის ზედა თავი და აღმოსავლეთის სარკმლის საპირეები შემკულია ჩუქურთმებით (ნახ. 2, ნახ. 3: ჩუქურთმები). აღმოსავლეთ საქარეში ნატეხი ქვებისგან გამოყვანილი ჯვარია (ნახ. 4. ჯვრის რელიეფი). ეკლესიას დასავლეთით ჰქონია კარიბჭე (დღეს აღარ არსებობს), რომლის თავიდან ჩამოღებული წარწერიანი დიდი ქვა გადაუტანიათ და წმინდა გიორგის ეკლესიის დასავლეთი კარის თავზეა მოთავსებული (იხ. პატარა ონის ეკლესია, ნახ. 2). ჩუქურთმებიანი ქვიტკირის კანკელის მარტო ნაშთია შემორჩენილი (1919 წელს, როდესაც

ექვთიმე თაყაიშვილი მოგზაურობდა რაჭაში, ეს კანკელი მთელი ყოფილა). ამჟამად ეკლესიას ახურავს რესტავრირებული თუნუქის სახურავი. კედლებიც შეკეთებულია და გარეგნულად მისი ასაკიდან გამომდინარე არც თუ ურიგო შთაბეჭდილებას ტოვებს. ეკლესიის ეზოში დგას ორსართულიანი სამრეკლო, რომლის პირველი სართული გეგმაში კვადრატის ფორმისაა, ხოლო მეორე სართული რვაწახნაგოვანია კონუსური გუმბათით (ნახ. 5. სამრეკლო). 1975 წელს რაკეთის ეკლესიას რესტავრაცია ჩაუტარდა.

ნახ. 2

ნახ. 3

ნახ. 4

ნახ. 5

რაკეტა (იტალ. racchetto გორგოლაჭი) – 1. რეაქტიული ძრავის მქონე საფრენი აპარატი, რომელიც ავითარებს დიდ სისწრაფეს და მიფრინავს ძალიან შორს (მაგ., კოსმოსში); 2. დენთით დატენილი ჰილზი, რომელიც აფეთქებისას მაღლა მიდის და გამოსცემს სხვადასხვა ფერის სინათლეს; იყენებენ ფოიერვერკისათვის (ნახ. 2), აგრეთვე სამხედრო საქმეში სიგნალიზაციისათვის და ადგილმდებარეობის გასანათებლად; შუშხუნა; 3. მიწის ან მაგიდის ჩოგბურთის სათამაშო ჩოგანი – ტარიანი ოვალური ჩარჩო, რომელზეც გაჭიმულია ბადე ან მრგვალი ხის ნიჩაბი.

ნახ. 1

ნახ. 2

რაკეტადრომი (იტალ. racchetto გორგოლაჭი და ბერძ. drómos სარბიელი, რბოლა) – ტერიტორია, მოწყობილი სპეციალური ტექნიკური საშუალებებით რაკეტების გამოცდისა და კოსმოსში გაშვებისათვის.

რაკურსი (ფრანგ. raccourir შემოკლება, შეკვეცა) – არქიტექტურული ფორმების, ფიგურების, საგნების გამოსახვა პერსპექტივაში (შემცირებულ ზომებში).

რამენი (ნაძვნარი) – მუჭიწვოვანი ნაძვის ხშირი ტყე, განლაგებული აღმოსავლეთ ევროპის დაბლობებში. გამოირჩევა მერქნის მაღალი ხარისხით.

რამპა (ფრანგ. rampe დამრეცი) – 1. ავანსცენის კიდულის გასწვრივ მოთავსებული სანათი არმატურის სისტემა; 2. მრუდი მოხაზულობის პანდუსი; 3. მოედანი განლაგებული სასაწყობო შენობის შესასვლელის წინ, აწეული მიწის ზედაპირიდან 1,15 მ-ზე, რათა ადვილად მოხდეს დატვირთვა-გადატვირთვის სამუშაოები; სიგანე მიიღება 3-6 მ. ტრანსპორტის შესასვლელად რამპაზე გათვალისწინებულია ტორსულ ნაწილში პანდუსის მოწყობა.

რანგი – წოდება, ჩინი; თანრიგი, დონე. არსებობს სამხედრო გემების, გემის კაპიტნების, დიპლომატიური, კონსულის, მატრიცის, ტენზორისა და სხვ. რანგი.

რანდა – 1. უწყვეტი მოქმედების მიწისმთხრელი მანქანა გრუნტის ფენებად მოჭრისათვის. მუშაობს კომპლექსში გადამყრელ კონვეიერთან ან გრუნტსატყორცნთან ერთად. არის თვითმავალი ან მისაბმელი ტრაქტორთან. გამოიყენება არხების გასაყვანად ან დიდი მოცულობის მოსასწორებელი სამუშაოების შესასრულებლად; 2. სამშენებლო ექსკავატორების სამუშაო მოწყობილობის სახეობა კარიერებში თხელი ფენების ამოსაღებად; 3. სასარგებლო წიაღისეულის მომპოვებელი მიწისქვეშა დანადგარის სამუშაო ორგანო; 4. სადურგლო ხელსაწყო ფიცრის სარანდავად, იგივეა რაც გრძელი შალაშინი. არსებობს მისი მრავალი სახეობა: ცალმაგი, ორმაგი, ფხაჭნია, ხუშტარა, საშპუნტავი, ღართმანდი, ნარიმანდსაღები, კუზა და სხვ.; 5. სალიანდაგო რანდა (ნახ. 1); 6. რანდა – გრეიდერი.

ნახ. 1

რანდა ორმაგი – ორმაგი დანით აღჭურვილი შალაშინი, რომელთაგან ერთ-ერთი მჭრელია, ხოლო მასზე ზემოდან (0,5-1 მმ სიდიდეზე) დამაგრებული მეორე დანა (ფირფიტა) ბურბუშელის გადატეხის ფუნქციას ასრულებს (ნახ. 1). გამოიყენება მერქნის ზედაპირის სუფთად დასამუშავებლად.

ნახ. 1

რანდა ცალმაგი – რანდა, რომელიც მხოლოდ ერთი საჭრისითაა აღჭურვილი. იძლევა შედარებით არაგლუვ ზედაპირს.

რანდვა (ათლა) – 1. ხის მასალის ზედაპირის დამუშავება. სწორხაზოვანი მდგენელით ბურბუშელას მოხსნა დასამუშავებელი ნაკეთობისა და ხელსაწყო პირობითი წინსვლით-უკუქცევადი (ხშირ შემთხვევაში სწორხაზოვანი) გადაადგილებისას; 2. ხის ზედაპირიდან თხელი ფენის, ნახევარფაბრიკატის, ე. წ. "შპონის" მოხსნა.

რანდვოჭი – დირე, სამირკვლის კოჭი; წყვეტილ სამირკვლებზე ან კარკასის დგარების შვერილებზე დაყრდნობილი კოჭი, რომელიც იღებს კაპიტალური კედლების ნაწილის ან კარკასის შევსების დატვირთვის (ნახ. 1).

ნახ. 1

რანჟირება (ფრანგ. ranger დაწყოზა, გამწკრივება) – დონეზად დაყოფა, დახარისხება.

რანტი – ტყავის ვიწრო ზოლი, რომელიც ფეხსაცმლის საპირეს (ზედა ნაწილს) გარედან აერთებს ლანჩასთან.

რანტიე (ფრანგ. rentier<rente რენტა) – გასესხებული კაპიტალის სარგებლით, ფასიანი ქაღალდების (აქციების, ობლიგაციების) შემოსავლით მცხოვრები პიროვნება.

რანჩო (ესპ. rancho კარ-მიდამო) – ლათინურ ამერიკაში კარ-მიდამო, სახლ-კარი; აშშ-ის დასავლეთ შტატებში მესაქონლეობის ფერმა (ნახ. 1. რანჩო გრანტ-კორსი, ე. დირ-ლოჯის სიახლოვეს, მონტანას შტატი, აშშ).

ნახ. 1

რაოდენობა – 1. ნივთის განსაზღვრულობა, რომელიც ახასიათებს მის სიდიდეს, ინტესივობასა და რაიმე თვისების გამოვლენის ხარისხს; 2. ფიზიკური სიდიდე განსაზღვრული ნივთიერებაში შემავალი სტრუქტურული ელემენტების რიცხვით; 3. რისამე რიცხვი,

სიმრავლე; 4. ფილოსოფიური კატეგორია, რომელიც ასახავს ხარისხობრივად ერთგვარი ნივთებისა და მოვლენების ერთიანობას (ერთგვაროვნობას, საერთოობას), რომელიც შეიძლება გაიზომოს ან დაითვალოს. რაოდენობის სახეებია: არჩევის, დაახლოებითი, დარტყმის, ინფორმაციის, მაქსიმალური, მიმოსვლის, მინიმალური, მორწყვის, მოძრაობის, ნალექების, ნივთიერების, სითბოს, რხევების, ცნობათა, წარმოსახვითი, წონითი, წყლისა და სხვ.

რაოდენობრივი – რაოდენობაზე დამყარებული, რაოდენობის გამომხატველი.

რაპაკივი (ფინ. rapakivi დამპალი ქვა) – პორფირისებრი სტრუქტურის მოვარდისფრო-მოწითალო-მომწვანო ფერის გრანიტი (ნახ. 1); ძვირფასი სამშენებლო და მოსაპირკეთებელი ქვა. შედგება ოლიგოკლაზების (20%-მდე), ორთოკლაზების (40%-მდე), იდიომორფული კვარცის (30%-მდე) და 2%-მდე მეორეხარისხოვანი აქცესორული მინერალებისაგან (ორტიტი, ამფიბოლი, დიოფსიდი, სფენი, აპატიტი, მაგნეტიტი და სხვ.). ძირითადად გავრცელებულია შვედეთსა და ფინეთში.

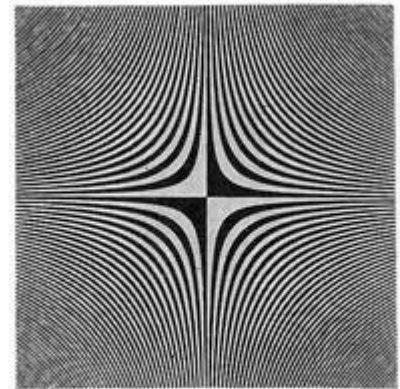

ნახ. 1

რაპორტი (ფრანგ. rapport ურთიერთობა, კავშირი, შეერთება) – ორნამენტის, ნახატის განმეორებადი ელემენტი ქსოვილზე, ხალიჩაზე, შპალერზე, კერამიკაზე, მოზაიკასა და ა.შ. ჩვეულებრივ, ორნამენტის მოხატულობა სრულდება რაპორტის პრინციპით.

რასტაზარი – შუა საუკუნეების თბილისის საქმიანი უბანი, რიგებად განლაგებული ბაზარი და სავაჭრო-სახელოსნოები.

რასტრი (ლათ. rastrum ფოცხი, გისოსი) – 1. ოპტიკური, გრაფიკული ან სხვა წესით რაიმე ზედაპირზე გარკვეული თანამიმდევრობით გავლებული ხაზების სისტემა (ნახ. 1. ჰიპერბოლური რასტრი); 2. მოწყობილობა, რომელიც შედგება, შესაბამისად, განლაგებული ძაფების, ზოლების, პრიზმების, ლინზებისა და მისთ. სისტემისგან; 3. მნათი სტრიქონები ტელევიზორის ეკრანზე.

ნახ. 1

რასტრული გრაფიკა (კომპ.) (ინგლ. raster graphics) – ციფრული გამოსახულება, რომელსაც აქვს მატრიცული სტრუქტურა და შედგება პიქსელებისაგან. ცალკეული პიქსელი კი შედგება ერთი ან რამდენიმე ბიტისაგან და აქვს საკუთარი ნომერი, რაც განსაზღვრავს მის ზომას, ფერსა და მდებარეობას გამოსახულებაში.

ნახ. 1

რ.გ. ფაილის თანამედროვე (2016 წ.) პოპულარული ფორმატებია: .BMP, .GIF, .JPEG, .PNG, .TIFF, .ICO და სხვ.

რატუმა (გერმ. rat საბჭო და haus სახლი) – ევროპის მთელ რიგ ქვეყნებში მიღებული დასახელება შენობისა, სადაც თავსდება ქალაქის მმართველი ორგანო (ნახ. 1. ქ. ვენის რატუმა, ავსტრიის რესპუბლიკა).

რაუსი (გერმ. raus<heraus "შიგნიდან გარეთ") – მოხეტიალე ცირკის შესასვლელის წინ ან ზევით განლაგებული მაღალი აივანი, სადაც წარმოდგენის დაწყებამდე გამოდიოდა ცირკის მთელი დასი ან ცალკეული მსახიობები მაყურებლის მოსაზიდად.

რაუბტოპაზი – ბოლისფერი ბროლი (იხ. ბროლი, ნახ. 2).

რაფა – საფანვალი; ფანჯრის ღიობის შიდა მოჩარჩოების ქვედა თარაზული ნაწილი, რომელიც წარმოადგენს კედლის სიბრტყიდან ნაწილობრივ გამოწეულ ფიცარს ან ფილას (ნახ. 1).

ნახ. 1

ნახ. 1

რაფინიორი (ფრანგ. raffineur<raffiner გაწმენდა, დანაცმცება) – 1. დისკური წისქვილი, დამაქუცმაცებელი; 2. მანქანა ბოჭკოვან ნივთიერებათა დასაფქველად; იყენებენ ცელულოზისა და ქაღალდის მრეწველობაში (ნახ. 1).

რაფინირება – 1. გაწმენდა მინარევებისგან (მაგ., ნავთობის რაფინირება); 2. რაფინადის დამზადება შაქრის ფხვნილისგან.

რაციონალიზატორი (გერმ. rationalisator<ლათ. rationalis გონიერი) – პირი, რომელიც წარმოების რაციონალიზაციას ახდენს.

რაციონალიზაცია (ლათ. rationalis გონიერული) – წარმოებისა და მუშაობის მეთოდების სრულყოფა-გაუმჯობესება.

რაციონალური რიცხვი – უსასრულო პერიოდული ათწილადი.

რბია – მანქანა მყარი ნივთიერების დანამცეცებისა და შერევისათვის, რისთვისაც გამოიყენება გაჭყლეტა და ცვეთა. რბია შედგება თუჯის ჯამისგან, რომლის ფსკერზე დაგორავს მასიური თუჯის საგორავები, რომელთა ბრუნვა ხდება, როგორც საკუთარი (ჰორიზონტალური), ისე შვეული ღერძის (ჯვარედის საშუალებით, რომლებზეც ისინია მიმაგრებული) მიმართ. გამოიყენება საშენი მასალების წარმოებაში, სამთო საქმეში, მეტალურგიაში. რ. ზოგჯერ ჩილურ წისქვილსაც უწოდებენ.

რბილი – 1. რაც ადვილად იცვლის ფორმას, ადვილად იზნიქება, იღუნება, იჭყლიტება; 2. გადატ. დამთმობი, თვინიერი, წყნარი, არამკაცრი; თბილი, სასიამოვნო.

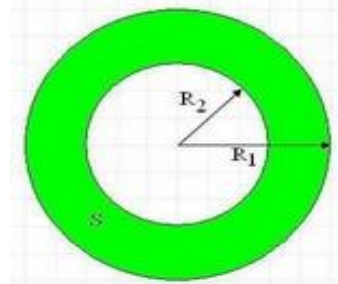
რბილი გარსი – სივრცითი კონსტრუქცია, დამზადებული მაღალი სიმტკიცის გაჭიმვაზე მომუშავე მასალებისგან, გაძლიერებული (დაარმირებული) პლასტმასის, მინის, ლითონის ბოჭკოების ან ფირებისგან ისეთი ხარისხით, რომ ისინი არ იღებენ სხვა სახის დეფორმაციებს (ნახ. 1). რ. გ. მზიდუნარიანობა დამყარებულია კონსტრუქციებში წინასწარი გამჭიმი ძალების

შექმნაზე, რაც მიიღწევა ორი ძირითადი ხერხით – პნევმატიკურით (აეროსტატიკურით) და მექანიკურით. მესამე ხერხი – ჰიდროსტატიკური, გამოიყენება ჰიდროტექნიკურ ობიექტებში.

ნახ. 1

რგოლი – 1. ამა თუ იმ მასალისგან დამზადებული წრის ფორმის საგანი, რომელიც შემოფარგლულია ორი სხვადასხვა სიგრძის რადიუსის რკალით (ნახ. 1) და რომელიც გამოიყენება სხვადასხვა დანიშნულებით (მაგ., რეზინის რგოლი, საკისრის რგოლი და სხვ.); 2. დეტალების ერთობლიობა, რომელიც შედის მექანიზმის შემადგენლობაში და არ აქვთ ერთმანეთის მიმართ გადაადგილების საშუალება (მაგ., მუხლუხისა და მრავალციცხვიანი ექსკავატორის სამუშაო ორგანოს ჯაჭვის რგოლები); 3. მრგვალი ობიექტი შუაში სიცარიელით; 4. საიუველირო სამკაული, დამზადებული ძვირფასი ლითონისგან; 5. ქსელური ტოპოლოგიის სახეობა; 6. აბსტრაქტული ალგებრის ტერმინი; 7. ბრტყელი გეომეტრიული ფიგურა; 8. იარაღი სპორტულ ტანვარჯიშში; 9. ციკლური ქიმიური ნაერთი; 10. ნათება ან ნისლეული პლანეტის ირგვლივ. არეობს რგოლის მრავალი სახეობა: არამდგრადი, არტახის, ასასხლეტი, ბენზოლის, დამცავი, განმზღვენი, გარე, გასართი, გაჭრილი, გრიგალური, გუმბათქვეშა, დამცავი, დასაჭერი, დგუმის, დენშემკრები, დიფუზორის, ზეგამტარი, ზეთამრიდი, ზეთასასხლეტი, ზეთგამშხეფი, ზეთმანაწილებელი, ზეთსაკავი, ზეთსაკრები, ზეთსამჭიდროებელი, ზეთსარინი, ზეთსაცლელი, ზეთსაჭერი, კომპრესიის, კორპის, მამჭიდროებელი, მაფიქსირებელი, მაფორსირებელი, მბრუნავი, მდგრადი, მისაჭერი, მომჭერი, მუშა, მუშტა, მცურავი, ოთხწვერა, პლასტმასის, პლეოქროული, პიეზომეტრული, რეზინის, რკინის, საბჯენი, საზეთე, საზეთი, საკავი, საკამარე, საფეხუროვანი, საყენებელი, საყრდენი, საჩერებელი, სიხისტის, სპირალური, სტატიკური, უძრავი, ფერიტის, ფეტრის, ფოლადის, ქეჩის, ქვესადები, ღერძული, ყელის, შეკრული, შემკრები, შიგა, შუასადები, ჩამკეტი, ჩასატანებელი, ჩობლის, წლიური, წრიული, წყალსაკრები, წყობურის, კუთხვილიანი, ხუთწევრა, ჯაჭვისა და სხვ.

ნახ. 1

რგოლი ამყოლი – რგოლი, რომელზეც მოდებული გარე ძალების ელემენტარული მუშაობა უარყოფითია.

რგოლი გამავალი – რგოლი, რომლის მოძრაობა ხდება სპეციალურად შერჩეული მექანიზმით.

რგოლი დაწყებითი – რგოლი, რომელსაც ენიჭება მექანიზმის ერთი ან რამდენიმე განზოგადებული კოორდინატი.

რგოლი შემავალი – რგოლი, რომელსაც ენიჭება მოძრაობა და მექანიზმის მიერ გარდაიქმნება სხვა რგოლების საჭირო მოძრაობად.

რგოლი წამყვანი – რგოლი, რომელზეც მოდებული გარე ძალების ელემენტარული მუშაობა დადებითია.

რგოლისებრი ღრეჩო – სიცარიელე ხვრეტში გამავალი გაყვანილობის ირგვლივ.

რგოლური ღუმელი – სამრეწველო ღუმელი, რომელშიც ნაკეთობის გაცხელება ხდება რგოლური მბრუნავი ქვედის საშუალებით (ნახ. 1). გამოიყენება მილსაგლინ, სამჭედლო და სხვ. წარმოებებში ლითონის ნაკეთობების თერმული დამუშავებისა და კერამიკული დეტალების გამოწვისათვის.

ნახ. 1

რეაბილიტაცია [ლათ. rehabilitate<re ისევ, ხელახლა და habilitas (habilitatis) ვარგისობა, უნარი] – 1.

ვარგისიანობა, უნარიანობა; 2. იურიდიული უფლებების აღდგენა; 3. ადრინდელი რეპუტაციის, კარგი სახელის აღდგენა; 4. შენობის დაზიანებული ნაწილის, კონსტრუქციის, დეტალის აღდგენა.

რეაგენტი [ლათ. re- უკუ, ხელახლა და agens (agentis) მოქმედი] – ქიმიურ რეაქციაში მონაწილე ნივთიერება.

რეაგირება (ლათ. re- უკუ, ხელახლა და ago ვმოქმედებ) – 1. გამოხმაურება, საპასუხო მოქმედება, პასუხი შთაბეჭდილებაზე, გარე ზემოქმედებაზე; 2. მონაწილეობა ქიმიურ რეაქციაში.

რეადაპტაცია [ფრანგ. adaptation<გვიანდ. ლათ. adaptātiō<ლათ. adaptāre მორგება, შესაბამობა (შეესაბამება), შესატყვისობა; მოწესრიგება, შეგუება, შეწყობა] – ხელახალი ადაპტაცია; იხ. რეაკლიმატიზაცია.

რეაკლიმატიზაცია (ფრანგ. acclimater<შუასაუკუნ. ინგლ. climat<ლათ. clima მხარე; დედამიწის დახრილობა<ბერძ. klima მხარე, არე; სიტყვასიტყვით: დახრილობა, დაქანება; დედამიწის დახრილობა ეკვატორიდან პოლუსამდე<klínein დახრა) – 1. ხელახალი აკლიმატიზაცია; 2. ცოცხალი ორგანიზმების ამა თუ იმ სახეობის ინდივიდთა რაოდენობის აღდგენა, ადამიანის სამეურნეო საქმიანობის გამო, მათი დროებითი შემცირების შემდეგ; კონკრეტულ რეგიონში ადრე გამქრალი სახეობის ხელოვნური დაბრუნება; იგივეა, რაც რეადაპტაცია. დამატებით იხ. აკლიმატიზაცია.

რეალია (ლათ. realis ნამდვილი, მოქმედი, ნივთიერი) – ნამდვილად არსებული ნივთი, მატერიალური კულტურის ყველა საგანი.

რეალიზაცია – 1. დამზადებული პროდუქციის გაყიდვა; 2. რისამე განხორციელება, ცხოვრებაში გატარება; 3. ქონების ან ფასიანი ქაღალდების ფულად ქცევა.

რეალური (ლათ. realis ნამდვილი, მოქმედი, ნივთიერი) – ნამდვილად არსებული; ჭეშმარიტი, ნამდვილი; 2. ის, რისი განხორციელებაც შესაძლებელია და რაც ემყარება სინამდვილეში არსებული პირობების გაგებასა და გათვალისწინებას.

რეალური საქონელი – სახეზე (საწყობში) არსებული საქონელი, რომლის მიწოდება ბითუმად ყიდვა-გაყიდვით შესაძლებელია დაუყოვნებლივი მოთხოვნით და აქვს შესაბამისი სასაქონლო თვისებები.

რეაქტივი (გერმ. reaktiv<ლათ. re- უკუ, ხელახლა და activus ქმედითი, მოქმედი) – ქიმიური ნივთიერება, რომელსაც იყენებენ ლაბორატორიებში სხვადასხვა სახის სამუშაოებისთვის. რ. რომელიმე განსაზღვრულ ნივთიერებაზე იძლევა დამახასიათებელ რეაქციას ამ ნივთიერებასთან, რასაც მოჰყვება ფერის შეცვლა, ნალექის გამოყოფა და ა.შ.

რეაქტიული (ინგლ. reactive<ლათ. reagere წინააღმდეგობის გაწევა) – 1. რასაც რეაქტივად იყენებენ ქიმიური რეაქციის დროს (მაგ., რეაქტიული ნივთიერება); 2. რაც უკუცემის ძალის მოქმედებით წარმოიქმნება (მაგ., რეაქტიული მოძრაობა); 3. რაც ასეთ ძალას იყენებს (მაგ., რეაქტიული თვითმფრინავი).

რეაქტიული ლაქსაღებავები – რეაქტიული მასალა, რომელიც ქმნის აფსკს ქიმიური რეაქციის შედეგად ძირითად კომპონენტებს (ფისი და გამამაგრებელი) შორის, რომლებიც გარკვეული პროპორციებით შერევის შემდეგ იძენენ შეზღუდულ ცხოველუნარიანობას.

რეაქტორი (ინგლ. reactor<ლათ. re- უკუ, ხელახლა და actor მოქმედი) – 1. ატომური დანადგარი, რომელშიც ხორციელდება ატომგულეების გაყოფის ჯაჭვური რეაქცია; იყენებენ ატომური ენერჯის უწყვეტად მიღებისთვის; 2. გარკვეული ტემპერატურისა და წნევის პირობებში ქიმიური რეაქციის მოსახდენი აპარატი; 3. მოწყობილობა, რომელიც მუშაობს სხვადასხვა ტიპის რეაქციის (ფიზიკური, ქიმიური, ბიოლოგიური და სხვ.) საფუძველზე. რეაქტორი შეიძლება იყოს: ანოდური, ატომური, ბიოლოგიური, გამყოფი, დენშემზღუდი, ელექტრული, თერმობირთვული, მათანაბრებელი, მანელელებელი, ნეიტრონული, რკალსაქრობი, სამფაზიანი, სინგულარული, სწრაფ ნეიტრონებზე, ქიმიური და სხვ.

რეაქტორი ბირთვული – მოწყობილობა, რომელშიც ხორციელდება მართვადი ჯაჭვური ბირთვული რეაქცია, ენერჯის გამოყოფის თანხლებით. პირველი ბირთვული რეაქტორი აშენდა და გაეშვა 1942 წლის დეკემბერს აშშ-ში, იტალიელი ფიზიკოსის ენრიკო ფერმის ხელმძღვანელობით.

რეაქტორი დენშემზღუდი – ელექტროაპარატი, რომლის დანიშნულებაა შეზღუდოს მოკლე ჩართვისას დარტყმითი დენი.

რეაქტორი თერმობირთვული – მოწყობილობა, რომელშიც ხორციელდება მართვადი ჯაჭვური თერმობირთვული რეაქცია, განთავისუფლებული ენერჯის გამოყოფით.

რეაქტორი რკალსაქრობი – ელექტროაპარატი ცვლადი ინდუქტივობით, რომელიც ემსახურება მიწაში ელექტრული ბადის (იზოლირებული ნეიტრალით) ერთფაზიანი მოკლე ჩართვისას დენის შემცირებას.

რეაქტორი სინგულარული – ჰიპოტეტური მოწყობილობა, რომელიც თეორიულად შესაძლებლობას იძლევა "შავი ხვრელიდან" მივიღოთ ენერჯია მისი გამოსხივების ან აფეთქების პროცესში.

რეაქტორი ქიმიური – მოწყობილობა, რომელშიც მიმდინარეობს ქიმიური რეაქცია.

რეაქცია (ფრანგ. reaction<ლათ. re- უკუ, ხელახლა და actio მოქმედება) – 1. რაიმე ზემოქმედების საპასუხო მოქმედება (მაგ., საყრდენის, გრუნტის და სხვ.); 2. ქიმ. ორი ან რამდენიმე ნივთიერების ურთიერთქმედება, რომლის შედეგად წარმოიშობა ახალი ნივთიერება; 3. სულიერი განწყობის მკვეთრი ცვლილება ძლიერი ადგზნების შემდეგ. არსებობს რეაქციის მრავალი სახეობა: ავტოკატალიზური, აირული, ანალიზური, ანოდური, ადდგენითი,

ბიმოლექულური, ბირთვული, გამოსხივების, გამოძევების, გარემოს, გაცვლითი, დამყარებული, დაშლის, თაღის, თერმობირთვული, თერმოქიმიური, ეგზოთერმული, ელექტროქიმიური, ენდოთერმული, იუნოლოგიური, იონური, კონდენსაციის, კოჭის, ლითონთერმული, ბიმოლექულური, კატალიზური, მიერთების, მჟავა, მშრალი, მყისი, მძაფრი, ნეიტრალიზაციის, ნეიტრალური, ნიადაგის, ნორმალური, პარალელური, პირდაპირი, პოლიმერიზაციის, ჟანგვა-აღდგენითი, ჟანგვითი, რთული, საყრდენის, საწყისი, სველი, სხივური, ტრანექტორიის, ტუტე, ფიზიოლოგიური, ფოტოქიმიური, ფსიქოლოგიური, ფუძე, ქიმიური, შეერთების, შეუქცევი, შექცევადი, შუალედური, ჩანაცვლების, ჯამური, ჯაჭვური, ჯგუფური, ჰეტეროგენური და სხვ.

რეაქცია ბირთვული – ატომგულების გარდაქმნა ერთმანეთთან ან ელემენტალურ ნაწილაკებთან ურთიერთქმედების შედეგად, რომელსაც თან ახლავს ბირთვის შემადგენლობისა და სტრუქტურის ცვლილება და მეორადი ნაწილაკების ან γ -კვანტების გამოყოფა. ბირთვული რეაქციების შედეგად შეიძლება წარმოიქმნას ახალი რადიოაქტიური იზოტოპები, რომლებიც დედამიწაზე ჩვეულებრივ პირობებში არ არსებობენ. პირველი ბირთვული რეაქცია განხორციელებული იყო ახალზელანდიური წარმოშობის ინგლისელი ფიზიკოსის სერ ერნესტ რეზერფორდის მიერ 1919 წელს ბირთვების დაშლის პროდუქტებში პროტონების აღმოჩენისთვის ჩატარებულ ცდებში.

რეაქცია თერმობირთვული – ბირთვული რეაქციის სახესხვაობა, რომლის დროსაც მსუბუქი ატომგულები ერთიანდებიან უფრო მძიმე ატომგულებად, მათი თბური მოძრაობის კინეტიკური ენერჯის ხარჯზე. რ. თ. პრაქტიკულად ენერჯის უშრეტი წყაროა.

რეაქცია მხები – სხეულის ზედაპირისადმი მხები რეაქცია.

რეაქცია ნეიტრალიზაციის – ქიმიური რეაქცია ძლიერ მჟავასა და ძლიერ ფუძეს შორის, რომლის დროს წყალი მიიღება (მაგ., მარილმჟავასა და ნატრიუმის ტუტის ურთიერთმოქმედებისას მიიღება მარილი და წყალი).

რეაქცია ნორმალური – სხეულის ზედაპირისადმი მართობულად მიმართული რეაქცია.

რეაქცია ტრანექტორიის – არათავისუფალ ნივთიერ წერტილზე მოქმედი პასიური ძალა, როდესაც ეს წერტილი იძულებულია იმოძრაოს გარკვეული წირის ან გარკვეული ზედაპირის გასწვრივ.

რეაქცია ჯაჭვური – ქიმიური ან ბირთვული რეაქცია, რომლის დროსაც აქტიური ნაწილაკების გაჩენას იწვევს საწყისი ნივთიერების დიდი რაოდენობით (ჯაჭვი) გარდაქმნა. 1. ატომგულების ჯაჭვისებურად გაყოფის პროცესი; 2. ქიმიური ან ბირთვული რეაქცია, რომლის მიმდინარეობისას საწყისი ნივთიერება ებმება ჯაჭვურ გარდაქმნებში შუალედური აქტიური ნაწილაკების მონაწილეობით.

ნახ. 1

რეზორდა (ფრანგ. rebord აწეული კიდე, ბორტი) – მატარებლის მოძრავი ნაწილის თვლის ან ბორბლის ფერსოს გამოწეული ნაწილი, რომელიც იცავს თვალს ლიანდაგიდან გადასვლისგან, მიმართავს მას გვერდითი გზისკენ საისრო გადამყვანზე მოძრაობისას ან აკავებს ბაგირს, გვარლს ან ღვედს ბორბალზე (ნახ. 1); ნაწიბური.

რეგალია (ლათ. regalis სამეფო) – 1. სამეფო ხელისუფლების გამოსარჩევი გარე სიმბოლო – გვირგვინი, სკიპტრა და სხვ.; 2. წარჩინების ნიშანი, ერთი პირის მიერ მოპოვებული ორდენების, მედლების, წოდებების და სხვათა ერთობლიობა; 3. მეფური, მეფის კუთვნილი, მონარქიული ძალაუფლების სიმბოლო.

რეგენერატი (ლათ. regeneratus აღდგენილი, განახლებული) – გამოყენებული მასალა, რომელსაც აღდგენილი აქვს თავისი პირვანდელი თვისებები.

რეგენერატორი (ლათ. regenero ხელახლა ვაწარმოებ) – მეტალურგიული ღუმლის ნაწილი, კამერა, რომელშიც ხურდება ღუმელში შემავალი ჰაერი.

რეგენერაცია (ლათ. regeneration აღდგენა, განახლება, აღორძინება) – 1. გადამუშავებული საყალიბე ნარევის (სამსხმელო წარმოებაში), ნამუშევარი ცხელი აირების (სხვა აირების ან მასალების შესათბობად), ნამუშევარი ზეთების (განმეორებით გამოყენებისთვის), სუსპენზიების (მძიმე სითხეების იმიტაციისთვის) და სხვ. თავდაპირველი თვისებების აღდგენა; 2. რადიომიმღების მიერ დამოუკიდებელი რადიოტალღების გამოსხივება; 3. ხელსაწყო მუხსიერებაში შეყვანილი ინფორმაციის დაკარგული (დამახინჯებული) ვარიანტის აღდგენა, განახლება.

რეგიონალიზმი – 1. სტილისტიკური თავისებურებანი, რომელიც განისაზღვრება კლიმატით, ტერიტორიით, მატერიალური და სოციალური ფაქტორებით; 2. მიმდინარეობა ხელოვნებაში, განსაკუთრებით ფერწერაში, რომლის წევრებიც თავს არიდებენ ქალაქს და სწრაფად განვითარებად ტექნოლოგიურ პროცესებს; 3. შეხედულებებისა და იდეების კომპლექსი, რომელიც მოსახლეობას შიგასახელმწიფოებრივ ან საერთაშორისო დონეზე არსებული რეგიონის მიმართ აქვს; 4. სახელმწიფოს ტერიტორიული ორგანიზაციის ფორმა.

რეგიონი (ლათ. regio ქვეყანა, ოლქი) – ოლქი, რაიონი, ტერიტორია, ქვეყნის ნაწილი, რომელიც ბუნებრივი ან ისტორიულად ჩამოყალიბებული ეკონომიკურ-გეოგრაფიული პირობებისა და მოსახლეობის ეროვნული შემადგენლობის ერთობლიობით გამოირჩევა. 2. ქვეყნის დიდი რაიონი.

რეგიონის ფინანსური უზრუნველყოფის მაჩვენებელი – რეგიონალური შემოსავლების დონე, ერთ სულ მოსახლეზე.

რეგიონული საინჟინრო გეოლოგია – გეოლოგიის დარგი, რომელიც იკვლევს ამა თუ იმ ტერიტორიის საინჟინრო-გეოლოგიურ პირობებს.

რეგისტანი (ინგლ. registan<სპარს. reg ქვიშა და stan ადგილი) – სააღლუმო მოედანი აღმოსავლეთის (ერაყის რესპუბლიკა, ირანის ისლამური რესპუბლიკა, შუა აზია) ქალაქებში. ტერმინი სპარსულად ნიშნავს ქვიშიან ადგილს ან უდაბნოს. ყველაზე ცნობილია სამარყანდის (უზბეკეთი) რეგისტანი (ნახ. 1).

ნახ. 1

რეგისტრაცია (ლათ. registrum სია) – ნივთსა და არამატერიალურ ქონებრივ სიკეთეზე კანონით განსაზღვრული უფლების, საჯარო-სამართლებრივი შეზღუდვის და საგადასახადო გირავნობის (იპოთეკის), უძრავ ნივთზე საკუთრების

უფლებასთან დაკავშირებული ვალდებულების წარმოშობის, მათში ცვლილებისა და მათი შეწყვეტის, უძრავ ნივთზე საკუთრების უფლების მიტოვების, მიწის მიზნობრივი დანიშნულებისა და სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთის კატეგორიის შეცვლის, ტყის ფონდის საზღვრის დადგენისა და მასში ცვლილების, გეოგრაფიული ობიექტების, მათი კომპლექსებისა და ნაწილების ნუმერაციის და მათ შესახებ მონაცემების, ნივთსა და არამატერიალურ ქონებრივ სიკეთეზე უფლების სუბიექტისა და ობიექტის საიდენტიფიკაციო მონაცემების, მეწარმეთა და არასამეწარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირების სავალდებულო სარეგისტრაციო მონაცემების, მათში ცვლილებისა და მათი შეწყვეტის, შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოებისა და კომანდიტური საზოგადოების პარტნიორთა წილებზე საკუთრების უფლების შეზღუდვასთან დაკავშირებული ვალდებულებების წარმოშობის, მათში ცვლილებისა და მათი შეწყვეტის შესახებ მონაცემთა აღრიცხვა შესაბამის რეესტრში, რეგისტრაციის თაობაზე გადაწყვეტილების მიღებით.

რეგისტრი (ლათ. *registrum* შეტანილი) – 1. რაიმე ცნობარი, რისამე საძიებელი, სია, ჩანაწერების წიგნი, სააღრიცხვო დოკუმენტი, რომელსაც სამართლებრივი მნიშვნელობა აქვს (მაგ., კომერციული რეგისტრი, კრედიტორების რეგისტრი, უძრავი ქონების რეგისტრი, ფასიანი ქაღალდების რეგისტრი და სხვ.); 2. სპეციალური ორგანო, რომელიც მართვის სპეციალურ დარგში ზედამხედველობის ფუნქციას ასრულებს; 3. მუსიკალური საკრავის ან მომღერლის ხმის ბგერითი დიაპაზონის მონაკვეთი (მაგ., მაღალი რეგისტრი, დაბალი რეგისტრი).

რეგლამენტი (ფრანგ. *règlement* < *regler* დადგმა, წესრიგში მოყვანა) – 1. წესი, რომელიც ადგენს, არეგულირებს ღონისძიებისა და მოქმედების ჩატარების წესსა და დროს, საქმიანობის განხორციელებას; 2. საერთაშორისო კონგრესებისა და კონფერენციების ზოგი აქტის სახელწოდება; 3. ტერიტორიების გამოყენებისა და განაშენიანების პირობები და მახასიათებლები, რომლებიც დადგენილია დასახლებათა ტერიტორიების გამოყენებისა და განაშენიანების რეგულირების წესების საფუძველზე.

რეგრესი (ლათ. *regressus* დაბრუნება, უკან სვლა) – 1. განვითარების უფრო მაღალი ფორმიდან დაბალზე გადასვლა, უკან სვლა, დაქვეითება, ცვლილება უარესისკენ; 2. რომელიმე პირის ან დაწესებულების უკუმოთხოვნილება, რომელიც წარედგინება ისეთ პირს ან ორგანიზაციას, რომელმაც ვალდებულება შეცვალა, ანუ ზარალის ანაზღაურების მოთხოვნა, რომელსაც ერთი პირი წარუდგენს მეორეს.

რეგულა (ლათ. *regula* ფორმა, წესი) – მოკლე ღერო, მოთავსებული ტრიგლიფის ქვემოთ და ტოლი ტრიგლიფის სიგანის (იხ. ტრიგლიფი, ნახ. 1).

რეგულარული (ლათ. *regularis* აუცილებელი) – თანაზომიერი, სწორი, სისტემატური; თანაბრად და სწორად მიმდინარე.

რეგულარული დაგეგმარება – დასახლებული ადგილის, მისი ნაწილის, პარკისა და ა.შ. ისეთი დაგეგმარება, სადაც ქუჩების ქსელის სისტემა ძირითადად ემყარება განსაზღვრულ გეომეტრიულობას ან რაიმე ღერძის სიმეტრიულად არის განლაგებული.

რეგულატორი (ინგლ. *regulator* < ლათ. *regulo* წესრიგი; *regula* ნორმა, წესი) – 1. მოწყობილობა, რომელიც მექანიზმს ავტომატურად უნარჩუნებს თანაბარ მუშაობას, სიჩქარეს, ტემპერატურასა და სხვ.; 2. ავტომატური ხელსაწყო, რომელიც არეგულირებს მანქანის ან მისი

ნაწილების სვლას; 3. მართვის თეორიაში, მოწყობილობა, რომელიც აკონტროლებს მართვის ობიექტის მდგომარეობას და გამოიმუშავებს მისთვის მართვის სიგნალებს. არსებობს რეგულატორის სახეობები: ავტომატური, არაპირდაპირი მოქმედების, ასტატიკური, ბრუნვათა, გაზის წნევის, გაზის ხარჯის, გაძლიერების, დაფოკუსების, დროსელიანი, ელექტროკონტაქტური, ელექტრონული, ექსტრემალური, ვაკუუმური, ზამბარიანი, იზოდრომული, ინდუქციური, ინერციული, კონტრასტულობის, მაგნიტურ-ელექტრული, მდებარეობის, მოცულობითი, მჟავიანობის, მრავალრეჟიმიანი, პირდაპირი ქმედების, პნევმატიკური, პოზიტიური, პროგრამული, რელეური, რეოსტატიანი, რობოტული, საყენებელი, საჰაერო, სვლის, სიმძლავრის, სიჩქარის, სტატიკური, ტემბრის, ტემპერატურის, ტვირთის, უსაფრთხოების, ფაზების, ქანქარიანი, ღერძული, შემრევი, შთანთქმის, ცენტრიდანული, ძაბვის, ძალური, წევის, წნევის, წრფივობის, წყლის, ხმის, ჰიდრავლიკური და სხვ.

რეგულატორი გაზის წნევის – მოწყობილობა (დეტალი), რომელიც გამოსასვლელზე უზრუნველყოფს გაზის წნევას დადგენილ ზღვრებში შესასვლელზე გაზის ხარჯისა და წნევისგან დამოუკიდებლად.

რეგულატორი გაზის ხარჯის – მოწყობილობა, რომელიც უზრუნველყოფს გაზის ხარჯს დადგენილ ზღვრებში შესასვლელზე და გამოსასვლელზე გაზის წნევისგან დამოუკიდებლად.

რეგულირება (ლათ. regulo წესრიგი) – მოწესრიგება. სისტემებისა და მექანიზმების მოყვანა ისეთ მდგომარეობაში, რომლის დროსაც ისინი უკვე შეძლებენ სწორად, ნორმალურად და გამართულად მუშაობას. რეგულირების მრავალი სახე არსებობს: აგზნების, ავტომატური, ავტონომიური, ანთების მომენტის, არაპირდაპირი, ბერკეტული, გადახრის მიხედვით, გაძლიერების, დამოუკიდებელი, ელექტროქსელის, ექსტრემალური, ვენტილატორის, თანაფარდობის, თერმოსტატიკური, თვისობრივი, თვლების, იზოდრომული, იმპულსური, ინტეგრალის მიხედვით, კლავიატურის, მანქანის, მაღლივი რეგულირება, მგრძნობიარობის რეგულირება, მდებარეობის მიხედვით, მდოვრე, მექანიზმის, ნახევრადავტომატური, ორთქლის, პირდაპირი, პოზიციური, პროგრამული, პროპორციული, პროცესის, რაოდენობრივი, რელეური, რეოსტატული, საბუფერო, საკისრის, საფეხუროვანი, სეზონური, სელექციური, სითხის, სიმძლავრის, სიჩქარის, სწრაფი, ტემბრის, ტლანქი, უკუკავშირის, უსაფეხურო, ღრეჩობის, შემხვედრი, შერეული, ჩადინების, ჩამონადენის, ძაბვის, წევის, წრფივი, წყვეტილი, წყლის, ხელით, ხრახნული და სხვ.

რეგულირება ავტომატური – ავტომატური მართვის სახესხვაობა, რომლის დანიშნულებაც მანქანებსა და აპარატებში ან სხვა ტექნიკურ მოწყობილობებში მიმდინარე პროცესის რომელიმე მახასიათებელი სიდიდის შენარჩუნება ან გარკვეული კანონით ცვლილება, რაც ხორციელდება ავტომატური რეგულატორის საშუალებით.

რეგულირებული სფერო – კანონით განსაზღვრული სფერო, რომელიც პირდაპირ ადგენს ობიექტებს, რომელთა შესაბამისობის შეფასება სავალდებულოა.

რედანი (ფრანგ. redent ხერხის კბილის ჭდე<ლათ. dens კბილი) – ღია საველე საფორტიფიკაციო ნაგებობა, რომელსაც წინ გამოწეული კუთხის ფორმა აქვს (ნახ. 1).

ნახ. 1

რედაქცია (ფრანგ. rédaction<ლათ. redactus წესრიგში მოყვანა) – 1. წიგნის, ჟურნალის, გაზეთის და მისთ. გამოცემის ხელმძღვანელობა; 2. კოლექტივი მუშაკებისა, რომლებიც აწარმოებენ პერიოდული ორგანოს გამოცემას; 3. გარკვეული სახით დამუშავებული ტექსტი; 4. აზრის, დებულების გამოხატვის ესა თუ ის ფორმა; ფორმულირება; 5. ტექსტის დამუშავება, გასწორება და მომზადება დასაბეჭდად.

რედემარკაცია (ფრანგ. redemarcation<ლათ. re- უკუ, ხელახლა და demarcation გამიჯვნა) – სახელმწიფო საზღვარზე სასაზღვრო ნიშნების აღდგენა.

რედუქტი (ლათ. reducere უკან დახვევა, უკან დაბრუნება) – მიწაში ან მიწის ზევით მოწყობილი საველე სიმაგრე, სანგარი (იხ. რედანი, ნახ. 1). როგორც წესი, ბრძოლის ველზე რედუქტი განთავსებული იყო რედანის უკან.

რედუქტორი (ლათ. reductor უკუამრავი, უკან წამყვანი) – 1. კბილანური (მათ შორის ჭია) ან ჰიდრაულიკური დახურული გადაცემა, რომლის დანიშნულებაც კუთხური სიჩქარეების შემცირებით (ზოგჯერ გადიდებით) შესაბამისი მახრუნი მომენტების გადიდება (შემცირება); 2. ხელსაწყო, რომელიც საჭიროა მილსადენში მოძრავი სითხის ან გაზის წნევის შესამცირებლად ან მუდმივი წნევის შესანარჩუნებლად. კბილანური გადაცემის სახის მიხედვით რედუქტორი არის: ცილინდრული, კონუსური, ცილინდრულ-კონუსური და ჭიახრახნული. კბილანური რედუქტორის ერთ-ერთ სახეს მიეკუთვნება პლანეტარული რედუქტორი.

რედუქცია (ლათ. reduce უკან ვაბრუნებ) – 1. რედუცირება; 2. რთულის შეცვლა მარტივით; შემცირება, შესუსტება; 3. ნივთიერების განთავისუფლება ჟანგბადისგან.

რეესტრი (ლათ. registrum სია, ნუსხა, ჩამონათვალი) – 1. ობიექტების ჩამონათვალი, აღწერა, რეესტრული სია; 2. იხ. კადასტრი.

რეექსპორტი (ინგლ. re-export<ლათ. re- უკუ, ხელახლა და exporto გატანა) – ადრე იმპორტირებული საქონლის გატანა (გადამუშავების გარეშე) მესამე ქვეყანაში.

რევერბერაცია (ლათ. reverbero ვირეკლავ) – ჟღერადობა დახურულ სათავსში, შენარჩუნებული ბგერის წყაროს მოქმედების შეწყვეტის შემდეგ იმის გამო, რომ სათავსის კედლებიდან მრავალგზის აირეკლება ბგერის ტალღები.

რევერბერაციის ხანგრძლივობა – დრო, რომლის განმავლობაში გაისმის არეკლილი ბგერითი სიგნალი.

რევერსი (ლათ. reversus უკანა, შებრუნებული) – 1. მექანიზმი, რომელიც გამოიყენება მანქანის ან მისი ცალკეული ელემენტების მოძრაობის მიმართულების შესაცვლელად (საწინააღმდეგოდ); 2. მონეტის ან მედლის მეორე მხარე, ზურგი; რევერსის გამოსახულებას გამოსაცნობი ფუნქცია აკისრია, მისი დახმარებით ადგენენ მონეტის მოჭრის ადგილს (სახელმწიფოს, ქალაქს); 3. ქონების დაბრუნება თავდაპირველი მფლობელისათვის.

რევერსირება – მანქანის სამუშაო მოძრაობების მიმართულების შეცვლა. გამოიყენება ტვირთამწე მანქანებში (ტვირთის აწევისა და დაშვების მექანიზმებში), ელექტროძრავებში, ბეტონშემრევ მიქსერებსა და სხვ.

რევიზია (ლათ. revisio გადასინჯვა) – 1. რაიმე დანადგარის (აპარატის, მოწყობილობის, კონვეიერის და მისთ.) მუშაობის შემოწმების პროცესი შესაბამისი რევიზიის აქტის გაფორმებით; 2. საფინანსო კონტროლის ძირითადი მეთოდი, რომელიც ითვალისწინებს სახელმწიფოსგან უფლებამოსილი არასამეწარმეო იურიდიული პირის მიერ საწარმოს, სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოს, თანამდებობის პირის სამეურნეო-საფინანსო საქმიანობის შემოწმებას მუშაობაში ნაკლოვანებების გამოვლენისა და დაძლევის, აგრეთვე, მათი მოქმედების კანონიერების დადგენის მიზნით.

რეზერვაჟი (ფრანგ. réseravage<ლათ. reservo შენახვა, დაზოგვა) – ლითონზე სიღრმისეული გრავიურის დატანის ერთ-ერთი სახეობა ამოჭმის ხერხით (ნახ. 1. რეზერვაჟით შესრულებული სურათი). შესრულების ტექნოლოგია შემდეგია: ლითონის ფირფიტაზე სრულდება ნახატი (კალმით ან ფუნჯით) სპეციალური მელნით, რომელიც შეიცავს წყალში გახსნილ შაქარსა და წებოს; ნახატი იფარება მჟავამდეგი ლაქით და ფირფიტას დებენ წყალში, რომელიც ხსნის შაქარსა და წებოს, ნახატი იჯირჯვება და გალაქული ზედაპირი იღებს რელიეფის ფორმას; შემდეგ ბამბის ტამპონით აცილებენ ლაქს და ათავისუფლებენ ნახატს. ფირფიტის მრავალჯერადი დამუშავებით მჟავებით, მიიღება გრავიურის საბეჭდი ფორმა რელიეფური ზედაპირით.

ნახ. 1

რეზერვაცია (ლათ. reservo შენახვა, დაზოგვა) – 1. ტერიტორია, რომლის ბუნებრივი სიმდიდრეები (მცენარეები თუ ცხოველები) დაცულია სახელმწიფოს მიერ; 2. ადგილი, სადაც იძულებითი წესით არიან დასახლებული ადგილობრივი მკვიდრნი.

რეზერვი (ფრანგ. reserve შენახვა, დაზოგვა) – რისამე მარაგი, რომელიც საჭიროა ნაკეთობის ფუნქციის (დანიშნულების) შესასრულებლად საიმედოობის გასაზრდელად.

რეზერვუარი (ფრანგ. réservoir<ლათ. reservo შენახვა, დაზოგვა) – ხელოვნური საცავი სითხეების, აირების ან სხვა ნივთიერებების შესანახად. ძირითადად ამზადებენ ლითონის (ნახ. 1) ან რკ.ბ.-ისაგან, იშვიათად ხის, ქვის, პოლიმერის ან მინისგან. განლაგების მიხედვით არსებობს მიწისზედა და მიწისქვეშა; კონსტრუქციის მიხედვით – ვერტიკალური, ჰორიზონტალური და სფეროსებრი; ექსპლუატაციის პირობების მიხედვით – სტაციონალური, გადასატანი, მცურავი და სატრანსპორტო; აგების მეთოდების მიხედვით – ასაწყობ-მონოლითური, ასაწყობი, მონოლითური.

ნახ. 1

რეზერვუარი კონტაქტური – წყლის გამწმენდი სისტემის კვანძი; წყლის ავზის მსგავსი ნაგებობა, სადაც სალექარიდან ჩაედინება უკვე ქლორის ხსნარით გასუფთავებული ან ქლორიანი კირით დეზინფექცირებული წყალი.

რეზერვუარი მიწისქვეშა – რეზერვუარი, რომელშიც სითხის მაქსიმალური შევსების დონე, სულ მცირე 0,2 მ-ით დაბლაა მიმდებარე მოედნის (რეზერვუარის კედლიდან არანაკლებ 3 მ-ის ფარგლებში) უდაბლეს საპროექტო ნიშნულზე.

რეზიდენტი (ლათ. residens ადგილზე დამრჩენი, მჯდომარე) – 1. იურიდიული ან ფიზიკური პირი, რომელიც ხანგრძლივად (ერთ წელზე უფრო მეტ ხანს) უცხო ქვეყანაში ცხოვრობს; 2. დაზვერვის საიდუმლო წარმომადგენელი უცხო სახელმწიფოს გარკვეულ რაიონში; 3. იმპერიალისტური სახელმწიფოს წარმომადგენელი მისი პროტექტორატის ქვეშ მყოფ ქვეყანაში, ფაქტობრივად ამ ქვეყნის მმართველი.

რეზიდენცია (ლათ. residentia<ლათ. resideo ვრჩები ადგილზე, ვიმყოფები) – სახელმწიფოს ან მთავრობის ხელმძღვანელის, აგრეთვე მნიშვნელოვან ადმინისტრაციულ პოსტზე მყოფი პიროვნების მუდმივი ადგილსამყოფელი (ნახ. 1. საქართველოს პრეზიდენტის სასახლე).

ნახ. 1

რეზინი (ლათ. resina ფისი) – მასალა, რომელიც მიიღება კაუჩუკის ვულკანიზაციით (ნახ. 1. რეზინის დეტალები). ის კონსტრუქციული მასალაა ალჭურვილი უნიკალური თვისებების კომპლექსით, რომელთაგან ყველაზე მნიშვნელოვანია ელასტიკურობა ტემპერატურის დიდ დიაპაზონში. გოგირდის შემცველობის მიხედვით არჩევენ რბილ (1-3% გოგირდი) და ნახევრადმაგარ ან მაგარ (30% გოგირდი) რეზინს. სპეციალური თვისებებიდან მნიშვნელოვანია თბო-, ბენზინ-, ცხიმ-, ყინვამდეგობა, აგრეთვე მედეგობა რადიაციისა და აგრესიული გარემოს (ტუტეები, ჟანგბადი, ოზონი) მიმართ. რ. მექანიკური თვისებები დამოკიდებულია მისი ნარევისა და შემავსებლების ტიპზე, რომლის მიხედვით რ. ყოფენ ორ ჯგუფად: 1. საერთო დანიშნულების (საბურავები, ლენტები, ქამრები, ხელთათმანები, საყოფაცხოვრებო ნივთები და სხვ.); 2. სპეციალური დანიშნულების (ალჭურვილი სპეციალური თვისებებით). მშენებლობაში რ. იყენებენ სადებებად, ქვესადებებად, ჰერმეტიზაციისა და იზოლაციისთვის გადახურვებში, სარდაფებში, სამირკვლებში, კედლებსა და სვეტებში ანტისეისმურ დემპფერებად (ნახ. 2. სვეტის რეზინის ანტისეისმური დემპფერი) და ა.შ.

ნახ. 1

ნახ. 2

რეზისტენი (ლათ. resistere წინააღმდეგობის გაწევა) – სპილენძის, მანგანუმისა და რკინის შენადნობი; იყენებენ ელექტროსახურებელი ხელსაწყოების წარმოებაში.

რეზიუმე (ფრანგ. résumé<ლათ. resumere აღდგენა, განმეორება) – შრომის, მოხსენების, სტატიისა და მისთ. მოკლე შინაარსი, დასკვნა.

რეზოლომეტრია – ფოტოგრაფიული სენსიტომეტრიის ნაწილი, რომელიც განიხილავს ფოტომასალების მკაფიოობის გაზომვის მეთოდებს.

რეზოლი (ინგლ. resin<ლათ. resina ფისი) – 1. სითხე, რომელიც შედგება ხის კუპრის, სპირტისა და მწვავე კალისაგან; იყენებენ სანაგვე ორმოების დეზინფექციისთვის; 2. რეზოლური ტიპის ფენოლ-ფორმალდეჰიდური ფისი, რომელიც სამშენებლო ფანერის წარმოებაში გამოიყენება.

რეზოლუცია (ლათ. resolutio გადაწყვეტილება) – კოლეგიური ორგანოს სხდომაზე (ყრილობა, კონფერენცია, სესია, კრება) ამა თუ იმ საკითხის განხილვის შედეგად მიღებული გადაწყვეტილება.

რეზონანსი (ფრანგ. resonance<ლათ. resono საპასუხო ხმის გამომცემი, გამოხმიანება) – 1. სხეულის ბგერადობის გამოწვევა მასთან შეთანხმებულად აწყობილი მეორე მბგერი სხეულის მიერ; თანაბარბგერადობა; 2. ზოგი სათავსის უნარი, გაადიდოს ბგერის ძალა და ხანგრძლივობა სათავსის შიგნითა ზედაპირების მიერ ბგერის არეკვლის შედეგად; 3. დამყარებული იძულებითი რხევის ამპლიტუდის მკვეთრი გაზრდა გარე ჰარმონიული ზემოქმედების სიხშირის მიახლოებისას სისტემის ერთ-ერთი საკუთარ რხევის სიხშირესთან; 4. სიტუაცია, როდესაც ნაგებობის საკუთარი რხევის სიხშირე ემთხვევა იძულებითი რხევის სიხშირეს. რ. მოვლენა ხშირად გვხვდება ბუნებაში. ის დიდ როლს ასრულებს ტექნიკაში. რხევის ამპლიტუდის მკვეთრად ზრდად შეიძლება გამოიწვიოს ნაგებობების ან მანქანების ნგრევა. ამის თავიდან ასაცილებლად ცდილობენ სისტემის თვისებების ისეთნაირად შერჩევას, რომ მისი ნორმალური რხევის სიხშირეები რაც შეიძლება შორს იყოს გარე პერიოდული ზემოქმედების შესაძლო სიხშირეებისაგან. ზოგ შემთხვევაში რ. ასრულებს დადებით როლს. მაგ., რადიოტექნიკაში რეზონანსი თითქმის ერთადერთი მეთოდია, რომელიც საშუალებას იძლევა საჭირო რადიოსიგნალი გამოვყოთ სხვა რადიოსადგურების სიგნალებისაგან.

რეზონანსული სიხშირე – იძულებითი რხევის სიხშირე, რომლის დროსაც იწყება რეზონანსი.

რეზონატორი (გერმ. resonator<resonare ხმის გამცემი) – სისტემა (ან ტანი), რომელშიც შეიძლება წარმოიშვას რეზონანსული მოვლენა. შეიძლება იყოს აკუსტიკური – სიმი, კამერტონი, მემბრანა, საჰაერო ღრუტანიანი (ჰელმჰოლცის რ.); ელექტრული – რხევითი კონტური, მოცულობითი (მაღალი სიხშირის), კვარცული. ხშირ შემთხვევაში რ. ეხმაურება ჰარმონიულ ზემოქმედებას, რომელთა სიხშირე ახლოსაა მის საკუთარ რხევასთან.

რეზორბცია (ლათ. resorbeo<re- უკუ, ხელახლა და sorbeo ვყლაპავ, ვშთანთქავ) – მეორეული შთანთქმა; შეწოვა.

რეზორცინი – უფერული მოტკბო კრისტალები. ადვილად იხსნება ეთანოლში, დიეთილურ ეთერში, აცეტონში, წყალში. ქიმიური ფორმულა $CH_4(OH)_2$; სიმკვრივე – 1270 კგ/მ³; დნობის ტემპერატურა – 110°C; დუღილის ტემპერატურა – 280,8°C; აქაფების ტემპერატურა – 127°C. გამოიყენება ფეთქებად ნივთიერებათა დასამზადებლად, სინთეზური საღებავებისა და

პლასტიფიკატორების წარმოებაში, ზოგიერთი პოლიმერის (მაგ., რეზორცინულ-ალდეჰიდური ფისი) მისაღებად და სხვ.

რეზოფანი – სამფენიანი ფურცლოვანი მასალა, რომელიც ცხელი დაწნებით მიიღება. შიგა ფენას წარმოადგენს ელასტიკური არავეულკანიზებული რეზინი, გარე ფენები კი დამზადებულია ხის შპონისგან.

რეზულტატი (ლათ. resultatus არნახული, არეკლილი) – იხ. შედეგი.

რეიმპორტი (ლათ. re- უკუ, ხელახლა და importare შემოტანა) – ქვეყნის საბაჟო ტერიტორიიდან ექსპორტის საბაჟო რეჟიმით გატანილი სამამულო საქონლის უკან შემოტანა დადგენილ ვადებში, საქონლის მიმართ ეკონომიკური პოლიტიკის ღონისძიებათა გამოუყენებლად.

რეისი (ნიდერლ. reis; გერმ. reise მოგზაურობა<ძვ. ფრანგ. reel რეალური, ნამდვილი<გვიანდ. ლათ. reel ფაქტური<ლათ. res მატერია, ნივთი) – 1. სატრანსპორტო საშუალების (ავტობუსი, გემი, თვითმფრინავი და მისთ.) გადაადგილება გასვლის ადგილიდან დანიშნულების ადგილამდე, წინასწარგანსაზღვრული სვლაგეზით; 2. ახლო აღმოსავლეთში: ნავის ან ხომალდის კაპიტანი; 3. მუსულმანურ ქვეყნებში: ძალაუფლების მქონე პირი; პიროვნება, რომელსაც აქვს უფროსის, გუბერნატორის, ლიდერის სტატუსი; 4. პორტუგალიური რეალი, ვერცხლის მონეტა, რომელიც მიმოქცევაში იყო XIV საუკუნიდან.

რეისმასი – იხ. რეისმუსი.

რეისმუსი (გერმ. reiẞmaẞ<reiẞen ხაზვა და maẞ ზომა) – სადურგლო ხელსაწყო, რომელიც ფიცრის (ძელის) ზედაპირზე საბაზო ხაზის პარალელური ხაზების დასატანად გამოიყენება (ნახ. 1). რ. მეშვეობით აგრეთვე შესაძლებელია ზომების გადატანა ნახაზიდან ნამზადზე.

ნახ. 1

რეიტინგი (შეფასება) – 1. რაიმეს შეფასება ხარისხის ან რაოდენობის, ან მათი კომბინაციის მიხედვით; 2. პოპულარობის ინდექსი; 3. რიცხვითი ან რიგითი მაჩვენებელი, რომელიც გამოხატავს განსაზღვრული ობიექტის ან მოვლენის საჭიროებასა და მნიშვნელოვნებას.

რეკვიზიტი (ლათ. requisitum საჭირო, აუცილებელი) – 1. დოკუმენტის ან აქტის სავალდებულო ელემენტი, რომელიც აუცილებელია მისი სრულყოფილი იურიდიული გაფორმებისთვის; 2. იურიდიული პირის სახელწოდება და ინფორმაცია, მისი იურიდიული მისამართის შესახებ: საფოსტო ინდექსი, ქალაქის, ქუჩის მისამართი, დაწესებულების დასახელება, ტელეფონის ნომერი, იმეილი და ა.შ.; 3. ფიზიკური პირის იდენტიფიკაციისათვის აუცილებელი მონაცემები: სახელი, გვარი, მისამართი და ა.შ.

რეკვიზიცია – იძულებითი გასხვისება, ცალკეულ მოქალაქეთა ან იურიდიულ პირთა ქონების დროებითი ამოღება სახელმწიფოს მიერ მისი ღირებულების ანაზღაურებით, რომელიც გამოიყენება განსაკუთრებულ შემთხვევებში (ეპიდემია, სტიქიური უბედურება, ომები და სხვ.).

რეკლამა (ფრანგ. reclame ყვირილი) – ინფორმაცია გავრცელებული ნებისმიერი მეთოდით, ნებისმიერი ფორმითა და ხერხით, მიმართული საზოგადოების ფართო მასებისათვის, რეკლამირების ობიექტის მიმართ მათი ყურადღების მიპყრობის ან ინტერესის გაღვივების მიზნით. რ. ფასიანი ცალმხრივი კომუნიკაციაა, რომელშიც განსაზღვრულია სპონსორი და ინფორმაცია მართვადია. რეკლამის სახეობებია: გაზეთი, ჟურნალი, სარეკლამო ფურცელი, რადიო, ტელევიზია, ფილმი, ბილბორდი, ინტერნეტი, მოძრავი ტრანსპორტი, სპორტსმენის მაისური და სხვ. რ. განიხილება, როგორც მარკეტინგის მნიშვნელოვანი კომპონენტი. მეურნეობის სისტემაში რეკლამა არის საინფორმაციო პროპაგანდისტული ღონისძიებების ერთობლიობა გათვლილი მოსახლეობის ინტერესებზე. რ. ძირითადი პრინციპია გეგმაზომიერება და ინფორმაციულობა. მას აქვს სამი ძირითადი ფუნქცია: ინფორმირება, მარკის ან საქონლის შესახებ მოქმედებისკენ წაქეზება, შეხსენება და იმიჯის შექმნა.

რეკლამაცია (ლათ. reclamatio უკმაყოფილება) – 1. უკმაყოფილების გამოხატვა, პრეტენზია, საჩივარი; 2. განცხადება მიწოდებული პროდუქციის ან შესრულებული სამუშაოს არასათანადო ხარისხიანობის თაობაზე, რომელიც შეიცავს მოთხოვნას აღმოჩენილი დეფექტების მოცილების, ფასის შემცირების ან დანაკარგის ანაზღაურების შესახებ.

რეკოგნოსცირება (ლათ. recognosco დათვალიერება) – 1. გეოდ. წინასწარი დათვალიერება, გამოკვლევა (ადგილმდებარეობისა) გეოდეზიურ სამუშაოთა საწარმოებლად; 2. სამხ. დაზვერვა პირადად მეთაურის ან შტაბის ოფიცრის მიერ საბრძოლო მოქმედების დაწყების წინ.

რეკონსტრუქცია (ინგლ. reconstruction ლათ. re- უკუ, ხელახლა და constructio აშენება, აგება) – 1. კაპიტალური მშენებლობის სახეობა, რომელიც დაკავშირებულია ნაგებობის ფუნქციური, კონსტრუქციული და ესთეტიკური თვისებების გაუმჯობესებასთან. ის ხორციელდება საჭიროებისამებრ ექსპლუატაციის ნებისმიერ პერიოდში. მის შემადგენლობაში შედის სარემონტო სამუშაოები და ახალი მშენებლობაც. რ. შედეგად იცვლება შენობის მოცულობით-დაგეგმარებითი და კონსტრუქციული გადაწყვეტა; 2. შენობის, არქიტექტურული კომპლექსის, ქალაქის და ა.შ. ძირეული გადაკეთება ახალი პრინციპების შესაბამისად; 3. შემორჩენილი ნაშთების ან წერილობითი წყაროების მიხედვით რამეს პირვანდელი სახით აღდგენა; 4. საწარმოში ძირითადი საშუალებების, ტექნიკისა და ტექნოლოგიის გარდაქმნა იმ მიზნით, რომ ამაღლდეს გამოსაშვები პროდუქციის დონე და ხარისხი, ათვისებულ იქნეს ახალ ნაკეთობათა გამოშვება.

რეკონსტრუქცია ექსტერიერის – ექსტერიერის (შენობის ფასადის, სახურავის) არქიტექტურული ნაწილების (ელემენტების) გაბარიტების შეცვლა ან არქიტექტურული ნაწილების (ელემენტების), კონსტრუქციების, ტექნიკური საშუალებების დამატება (მოკლება), რაც არსებითად ცვლის შენობის ექსტერიერს.

რეკონსტრუქცია მზიდი ელემენტების – მზიდი კონსტრუქციის ახლით ან სხვა ტიპის კონსტრუქციით შეცვლა, ასევე დაზიანებული (მწყობრიდან გამოსული) მზიდი კონსტრუქციის გამაგრება, მზიდი კონსტრუქციის მოშორება, შენობის ინტერიერში მზიდ კონსტრუქციაში ღიობის გამოჭრა და სხვ.

რეკონსტრუქცია ქსელების – შენობა-ნაგებობების საერთო სარგებლობის საინჟინრო-კომუნალური ქსელების გადაკეთება, შეცვლა, დამატება ან მოკლება.

რეკონსტრუქცია შენობა-ნაგებობის – შენობა-ნაგებობებზე ახალი სართულ(ებ)ის დაშენება, ან არსებული სართულ(ებ)ის დემონტაჟი, აგრეთვე მისი ნებისმიერი სართულის განაშენიანების ფართობის შეცვლა.

რეკრეაცია (ლათ. recreatio აღდგენა, დასვენება) – 1. შრომის პროცესში დახარჯული ძალების აღდგენა, განახლება; 2. სასწავლო დაწესებულებაში დასვენებისთვის განკუთვნილი ოთახი.

რეკრეაციული – დასასვენებელი, ადამიანის ძალების აღსადგენი.

რეკრეაციული ზონა – სპეციალურად გამოყოფილი ტერიტორია ქალაქში ან ქალაქგარეთ მოსახლეობის დასვენების ორგანიზებისათვის, რომელიც ითვალისწინებს ბაღების, პარკების, ტყე-პარკების, ხეივანების, პლაჟებისა და მისთ. მოწყობას.

რეკრისტალიზაცია – პოლიკრისტალებში ცალკეული კრისტალური მარცვლების წარმოქმნა ან ზრდა (ან მხოლოდ ზრდა) ფაზების ხარჯზე. მისი სიჩქარე სწრაფად (ექსპონენციალურად) იზრდება ტემპერატურის მატებასთან ერთად და განსაკუთრებული ინტენსივობით მიმდინარეობს მასალის პლასტიკური დეფორმაციის დროს. რ. მასალას აცილებს სტრუქტურულ დეფექტებს (პირველ რიგში რამდენჯერმე ამცირებს დეფექტების დისლოკაციის სიმკვრივეს), ცვლის მარცვლების ზომებს და, შესაბამისად, მათ კრისტალოგრაფიულ ორიენტაციას (ტექსტურას).

რეკუპერატორი (ლათ. recuperator შებრუნებითი, შექცევითი) – თბომცვლელი, რომელშიც ხორციელდება თბოცვლა თბომატარებლებს შორის. თბომატარებლები განცალკევებულია გამყოფი კედლით. გამოიყენება წარმავალი აირების სითბოს უტილიზაციის მიზნით.

რეკუპერაცია (ლათ. recuperation კვლავ მიღება) – 1. წარმოების ნარჩენების დაჭერა და გამოყენება; 2. მასალების ან ენერჯის ნაწილის დაბრუნება იმავე ტექნოლოგიურ პროცესში ხელმეორედ გამოყენების მიზნით.

რელასკოპი – ხელსაწყო ტყეში ხის სიმაღლის, განივკვეთის, მანძილის, ადგილმდებარეობის დახრის კუთხისა და სხვ. გასაზომად (ნახ. 1).

ნახ. 1

რელატივისტური დინამიკა – ფარდობითობის კერძო თეორიის დარგი, რომელიც შეისწავლის ნივთიერი სხეულების მოძრაობას მასზე მოდებული ძალების მოქმედებით.

რელატივისტური მექანიკა – მექანიკა, რომელიც დაფუძნებულია სივრცისა და დროის ფარდობითობის პრინციპზე. რ. მ. განიხილავს სხეულთა (ნაწილაკთა) მოძრაობის კლასიკურ კანონებს სინათლის სიჩქარის მიახლოებული სიჩქარით მოძრაობისას.

რელატივისტური სიჩქარე – სიჩქარე, რომელიც უახლოვდება სინათლის სიჩქარეს ვაკუუმში. რ.ს. მოძრავ ნაწილაკებს რელატივისტურს უწოდებენ.

რელაქსაცია (ლათ. relaxatio დამაბულობის შესუსტება, მოდუნება) – 1. სხეულის რაიმე მდგომარეობის თანდათანობით შესუსტება ამ მდგომარეობის გამომწვევი ფაქტორების

მოქმედების შეწყვეტის შემდეგ. რ. ხდება მასალაში მოლეკულათშორისი გადაადგილებების შედეგად. ის ფასდება იმ დროთი (პერიოდით), როდესაც მასალაში ძაბვა მცირდება $e = 2,718$ -ჯერ, სადაც e ნატურალური ლოგარითმის ფუძეა. რელაქსაციის პერიოდი შეადგენს დროს 1×10^{-10} წმ-დან (თხევადი კონსისტენციის მასალები) 1×10^{10} წმ-მდე (მყარი მასალები); 2. არმატურაში წინასწარი ძაბვების თანდათანობითი შემცირება მუდმივი დეფორმაციის პირობებში. ამ პროცესს ადგილი აქვს მაღალი ძაბვების მოქმედების დროს (წინასწარდაძაბულ კონსტრუქციებში). რ. ინტენსიურად მიმდინარეობს არმატურის დაჭიმვიდან უახლოესი დროის (პირველი საათები, პირველი დღეები) განმავლობაში, შემდეგ თანდათან ნელდება და წყდება; 3. არათანაბრად გახურებული სხეულის ტემპერატურის გაწონასწორება; 4. წონასწორობის დამყარების პროცესი თერმოდინამიკურ მაკროსკოპიულ ფიზიკურ სისტემაში (აირი, სითხე, მყარი ტანი).

რელაქსაცია ძაბვის – მასალის თვისება თვითნებურად შეამციროს ძაბვები იმ პირობებში, როცა დეფორმაციის საწყისი სიდიდე უცვლელი რჩება.

რელე (ფრანგ. relais<relayer შეცვლა) – ავტომატური ხელსაწყო, რომელიც რეაგირებს რაიმე დანადგარის ერთ-ერთი პარამეტრის (მაგ., ძაბვის, წნევის, ტემპერატურის) ცვლილებაზე და მცირე სიმძლავრის საშუალებით ჩართავს ან განრთავს დენის წრედში გაცილებით უფრო მძლავრ დამხმარე წყაროს. ამ ტერმინის ქვეშ, როგორც წესი, იგულისხმება ელექტრომაგნიტური რელე, თუმცა პრაქტიკაში გამოიყენება არაელექტრული ბუნების რელეებიც (ტემპერატურული, სინათლის, აკუსტიკური და სხვ.). სამშენებლო საქმეში გამოყენებული რელეს სახეებია: ადგილობრივი, აირის, აკუსტიკური, ამომრთველი, ამძრავი, აღმრიცხველი, გადამრთველი, გადამცემი, გამოსამახებელი, გამშვები, გამყოფი, დამცავი, დაყოვნებული ქმედების, დენის, დიფერენციალური, დროის, ელექტროდინამიკური, ელექტრომაგნიტური, ელექტრონული, ელექტრული, ემისიური, თერმოელექტრული, იმპულსური, ინდუქციური, ინერციული, კათოდური, მახლოკირებელი, მაგნიტური, მაკოდირებელი, მანაწილებელი, მანომეტრული, მაყოვნებელი, მექანიკური, მიმღები, მკვებავი, მმართველი, ნახევრადგამტარიანი, ნულოვანი, პნევმატიკური, პოლარიზებული, სადისტანციო, სამანიპულაციო, სასიგნალო, სასინჯი, სელექტორული, სითბური (ნახ. 1), ტემპერატურის, უკონტაქტო, უკუდენის, ქრონომეტრიული, ჩამიწების, ჩამკეტი, ცენტრიდანული, ძაბვის, წინაღობის, წნევის, ჭავლური, ხაზის, ჯგუფური და სხვ.

ნახ. 1

რელევანტური (ინგლ. relevant არსებითი) – შესაბამისი; შესატყვისი; საქმესთან დაკავშირებული; არსებითი; ფასეული.

რელიგიური მსახურების (ადგილი) ნაგებობა – შენობა ან მისი ნაწილი, რომელიც განკუთვნილია რელიგიური მსახურების ჩასატარებლად.

რელიეფი (ფრანგ. relief დახმარება<მგ. ფრანგ. relever აწევა; შემსუბუქება<ლათ. relevare ტვირთის, დატვირთვის შემსუბუქება; შემსუბუქება; აწევა) – 1. ხმელეთის, ოკეანისა და ზღვის ფსკერის უთანაბრობის ერთობლიობა, რომლებიც განსხვავდებიან მოხაზულობის, ზომების,

წარმოშობის, ასაკისა და განვითარების ისტორიის მიხედვით (ნახ. 1. ფშავის რელიეფი, საქართველო). შედგება დადებითი (ამოზნექილი) და უარყოფითი (ჩაზნექილი) ფორმებისაგან. მის წარმოშობას განაპირობებს მიწის ზედაპირზე ენდოგენური და ეგზოგენური პროცესების ზემოქმედება. რელიეფის შემსწავლელ მეცნიერებას გეომორფოლოგია ეწოდება; 2. სიბრტყეზე ამობურცული სკულპტურული გამოსახულება (ნახ. 2); განასხვავებენ ამობურცულ და ჩაღრმავებული გარემოხაზულობის (კონტურის) მქონე რელიეფს (ჩაძირული რელიეფი; ე.წ. ანკრუ, იგივე კოილანოგლიფი).

ნახ. 1

ნახ. 2

რელიეფის უარყოფითი ფორმა – ხმელეთის ზედაპირის ან წყალსაცავის ფსკერის მიმართ ჩაღრმავებული ნაწილი: ხეობა, ღრმული (ნახ. 1), ხრამი, სამშენებლო მთხრებლი და სხვ.

ნახ. 1

რელიეფის ფორმები – დედამიწის ზედაპირის უსწორმასწოროებების ერთობლიობა, რომლებიც გეომორფოლოგიურ ერთეულებს წარმოადგენს.

დედამიწის ზედაპირზე გვხვდება საშუალო, დიდი და პატარა ზომის ხმელეთის ზედაპირის ელემენტები, რომლებიც გამოირჩევა კარგად გამოხატული მოხაზულობითა და წარმოშობის ისტორიით. რ. ფ. იყოფა დადებით, უარყოფით, მარტივ, რთულ, ჩაკეტილ და გახსნილ ფორმებად. მარტივი რ. ფ. წარმოქმნილია ერთი (ჩვეულებრივ ეგზოგენური) რელიეფწარმოქმნელი პროცესით; რთული რ. ფ. იქმნება რამდენიმე ეგზოგენური პროცესის შედეგად. დედამიწის რ. ფ. მიეკუთვნება შემდეგი ფორმები: მთათა (ქედი, მთა, მთიანეთი, პლატო, ბორცვი, ზეგანი, ხეობა, ხევი); დადაბლებული (ვაკე, დაბლობი, ველი, ქვაბული, პენეპლენი, პედიმენტი, პედიპლენი); მდინარეული (დელტა, კალაპოტი, მდინარე, მეანდრი, ჩანჩქერი, ჭორომი); ფლუვიალური (გამოზიდვის კონუსი, პლაჟი, კანიონი, მღვიმე, კლიფი, ჭალა, ოაზისი, ჭაობი, გუბე); მყინვარული (ვერძის შუბლი, კარი, მყინვარი, მყინვარული ნაკაწრი, ოზები, რიგელი, ტროგი, ფიორდი, ცირკი); ოკეანური და სანაპირო (ატოლი, ესტუარი, კუნძული, ლაგუნა, მარჯნის რიფი, ნახევარკუნძული, ნაპირი, შუაოკეანური ქედები, შელფი, ყელი, ყურე, კონცხი, წყალქვეშა მთა); ვულკანური (გეიზერი, დაიკი, ვულკანი, კრატერი, გუმბათი, კონუსი, კალდერა, ლავური ნაკადი, ლავური პლატო, ლავოლითი, მარი,

ბარანკოსი, ნეკი); ეოლური (უდაბნო, ერგი, დიუნა, ბარხანი, იარდანგი, ზასტრუგა, თოვლის კარნიზი) და ანთროპოგენური (არხი, გზა, გვირაბი, კარიერი, კაშხალი, მადარო, პოლდერი, რკინიგზა, შენობა, ჯებირი, წყალსაცავი, ხიდი, ხელოვნური კუნძული).

რელიკვია (ლათ. reliquiae ნარჩენები) – 1. ნივთი, რომელსაც ინახავენ როგორც წარსულის მოსაგონარ, განსაკუთრებით ძვირფას სახსოვარს; 2. რელიგიური თაყვანისცემის საგანი (ჩვეულებრივ, წმინდანთა ნაშთები: წმინდა ნაწილები, ტანსაცმელი და სხვ.), რომელსაც ეკლესია სასწაულმოქმედ ძალას მიაწერს.

რელინი – რეზინის ლინოლეუმი; იატაკის საფარი, რომელსაც ამზადებენ სინთეზური კაუჩუკის საფუძველზე.

რელიქტი (ლათ. relictum ნარჩენი) – ორგანიზმი, ნივთი ან მოვლენა, რომელიც არის შორეული წარსულის, ძველი ეპოქის გადმონაშთი.

რელიქტური – რელიქტის სახით შენახული.

რელსი (ლათ. regula სწორი ჯოხი) – ფოლადის ვიწრო ძელი (ნახ. 1), რომელსაც აქვს სპეციალური პროფილი (მომრგვალებული ან ღარისებრი თავით). ორი რ., დაგებული ერთმანეთისგან გარკვეულ მანძილზე, წარმოქმნის სარელსო ლიანდაგს მოძრავი შემადგენლობის გადასადგილებლად (მატარებლის, ტრამვაის), აგრეთვე ტვირთამწევი მანქანების (ხიდური, კომპურა, ხარისხა, პორტალური) ამწისქვეშა გზას. ზოგჯერ გამოიყენება ერთი რელსი (მაგ., მონორელსური გზისათვის). რელსის მრავალი სახეობა არსებობს: ამწის, ასაქცევი, აფეთქებული, გამოსაწევი, გარე, დენგამტარი, დეფექტური, ვინილის, ვიწროლიანდაგიანი, მადაროს, მიმმართველი, მრუდხაზოვანი, მუხლა, ორთავა, ორმაგი, საკონტაქტო, სარკინიგზო, სორბიტული, სწორხაზოვანი, ტრამვაის, ფართოლიანდაგიანი, ფოლადის, ფუძეგანიერი, ღაროვანი, შედგენილი, შიგა, შუალედური, ცალთავა, ჯავშნიანი და სხვ.

ნახ. 1

რელსი დეფექტური – რელსი, რომელსაც რაიმე დეფექტი აქვს. დეფექტის მიზეზებია: ლიანდაგის ცუდი მოვლა-შენახვა, მოძრავი შემადგენლობის სავალი ნაწილების ცუდი მდგომარეობა, ქარხნული წუნი (არასათანადო ქიმიური შედგენილობა, უხარისხო გაგლინვა, ლითონის არათანაბარი სტრუქტურა და ა.შ.). დეფექტების აღმოჩენა ხდება როგორც გარეგნული დათვალიერებით, ისე დეფექტოსკოპის გამოყენებით. რელსის დეფექტების სახეებია: 1. რელსის გატეხა პირაპირის ხვრელებზე ან რელსის თავის მოტეხა პირაპირთან ხვრეტების გარეთ; 2. რელსის თავის ლითონის გრძივი განშრევა; 3. რელსის თავის გათელვა რელსის ბოლოებში ან მთელ სიგრძეზე; 4. რელსის ფუძის ამოტეხა ან რელსის ფიცხი გატეხა; 5. რელსის ფიცხი გატეხა ხილული დეფექტების გარეშე; 6. ბზარების გაჩენა თვლების დამუხრუჭებისა და სრიალის (ბუქსაობის გარეშე) მიზეზით; 7. რელსის გატეხა მუქი ან ღია ფერის ოვალური ლაქის გამოჩენით გატეხის ზედაპირზე; 8. გრძივი ბზარი რელსის თავის ქვეშ, ყელზე ან ფუძის მახლობლად; 9. ფურჩები რელსის თავის ზედაპირზე. 10. რელსის ფუძის დაქანგვა; 11. ლითონის აცვენა რელსის თავიდან. დეფორმაციისა და დაზიანების სახეების მიხედვით რელსები იყოფა მეტად დეფექტურ და დეფექტურ რელსებად. მეტად დეფექტური რელსები მატარებლებიდან გადმოცემული დატვირთვებისას შეიძლება გატყდეს, ამიტომ

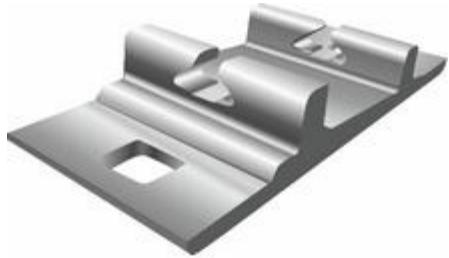
ისინი ექვემდებარება დაუყოვნებლივ შეცვლას. დეფექტური რელსები, რომელთა საექსპლუატაციო თვისებები ნორმატულ პირობებზე დაბალია, მაგრამ ჯერ კიდევ უზრუნველყოფს მატარებლების დადგენილი ან შეზღუდული სიჩქარეებით უსაფრთხოდ გატარებას, შეიძლება დატოვებულ იქნეს ლიანდაგში მათი გეგმურად შეცვლამდე, რელსების დეფექტების კატალოგში მოცემული საექსპლუატაციო მითითებების დაცვით. დეფექტების რაოდენობრივი მახასიათებლები მოცემულია ნორმატიულ ლიტერატურაში.

ნახ. 1

რელსის სამაგრი (ქვესადები) – მექანიკური მოწყობილობა რკინიგზის რელსის შპალებთან მისამაგრებლად (ნახ.1).

რელსის ქვესადები – ლიანდაგის ზედა ნაშენის დეტალი, რომელიც იდგება რელსის ძირსა და შპალს შორის (ნახ. 1). რ.ქ. ზედა სამუშაო ზედაპირს აქვს დახრა 1:20 ქვედა ზედაპირის მიმართ. P65 ტიპის რელსებისათვის ნაწილობრივ გამოიყენება რ.ქ., რომელთა დახრა შეადგენს 1:40. საისრო გადამყვანებისათვის გამოიყენება ბრტყელი რ.ქ., რომლებსაც ზემოთ აღნიშნული დახრა არა აქვთ (არსებობს საისრო გადამყვანები, რომელთა რ.ქ. აქვთ დახრა 1:20). 500 მ და ნაკლები რადიუსის მქონე უბნებში ლიანდაგის ორივე ძაფის ქვეშ, ხოლო 501-800 მ რადიუსიან უბნებში გარე ძაფის ქვეშ გამოიყენება შპალის ბოლოსაკენ დაგრძელებული მხარის მქონე რ. ქ.

ნახ. 1

რემარკა (ფრანგ. remarque შენიშვნა, შემჩნევა, სქოლიო) – 1. შენიშვნა, ტექსტის ავტორისეული განმარტება, რომელიც ეხება პერსონაჟებს, გარემოს და სხვ.; 2. შენიშვნა, მინაწერი ან აღნიშვნა სავაჭრო წიგნში, ანგარიშში და სხვ.

რემისია (ლათ. remissio შემცირება, შესუსტება) – კომერციული ფასჩამოკლება ანგარიშის მიხედვით გადასახდელი თანხის დამრგვალების მიზნით.

რემონტების სისტემა – მიმდინარე გეგმური, ავარიული, ამორჩევითი ან კომპლექსური რემონტი. რ.ს. აქვს პროფილაქტიკური ფუნქცია ნაგებობის (შენობის) და მისი ელემენტების ნაადრევი ცვეთის გამოვლენისკენ მიმართული.

რემონტვარგისობა – კონსტრუქციის (ელემენტის, ნაკეთობის) თვისება, დაექვემდებაროს დაზიანების მიზეზებისა და შედეგების აღმოფხვრას და ტექნიკური მომსახურებისა და რემონტის შედეგად აღიდგინოს მზიდუნარიანობა. რ. მაჩვენებლად ითვლება რემონტის საშუალო ხანგრძლივობა ერთი დაზიანების (მტყუნების) მიმართ, ასევე დაზიანების აღმოფხვრის შრომატევადობა და ღირებულება.

რემონტი (ფრანგ. remonter შეკეთება) – 1. სამუშაოები, რომელთა საშუალებით ხდება შენობის, ნაგებობის, კონსტრუქციის დაკარგული თვისებების აღდგენა საპროექტო დონემდე. მისი სახეობა: მიმდინარე, კაპიტალური და კომპლექსური; 2. ორგანიზაციული და ტექნიკური

ღონისძიებების ერთობლიობა, რომელიც ხორციელდება ნაკეთობის სამუშაუნარიანობის აღსადგენად. რ. სახეებია: მიმდინარე, საშუალო და კაპიტალური. მიმდინარე რ. დროს აღმოიფხვრება მანქანის ან მოწყობილობის მუშაობის პროცესში წარმოქმნილი უწყესივრობები და მტყუნებები; საშუალო და კაპიტალური რ. დროს ხდება მანქანის რესურსის ნაწილობრივი ან მთლიანი აღდგენა; 3. მშენებლობა, რომლის დროსაც დეფექტები აღმოიფხვრება ისე, რომ არ იცვლება მზიდი კონსტრუქციები, კერძოდ: ა) შენობის ინტერიერში ტიხრების გადაადგილება, ახლის დამატება ან მოკლება, ასევე მათში ღიობ(ებ)ის გამოჭრა; ბ) შენობა-ნაგებობების ინდივიდუალური სარგებლობის საინჟინრო-კომუნალური ქსელების შეკეთება; გ) შენობა-ნაგებობების საერთო სარგებლობის საინჟინრო-კომუნალური სისტემების იმ ნაწილების შეკეთება/განახლება, რომლებიც გამიზნულია ბინების ან სხვა სამყოფების, სადგომების, სათავსების მომსახურებისათვის (მათ შორის, საერთო სარგებლობის საინჟინრო-კომუნალური სისტემების იმ ნაწილებისა, რომლებიც ბინებში ან სხვა სამყოფებში, სადგომებში, სათავსებში მდებარეობს); დ) ტექნოლოგიური აღჭურვილობისა და ტექნოლოგიური სისტემების, ასევე ლოკალური საინჟინრო-კომუნალური ქსელებისა და სატრანსპორტო მექანიკური მოწყობილობების შეკეთება (განახლება); ე) შენობა-ნაგებობის ყველა სახის სარემონტო და მოპირკეთებითი, მათ შორის, ფასადისა და სახურავის, სამუშაოთა შესრულება, გაბარიტებისა და იერსახის არსებითად შეცვლის გარეშე (გარდა კულტურული მემკვიდრეობის უძრავი ძეგლებისა); ვ) ხაზობრივი ნაგებობების რემონტი-შეკეთება მათი სიმძლავრისა და მახასიათებლების შეუცვლელად, ტექნიკური ნორმების დაცვით.

რემონტი ავარიული – რემონტი, რომელიც ტარდება მოულოდნელი ავარიის შედეგების სალიკვიდაციოდ (მეწყერი, ხანძარი, აფეთქება, ქარიშხალი, წყალდიდობა და სხვ.).

რემონტი ამორჩევითი კაპიტალური – რემონტი, რომელიც ითვალისწინებს ზოგიერთ სასწრაფო და აუცილებელი სამუშაოს ჩატარებას და რომელიც ვერ დაელოდება მიმდინარე ან კაპიტალური რემონტის ჩატარებას.

რემონტი გაუთვალისწინებელი – სამუშაოები გაუთვალისწინებელი უწყესივრობების აღმოსაფხვრელად.

რემონტი გეგმური კაპიტალური – 1. შენობის ელემენტების აღდგენის საექსპლუატაციო მახასიათებლებისა და მიმდებარე ტერიტორიის კეთილმოწყობა; 2. კონსტრუქციის და საინჟინრო სისტემის ნაწილობრივი ან მთლიანი შეცვლა შენობის გადაგეგმარებით.

რემონტი გეგმური მიმდინარე – რემონტი, რომელიც ითვალისწინებს სამუშაოების ჩატარებას შენობის ელემენტების უდროოდ ცვეთის აღსაკვეთად. განასხვავებენ მიმდინარე და კაპიტალურ რემონტებს, რომელთა შორის განსხვავება ისაა, რომ მიმდინარე რემონტისას სრულდება სამუშაოები, რომელიც იცავს შენობის ელემენტებს გარემოს ზემოქმედებისაგან განსაზღვრული დროის ინტერვალში, ხოლო კაპიტალური რემონტი ლიკვიდაციას უკეთებს კონსტრუქციის ფიზიკურ და მორალურ ცვეთას მისი საექსპლუატაციო თვისებების აღდგენის გზით. რ.გ.მ. წარმოადგენს სამშენებლო და საორგანიზაციო-ტექნიკური ღონისძიებების კომპლექსს, რომელიც ემსახურება შენობის ელემენტების უწყესივრობის აღდგენასა და საექსპლუატაციო მაჩვენებლების ნორმალური ღონის შენარჩუნებას.

რემონტი კაპიტალური – სრული რემონტი, რომელიც ეხება შენობის, დანადგარისა და სხვ. ძირითად ნაწილებს.

რემონტი მიმდინარე – რემონტის სახეობა, როდესაც ხდება მცირე დეფექტების აღმოფხვრა.

რემონტი რეკლამენტირებული (გეგმური) – რემონტი, რომელიც სრულდება ტექნიკური დოკუმენტაციის შესაბამისად, ელემენტის ტექნიკური მდგომარეობისაგან დამოუკიდებლად.

რემონტი ტექნიკური მდგომარეობის მიხედვით – რემონტი, რომელიც სრულდება პერიოდულად ტექნიკური დოკუმენტაციის შესაბამისად. მისი მიზანია ტექნიკური მდგომარეობის კონტროლი. მოცულობა და რემონტის დაწყება დამოკიდებულია ობიექტის ტექნიკურ მდგომარეობაზე.

რენდერინგი (რენდერი) (ინგლ. rendering ვიზუალიზაცია) – 1. ტერმინი კომპიუტერულ გრაფიკაში, რომელიც აღნიშნავს მოდელისაგან გამოსახულების მიღების პროცესს კომპიუტერული პროგრამის დახმარებით; 2. მოქმედება კედელზე ბათქაშის დატანისათვის; 3. მუსიკალური ნაწარმოების ან დრამის წარმოდგენა.

რენესანსი (ძვ. ფრანგ. renaissance ხელმეორედ დაბადება, აღორძინება; ძვ. იტალ. rinascimento ხელახლა დაბადება) – ევროპული ისტორიის აღორძინების პერიოდი, რომლის ქრონოლოგიური ჩარჩოები მოიცავს XIV-XVII საუკუნეებს. რ. განიხილება, როგორც გარდამავალი პერიოდი შუასაუკუნეებისა და თანამედროვე ევროპის ცივილიზაციებს შორის. დაიწყო რა იტალიაში გვიან შუასაუკუნეებში როგორც კულტურული მოძრაობა და შემდეგ გავრცელდა დანარჩენ ევროპაში. აღორძინების ეპოქის განმასხვავებელი თვისება იყო

ნახ. 1

კულტურის საერო ხასიათი და მისი ანთროპოცენტრიზმი (ანუ ინტერესი, პირველ რიგში, ადამიანისა და მისი მოღვაწეობის მიმართ). გაღვივდა ინტერესი ანტიკური კულტურის მიმართ, მოხდა მისი ერთგვარი "ხელახალი დაბადება", რაზეც თვით ტერმინიც მიუთითებს. რენესანსის პერიოდში დაიწყო ლათინური და სხვა ხალხების ლიტერატურის, მხატვრობის, განათლების, მეცნიერების, პოლიტიკის აღორძინება, ხოლო არქიტექტურის განვითარება და უდიდესი მიღწევები მჭიდროდაა დაკავშირებული ისეთ

სახელებთან, როგორცაა ბრუნელესკი, ბრამანტე, რაფაელი, მიქელანჯელო, ლეონარდო და ვინჩი და სხვ., რომლებმაც არქიტექტურული შედეგების პარალელურად პრაქტიკულად შექმნეს ტერმინი "აღორძინების ეპოქის ადამიანი". რეალიზმი – ეს იყო დასავლეთ ევროპის ქვეყნების (იტალია, ბელგია, ჰოლანდია, გერმანია, საფრანგეთი, ინგლისი) განვითარების შედეგი. უპირველეს ყოვლისა, ეს განპირობებული იყო ადრეული კაპიტალისტური ურთიერთობების ჩასახვით და ბურჟუაზიული იდეალების (მატერიალიზმი) წინ წამოწევით. ადამიანი კვლავ ხდება მთავარი ფასეულობა, დგება ინტერესების ცენტრში. რაციონალიზმი, ჰუმანიზმი და ინდივიდუალიზმი ხდება რენესანსის ხანის შემოქმედთა მთავარი დევიზი – "რეალური ადამიანი რეალურ გარემოში". პირობითად რენესანსის ეპოქა შეიძლება ოთხ ეტაპად დაიყოს: 1) პროტორენესანსი (XIII ს. მეორე ნახევარი – XIV ს.); 2) ადრეული რენესანსი (XV ს.-ის დასაწყისი – XV ს.-ის ბოლო); 3) მაღალი რენესანსი (XV ს.-ის ბოლო – XVI ს.-ის პირველი 20 წელი) და 4) გვიანდელი რენესანსი (XVI ს.-ის შუაწლები – 1590 წლამდე).

პროტორენესანსი ეს არის გარდამავალი საფეხური შუა საუკუნეებიდან რენესანსამდე. ჩაისახა მეცამეტე საუკუნის 60-იან წლებში. სხვანაირად მას უწოდებენ "დუჩენტოს" და "ტრეჩენტოს". რენესანსის პერიოდში შეიქმნა მსოფლიო კულტურის ფასდაუდებელი შედეგები. რენესანსის იდეების უშუალო მემკვიდრეები არიან XVIII საუკუნის განმანათლებლობის მოღვაწეები. რენესანსის კულტურა განუყოფელია ჰუმანისტური მსოფლმხედველობისა და ახალი ფილოსოფიისგან. ამ პერიოდში ძლიერდება სქოლასტიკის ოპოზიცია, ფილოსოფია ცდილობს თავი დააღწიოს „ღვთისმეტყველების მსახურის“ როლს. ყველაზე ადრე ასეთი ოპოზიციური სულისკვეთება გამოვლინდა ეთიკაში, გვიანდელ სტოიციზმისა და ეპიკურეიზმის იდეების აღორძინების სახით (მაგ., პეტრარკასა და ლ. ვალასთან). გვიან (XV საუკუნის მეორე ნახევარში) ბიზანტიური მეცნიერების წყალობით ჰუმანისტები უფრო სრულად გაეცნენ პლატონს, არისტოტელეს და სხვა ძველი ბერძენი ფილოსოფოსების შრომებს, რამაც არსებითი როლი ითამაშა რენესანსის ეპოქის ფილოსოფიისა და ბუნებისმეცნიერების განვითარებაში. რენესანსის ეპოქის კულტურაში დიდი ადგილი უჭირავს არქიტექტურასა და სახვით ხელოვნებას. შუასაუკუნეების მძიმე გოტიკური სტილი შეცვალა შედარებით მსუბუქმა სამოქალაქო და საკულტო შენობებმა მდიდრული ექსტერიერებითა და ინტერიერებით (ნახ. 1. ორმაგი კუბის ოთახი უილტონის სასახლეში, ქ. უილტონი, უილტშირის საგრაფო, ინგლისი), იტალიის პარალელურად ბევრ ქვეყანაში აშენდა უნიკალური სილამაზის არქიტექტურული ანსამბლები (ნახ. 2. შამბორის ციხე-დარბაზი, შამბორის კომუნა, ლუარის და შერის დეპარტამენტი, საფრანგეთი), რასაც ხელი შეუწყო ღირებულებათა თავისებურმა გადაფასებამ, შეხედულებების შეცვლამ აწყმოსა და წარსულზე, ხალხების ურთიერთობათა გააქტიურებამ, ბრძოლამ საეკლესიო დოგმების წინააღმდეგ, ჰუმანისტური მსოფლმხედველობისა და ახალი ფილოსოფიური მომდინარეობების ჩამოყალიბებამ და, ბოლოს, ბიზანტიის იმპერიის დაცემამ, რასაც მოჰყვა სახელგანთქმული ხუროთმოძღვრების, მეცნიერების, არქიტექტორებისა და სამშენებლო საქმის ოსტატების გადასახლება და დასაქმება ევროპის ქვეყნებში. რენესანსის ეპოქამ საფუძველი დაუდო არქიტექტურაში ახალი მომდინარეობების გაჩენას, როგორებიც იყო ბაროკო, როკოკო, მოდერნოზმი და სხვ.

ნახ. 2

რენოვაცია (ლათ. renovatio განახლება, რემონტი) – 1. გაუმჯობესების, რეკონსტრუქციის, რესტავრაციის პროცესი, სტრუქტურის მთლიანობის რღვევის გარეშე; 2. ფიზიკური ცვეთისა და მორალური დაძველების მიზეზით გამოუსადეგარი ძირითადი საწარმოო ფონდების ელემენტების განახლების ეკონომიკური პროცესი, მათი ლიკვიდაციისა ან ტექნიკურად უფრო სრულყოფილით შეცვლის გზით; 3. ინოვაციური პროცესი ძირითადი კაპიტალის სფეროში, რომლის დროს იცვლება სარეკონსტრუქციო ობიექტის ფუნქციონალური დანიშნულება.

რენტა (გერმ. rente<ლათ. reddita დაბრუნებული) – რეგულარული შემოსავალი, რომელსაც იძლევა კაპიტალი, ქონება ან მიწა, ისე, რომ მის მფლობელს არ სჭირდება სამეწარმეო საქმიანობა.

რენტაბელობა (გერმ. rentable რენტაბელური) – საწარმოს ეკონომიკური ეფექტიანობის განმაზოგადებელი მაჩვენებელი, რომელიც გვიხასიათებს მის მომგებიანობას, შემოსავლიანობას.

რენტაბელური – რაც გაწეულ ხარჯებს ამართლებს, სამეურნეო თვალსაზრისით მიზანშეწონილი, სარგებლიანი, შემოსავლიანი.

რენტგენის სხივები – უხილავი სხივები, რომელიც წარმოადგენს მოკლე ელექტრომაგნიტურ ტალღებს; ახასიათებს გაუმჭვირ საგნებში შეღწევის უნარი; 2. რენტგენის სხივებით გასაშუქებელი აპარატი (გერმანელი ფიზიკოსის ვ. რენტგენის გვარის მიხედვით, რომელმაც ეს სხივები 1895 წ. აღმოაჩინა).

რენტგენოგრაფია (გერმ. Röntgen-გერმანელი ფიზიკოსის ვილჰელმ კონრად რენტგენის სახელის მიხედვით და ბერძ. gráphein წერა, ხატვა, კაწვრა) – რენტგენის სხივების საშუალებით გაუმჭვირი საგნების შინაგანი აგებულების ფოტოგრაფირება.

რენტგენოსპექტრული ანალიზი – ანალიზური ქიმიის მეთოდი, რომელშიც ნივთიერების შედგენილობის განსაზღვრისათვის გამოიყენება ქიმიური ელემენტების რენტგენული სპექტრი.

რენტგენოსტრუქტურული ანალიზი – ნივთიერების აგებულების კვლევის მეთოდი, რომელიც იყენებს რენტგენის სხივების დიფრაქციას (გაბნევას). ამ მეთოდით შესაძლებელია კრისტალის სტრუქტურის განსაზღვრა კრისტალის სივრცეში განლაგებული ნივთიერებების ნაწილაკების მიერ რენტგენის სხივების დიფრაქციის მიხედვით.

რეოლოგია (ბერძ. rheos დინება, ნაკადი და lógos სიტყვა, გამონათქვამი, თანაფარდობა) – ფიზიკის დარგი, რომელიც შეისწავლის მატერიის დეფორმაციასა და დინებას, განსაკუთრებით ნიუტონისეული სითხეების ნაკადებსა და მყარი ტანების პლასტიკურ დინებებს. ის იხილავს პროცესებს, რომლებიც დაკავშირებულია ნარჩენ დეფორმაციებთან, სხვადასხვა ბლანტ და პლასტიკურ მასალებთან, ძაბვების რელაქსაციის მოვლენებთან და სხვ. რ. მჭიდროდ არის დაკავშირებული ჰიდრომექანიკასთან, დრეკადობის, პლასტიკურობისა და დენადობის თეორიებთან. მას შუალედი მდგომარეობა უკავია დრეკადობის თეორიასა და ჰიდროდინამიკას შორის. რ. შესწავლის ფართოდ მიმართავენ ვისკოზიმეტრიის მეთოდებს; მოიცავს ფიზიკის მნიშვნელოვან დარგებს (პოლიმერების ფიზიკა, დისპერსიული სისტემების ფიზიკა, ბიოფიზიკა). მასალის რეოლოგიური ქცევის ექსპერიმენტული მახასიათებლები ცნობილია როგორც რეომეტრია, თუმცა ტერმინი რეოლოგია ხშირად გამოიყენება ექსპერიმენტატორების მიერ რეომეტრიის სინონიმად. რეოლოგიის თეორიული ასპექტები წარმოადგენენ მასალის ნაკადის/დეფორმაციული ქცევის ფარდობას მის შიგა სტრუქტურასთან (მაგ., პოლიმერული მოლეკულების ორიენტაცია და წაგრძელება), აგრეთვე მასალის ნაკადის/დეფორმაციის ქცევას, რომელიც არ შეიძლება აიწეროს ელასტიურობის ან სითხეების კლასიკური მექანიკით. თეორიული რეოლოგიის დიდი ნაწილი დაკავშირებულია შიგა ძალების ერთიანობასთან შიგა ძაბვების მგრები მომენტების, შიგა დეფორმაციული გრადიენტებისა და ნაკადების სიჩქარესთან. ბეტონისა და ბეტონის ნარევის სიმტკიცე (მუშაუნარიანობა) დამოკიდებულია ნედლი ცემენტის ცომის რეოლოგიურ თვისებებზე. გაცხელებული ბეტონის მექანიკური თვისებები იზრდება, თუ ბეტონის ნარევი ნაკლებ წყალს გამოვიყენებთ, თუმცა წყალცემენტის ფაქტორის შემცირებამ შეიძლება გაამარტივოს შერევის პროცესი. ასეთი არასასურველი ეფექტისაგან თავის დასაღწევად იყენებენ

სუპერპლასტიფიკატორს, რომელიც ამცირებს ნედლი ცემენტის ცომის დენადობის ზღვარსა და სიბლანტეს და საბოლოო ჯამში, აუმჯობესებს ბეტონისა და ბეტონის ნარევის სიმტკიცის მახასიათებლებს. მშენებლობაში, ასევე, მნიშვნელოვანია გრუნტების რეოლოგია – გრუნტების მექანიკის ნაწილი, რომელიც შეისწავლის დროში გრუნტების მდგომარეობის დამაბუღ-დეფორმირებული მდგომარეობის წარმოქმნისა და ცვალებადობის საკითხებს.

რეომეტრი (ბერძ. rheō მივმდინარეობ, მივედინები და μέτρον გაზომვა) – აირის მოცულობითი ხარჯის გასაზომი ხელსაწყო. იყენებენ 10^4 ლ/სთ-მდე აირის ხარჯის გასაზომად.

რეორგანიზაცია (რეორგანიზება) (ინგლ. réorganisation<ლათ. re- უკუ, ხელახლა და organize სამწყობრო სახის მიცემა, მოწყობა) – დაწესებულების, ორგანიზაციის სტრუქტურის შეცვლა, გადაკეთება, გარდაქმნა.

რეოსტატი (ბერძ. rheō მივმდინარეობ, მივედინები და statikós იძულებით დადგომა, დაყენება) – ელექტრული ხელსაწყო, რომელიც დენის ძალის ან ძაბვის რეგულირებას ახდენს ელექტრულ წრედში (ნახ. 1). დენის ძალის ან ძაბვის გასაზომად მცირე ზღვრებში, რეოსტატი ირთვება ელექტროქსელში მიმდევრობით.

ნახ. 1

რეპერი (ფრანგ. repère ნიშანი, საწყისი წერტილი) – 1. გეოდ. გასაკუთრებული ნიშანი, რომელიც ჩამაგრებულია შენობის კედელში ან გრუნტში. აღნიშნავს ამ წერტილის სიმაღლეს ზღვის დონიდან, რომელიც განსაზღვრულია ნიველირებით. ფიზიკურად რ. არის 5 სმ დიამეტრის ლითონის დისკო, რომელზეც დატანილია ნომერი და მითითებულია ის უწყება, ვისაც ეკუთვნის ის ტერიტორია, სადაც განთავსებულია რეპერი. რ. შეიძლება მიმაგრებული იყოს შენობის ან ნაგებობის კედელზე (ნახ. 1) ან მიწის ზედაპირზე (ნახ. 2); 2. მათემ. სივრცეში (სიბრტყეზე) სამი (ან ორი) ვექტორის ერთობლიობა საერთო სათავით (საწყისით), რომლებიც არ დევს ერთ სიბრტყეში (ერთ სწორზე) და აგებულია განსაზღვრული რიგით; 3. სამხ. დამხმარე წერტილი მიწაზე ან ჰაერში, რომელსაც იყენებენ საარტილერიო ცეცხლის დასამიზნებლად იმისათვის, რომ შემდეგში ცეცხლი უშუალოდ მიზანზე გადაიტანონ.

ნახ. 1

ნახ. 2

რეპო – ფინანსური ოპერაცია, ხელშეკრულება გაყიდული ფასიანი ქაღალდების გამოსყიდვის თაობაზე. რეპოს ხელშეკრულებით, გამყიდველი იღებს ვალდებულებას, გამოისყიდოს მის მიერ გაყიდული ფასიანი ქაღალდები შეთანხმებული ვადის გასვლის შემდეგ, შეთანხმებულ ფასად. ხელშეკრულება ითვალისწინებს მყიდველის შემხვედრ ვალდებულებას ფასიანი ქაღალდების გაყიდვის თაობაზე.

რეპროდუქტორი – მოწყობილობა (დინამიკი) ელექტროსიგნალის გარდასაქმნელად ბგერით სიგნალად; რადიოგადაცემათა ხმის გამაძლიერებელი; ხმამაღლამოლაპარაკე.

რეპროდუქცია (ლათ. reproductio<re- უკუ, ხელახლა და productio წარმოება) – 1. ტექსტისა და გამოსახულების (ნახატის, ნახაზის, ფოტოსურათის) ასლის გამრავლება ფოტოგრაფიის საშუალებებით; 2. ორგანიზმის მიერ თავისივე მსგავსის წარმოქმნა; იგივეა, რაც გამრავლება; 3. საზოგადოებრივი წარმოების განმეორებითი პროცესი; აღწარმოება, კვლავწარმოება; 4. მეხსიერებაში შემონახული რისამე აღდგენა, გახსენება.

რეპროდუცირება – ნაწარმოების, მომიჯნავე უფლების ობიექტის ან მონაცემთა ბაზის პირდაპირ ან არაპირდაპირ, მთლიანად ან მისი ნაწილის ერთი ან ერთზე მეტი ასლის დამზადება ნებისმიერი საშუალებითა და ფორმით, მათ შორის, ხმისა და ვიდეოჩანაწერის ფორმით. რეპროდუცირებად ასევე ითვლება ჩაწერა დროებითი ან მუდმივი შენახვისათვის, ელექტრონული (ციფრულის ჩათვლით), ოპტიკური ან მანქანით წაკითხვადი სხვა ფორმით.

რეჟიმი (ფრანგ. régime<ლათ. regimen მმართველობა, გაძღოლა, წარმოება) – 1. სახელმწიფო წყობილება, მმართველობის წესი; 2. რაიმე პროცესის (მუშაობის) მიმდინარეობის დამახასიათებელი პირობა (მაგ., მანქანის მუშაობის რეჟიმი); 3. ცხოვრების, შრომის, დასვენების, კვების და სხვათა მტკიცედ დადგენილი წესი; 4. რისამე მუშაობის, მოქმედების, არსებობის პირობები; 5. რაიმე მიზნის მისაღწევად საჭირო წესთა, ღონისძიებათა სისტემა. არსებობს რეჟიმის მრავალი სახეობა: ავარიული, ავტომატური, აქტიური, გამოწვის, განსაკუთრებულ მდგომარეობათა, დამყარებული, დატვირთვის, დინამიკური, დღის, ეკონომიკური, თვითრეგულირების, ინტერაქტიური, იძულებითი, კვების, ლამინარული, მაღალტემპერატურული, მდგრადი, მუშაობის, ნორმალური, ოპტიმალური, პასიური, პერიოდული, რეზონანსული, საავადმყოფო, საბაჟო, სამანევრო, სამუხრუჭო, სამხედრო, სტატიკური, სტაციონარული, ტემპერატურული, უვიზო, უწყვეტი, ფორსირებული, ღამის, წყლის, ჭრის, ძველი, ჰიდრაულიკური და სხვ.

რეჟიმი არამდგრადი – პროცესი, როდესაც მექანიზმს, დანადგარს ან სისტემას არ აქვს უნარი შემაშფოთებელი ძალების ზემოქმედების შეწყვეტის შემდეგ, ავტომატურად, გარე ძალების ან ოპერატორის ჩარევის გარეშე, აღადგინოს ნორმალური რეჟიმი და ხანგრძლივი დროის განმავლობაში გააგრძელოს მათ მიერ განვითარებული პარამეტრების ცვალებადობა მნიშვნელოვან დიაპაზონში.

რეჟიმი გარდამავალი – დინამიკური სისტემისათვის დამახასიათებელი დროის მიხედვით ცვალებადი პროცესი, რომელიც წარმოიქმნება ერთი დამყარებული მდგომარეობიდან მეორეში გადასვლისას მასზე მინიჭებული შემაშფოთებელი ძალის მოქმედებით; მაგ., გრუნტის ტუმბოების, მიწასაწოვების ან ჰიდრონარევის ტრანსპორტირებისათვის გამოყენებული სხვა დინამიკური მანქანების ამუშავებისა და გაჩერებისას.

რეჟიმი დამყარებული – მდგომარეობა, რომელშიც იმყოფება მანქანა, მექანიზმი, დანადგარი ან სისტემა შემაშფოთებელი ძალებით განპირობებული გარდამავალი პროცესის (რეჟიმის) დასრულების შემდეგ.

რეჟიმი დაუმყარებელი (არასტაციონარული) – მდგომარეობა, რომელშიც იმყოფება მანქანა, მექანიზმი, დანადგარი ან სისტემა შემაშფოთებელი ძალებით განპირობებული გარდამავალი ძალების პროცესის წარმოშობის მომენტში და განაგრძობს ამ მდგომარეობაში ყოფნას ამ ძალების მოხსნის შემდგომ პერიოდში, რომელიც დროის მიხედვით ხასიათდება მათ მიერ განვითარებული პარამეტრების ცვალებადობით.

რეჟიმი თბური დედამიწის – დედამიწაზე თბური ნაკადების განაწილების განმსაზღვრელი ფაქტორების ერთობლიობა.

რეჟიმი თბური ნიადაგის – ტემპერატურული ბალანსის ცვლილება, რომელიც გავლენას ახდენს ნიადაგში სითბოს განაწილებაზე დროის გარკვეულ მონაკვეთში.

რეჟიმი თბური შენობის – ერთობლიობა ფაქტორებისა, რომლებიც განსაზღვრავენ სათავსის მიკროკლიმატს.

რეჟიმი ინტერაქტიური – უშუალო (პირდაპირი) ურთიერთქმედება, მაგ., ადამიანისა და კომპიუტერის.

რეჟიმი მდგრადი – მანქანა-მექანიზმის, დანადგარის ან სისტემის უნარი შემაშფოთებელი ძალების ზემოქმედების შეწყვეტის შემდეგ ავტომატურად, გარე ძალების ან ოპერატორის ჩარევის გარეშე, აღადგინოს მუშაობის ნორმალური რეჟიმი.

რეჟიმი მუშაობის – მექანიზმების სამუშაო მდგომარეობა, მაგ., მანქანის სამუშაო რეჟიმი; ძრავის მუშაობის რეჟიმი (ავიაციაში); აფრენის რეჟიმი, ნომინალური რეჟიმი და სხვ.

რეჟიმი წყლის – წყლის დონის ცვლილება წყალსატევებში.

რესივერი (ინგლ. resiver მიღება, ჩატევა) – ჭურჭელი აირის ან ორთქლის შესაგროვებლად (ნახ. 1), რომელშიც ხდება წნევის ცვალებადობის გათანაბრება, რაც გამოწვეულია პულსირებული მიწოდებითა და წყვეტილი ხარჯით. საკომპრესორო დანადგარის რესივერში ხდება აირის გაცივება და ტენისა და ზეთის წვეთების მოცილება.

ნახ. 1

რესორი (ფრანგ. ressort დრეკადი) – დრეკადი ელემენტი ავტომობილის, ვაგონის, ეკიპაჟისა და მისთ. დაკიდების მოწყობილობაში დარტყმების შესარბილებლად (ნახ. 1), რაც შეიძლება გამოიწვიოს გზის უთანაბრობამ. რ. ინარჩუნებს სამუშაო დატვირთვას ნარჩენი დეფორმაციის გარეშე. განასხვავებენ რესორებს ფურცლოვანს, ტორსიონისას და ხრახნულს.

ნახ. 1

რესპირატორი (ილათ. respiratum სუნთქვა) – ინდივიდუალური მოწყობილობა სასუნთქი ორგანოების დასაცავად მავნე აირებისა და მტვრისაგან. შედგება სახის ნიღბისებრი ნაწილისაგან და ფილტრისაგან (ნახ. 1. რესპირატორი სარქველით, ფილტრებითა და ნიღბით). ფილტრად გამოყენებულია ბამბა, სპეციალური მუყაო, მკვრივი ქსოვილი და სხვ. რ. არის ხანგრძლივი მოხმარების - სარქვლიანი და ერთჯერადი მოხმარების - უსარქველო.

ნახ. 1

რესტავრაცია (ინგლ. restoration<გვიანდ. ლათ. restaurātiō<ლათ. restaurāt(us)<restaurare გარემონტება, გადაკეთება, განახლება) – ღონისძიებების კომპლექსი, რომელიც ემსახურება არქიტექტურული, ფერწერული, სკულპტურული და სხვა მატერიალური კულტურის ძეგლების პირველადი ან მასთან მიახლოებული სახით აღდგენას. რ. ძირითადი მიზანია ნაგებობის, კონსტრუქციის, დეტალის დანაკარგების (დეფექტი, ბზარი, ნახეთქი, დეფორმაცია და სხვ.) აღდგენა, გარეგნული სახის გაუმჯობესება და ზოგჯერ, დაკონსერვება. არსებობს რ. კომერციული და სამუზეუმო. პირველ შემთხვევაში რ. მიზანია ობიექტის ფუნქციონალურობის აღდგენა, მეორე შემთხვევაში კი – კონსერვაცია, ანუ ობიექტის არსებული მდგომარეობის შენარჩუნება. რესტავრაციისათვის გამოიყენება სხვადასხვა მასალები, როგორებიცაა: გრუნტი, საღებავი, ლაქი (ალკიდური, ზეთოვანი), წებო (ძვლის, თევზის, სადურგლო, კაზეინის და სხვ.), კირი, ცემენტი, ქაღალდი, პოლიმერი, ძვირფასი ლითონი (ოქრო, ვერცხლი, სპილენძი, ალუმინი, ბრინჯაო და სხვ.), შელაქი, ბუნებრივი ქვა, მინა და სხვ. თანამედროვე სარესტავრაციო ლაბორატორიები მუშაობაში იყენებენ სხვადასხვა სახის ინსტრუმენტებს (მიკროსკოპი, სპექტრომეტრი, რენტგენული აპარატები და სხვ.), რომელთა მეშვეობით შეგროვებულ მონაცემებზე დაყრდნობით განისაზღვრება ობიექტის აღდგენის ან დაკონსერვების მეთოდები. დღეისათვის, პრაქტიკულად ყველა ქვეყანაში, არსებობს საზოგადოება, რომელიც ყურადღებას აქცევს ქვეყანაში კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლების მდგომარეობას და ხელმძღვანელობს დაზიანებული ობიექტების რესტავრაციისა თუ დაკონსერვების საქმეს.

რესტავრაცია არქიტექტურული ძეგლების – არქიტექტურული ძეგლის ან მისი ნაწილის აღდგენისა და განახლების პროცესი ისტორიული წარსულისა და ავთენტურობის გათვალისწინებით. ასეთი სამუშაოები ტარდება რესტავრაციის სპეციალიზებული ორგანიზაციების მიერ მაღალი კვალიფიკაციის მქონე პერსონალის (არქიტექტორი, კონსტრუქტორი, ოსტატი-რესტავრატორი, ისტორიკოსი, საშენი მასალების ინჟინერი და სხვ.) მეშვეობით. კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლების აღდგენის მაგალითები ცნობილია ანტიკური (ძვ. წ. XI-IV სს.), ელინური (ძვ. წ. IV-I სს.) და რომის იმპერიის (ძვ. წ. I – ახ. წ. V სს.) პერიოდებიდან, როცა ხდებოდა ძეგლების რემონტი და განახლება. რ. ა. ძ. ორი ძირითადი მიმართულება არსებობს: მხატვრული და ტექნიკური. მხატვრულ რესტავრაციას უძველესი ტრადიციები აქვს (მათ შორის საქართველოშიც), ხოლო ტექნიკური რესტავრაცია წარმოადგენდა ძეგლის კონსერვაციას და შემდეგში მის მოვლას (მაგ., კოლიზეუმი რომში). ამჟამად ახალი მიმართულებაც გაჩნდა „სამეცნიერო რესტავრაციის“ სახით, რომელიც დიდ ყურადღებას აქცევს სარესტავრაციო მასალების შერჩევას. არქიტექტურული ძეგლების რესტავრაციის მაგალითებია: პარიზის ღვთისმშობლის ტაძარი, კარკასონი, სენ-შაპელი

საფრანგეთში, ვინძორების ციხე ინგლისში, რაბათი და ბაგრატის ტაძარი საქართველოში, უსპენსკის ტაძარი იაროსლავში (რუსეთის ფედერაცია) და სხვ.

რესტანტი (ფრანგ. restant ნაშთი, ნარჩენი) – ჩაწოლილი საქონელი; ნარჩენები.

რესტრიქცია (ლათ. restrictio შეზღუდვა) – წარმოების, გაყიდვისა და ექსპორტის შეზღუდვა, რომელსაც მიმართავენ მონოპოლიები (განსაკუთრებით საერთაშორისო კარტელები) საქონელზე ფასების აწევისა და მაქსიმალური მოგების მიზნით.

რესურსამოწურული რადიოაქტიური წყარო – წყარო, რომლის გამოყენება აღარ ხდება კონკრეტული მიზნებისათვის რადიოაქტიური დაშლის შედეგად გამოწვეული აქტივობის შემცირების გამო.

რესურსების ღირებულება (ინგლ. Resource Cost) – საქონლის ან მომსახურების რეალური ეკონომიკური ღირებულება. იგი განსხვავდება „ხარჯებისაგან“, ვინაიდან ისეთი ხარჯები, როგორცაა გადასახადები ან მოსაკრებლები, მთლიანი ეკონომიკის მასშტაბით წარმოადგენს არა ხარჯს, არამედ რესურსის ტრანსფერს საზოგადოების ერთი ჯგუფიდან მეორეში.

რესურსი (ფრანგ. ressource დამხმარე საშუალება) – 1. რისამე მარაგი; 2. ფულადი სახსრები; 3. ტექნიკური მოწყობილობის (მანქანა, სისტემა) ნამუშევარი იქამდე, სანამ ეს მოწყობილობა მიაღწევს ზღვრულ მდგომარეობას, რომლის დროსაც მისი შემდგომი ექსპლუატაცია შეუძლებელია ან არ არის სასურველი ეფექტურობის შემცირების ან ადამიანისათვის გაზრდილი საფრთხის გამო (სხვანაირად: ტექნიკური რესურსი); 4. ადამიანის ან ხალხის რაოდენობრივად განზომილებადი შესაძლებლობა, შეასრულოს რაიმე მოქმედება; პირობა, რომელიც საშუალებას იძლევა განსაზღვრული გარდაქმნების გამოყენებით, მიიღოს სასურველი შედეგი. არსებობს რესურსის სახეები: ადმინისტრაციული, ამომწურავი, ამოუწურავი, ბუნებრივი, განათლების, განახლებადი, გონებრივი, დროებითი, დროითი, ეკონომიკური, ინფორმაციული, კაპიტალური, მახსოვრობის, ორგანიზაციული, ტერიტორიული, ფინანსური, შრომითი, ჯანმრთელობისა და სხვ.

რესურსი გამოყენებული – რესურსი, ელემენტის რემონტის დაწყებიდან განსაზღვრულ დრომდე.

რესურსი მაქსიმალური – რესურსი, აღსადგენი ელემენტების კაპიტალურ რემონტებს შორის.

რესურსი ნარჩენი – რესურსი, განსაზღვრული დროის მომენტიდან აღსადგენი ნაკეთობის კაპიტალურ რემონტამდე.

რესურსი სრული – ელემენტის რესურსი ექსპლუატაციის ბოლომდე (კაპიტალურ რემონტამდე).

რესურსული მეთოდი – ლოკალური ხარჯთაღრიცხვის შედეგის მეთოდი, რომელსაც საფუძვლად უდევს სახელმწიფო ელემენტური სახარჯთაღრიცხვო ნორმების კრებულები. რ.მ. შედეგნილი ხარჯთაღრიცხვა ზედმიწევნით ზუსტად განსაზღვრავს ობიექტის სახარჯთაღრიცხვო ღირებულებას.

რეტიკულატი (ლათ. *reticulum* მცირე ბადე) – კედლის მოპირკეთება ოთხკუთხა ქვებით, რომელიც სწორ ბადეს ქმნის. გამოიყენებოდა ანტიკურ რომში (ნახ. 1. ადრიანეს ვილის კედლის ფრაგმენტი, ქ. ტივოლი, იტალიის რესპუბლიკა).

ნახ. 1

რეტროსპექტული (ლათ. *retro* უკან და *spectare* ყურება) – წარსულისაკენ მიმართული, წარსულის განხილვისადმი მიძღვნილი.

რეტუში (ფრანგ. *retouche* < *retoucher* შესწორება, თავიდან შეხება) – ფოტოგრაფიული ანაბეჭდის (პოზიტივის), ნახატის, ნეგატივის ან დიაპოზიტივის შესწორება, შელამაზება ფანქრით, საღებავით ან ტუშით.

რეფერატი (ლათ. *refero* ვაუწყებ, მოვახსენებ) – მეცნიერული ნაშრომის მოკლე შინაარსი, გადმოცემული წერილობითი ან ზეპირი სახით.

რეფერენსი – იხ. საბუთის უნიკალური კოდი.

რეფერენცია (ლათ. *referre* დაკავშირება, მიკუთვნება, შეტყობინება) – 1. ცნობა სამსახურის შესახებ; აზრის გამოთქმა, გამოხმაურება; 2. ფირმის, დაწესებულების და მისთ. გადახდისუნარიანობის დამოწმება; რეკომენდაცია.

რეფლექტომეტრი (ლათ. *reflecto* უკან მივმართავ, ავირეკლავ და ბერძ. *métron* გაზომვა) – ხელსაწყო არეკვლის კოეფიციენტის გასარკვევად.

რეფლექტორი (ლათ. *reflecto* უკან მივმართავ, ავირეკლავ) – 1. ტელესკოპი, რომელშიც ცის მანათობელი სხეულების გამოსახულება მიიღება ჩაზნექილი სარკით ან სარკეთა სისტემით; 2. სხივების ამრეკლავი მოწყობილობა; 3. გამათბობელი ხელსაწყო, რომელიც შედგება ელექტრული ლამპისა და ამრეკლავისაგან.

რეფრაქტორი (ლათ. *refractus* გადატეხილი) – ტელესკოპი, რომელშიც ცის სხეულების გამოსახულება ლინზების საშუალებით მიიღება.

რეფრაქცია – სინათლის სხივის მიმართულების ცვლილება (გარდატეხა), რომელიც ხდება ორი გარემოს საზღვარზე, რომელშიც ეს სხივი (ტალღა) გაივლის, ან ერთ გარემოში ცვალებადი თვისებებით, რომელშიც ტალღის გავრცელების სიჩქარე არაერთგვარია. სხივის გადატეხის ფენომენი აიხსნება ენერგიისა და იმპულსის შენახვის კანონებით.

რეფრაქცია ტალღების – ტალღების გავრცელების მიმართულების დამახინჯება არაერთგვაროვან გარემოში, რომელშიც ტალღების სიჩქარე კოორდინატების უწყვეტი ფუნქციაა. ბგერის რეფრაქცია ატმოსფეროში განპირობებულია ჰაერის ტემპერატურის, ქარის სიჩქარისა და მიმართულების სივრცობრივი ცვლილებით. რადიოტალღების რეფრაქცია ატმოსფეროში თავს იჩენს დედამიწის ზედაპირის გასწვრივ რადიოტალღების გავრცელებისას. სინათლის რეფრაქციას ატმოსფეროში იწვევს მისი სიმკვრივის ცვლილება სიმაღლის მიხედვით.

რეფულიორი (ინგლ. refuler დაჭირხვანა, წნევით მიწოდება) – იხ. მიწასაწოვი დანადგარი.

რექტიფიკაცია (რექტიფიცირება) (გვიანდ. ლათ. restificatio გასწორება, გამართვა) – თხევადი ერთგვაროვანი ნარევის დაყოფა შემადგენელ ნივთიერებებად ან შემადგენელ ნივთიერებათა ჯგუფებად ორთქლების ნარევისა და თხევადი ნარევის ურთიერთქმედების შედეგად. რ. დაფუძნებულია სითხის ერთჯერად ან მრავალჯერად აორთქლებაზე, შემდგომში კომპონენტების მრავალსაფეხურიანი კონდენსაციით. რ. თხევადი ნარევის დაშლა მის შემადგენელ კომპონენტებად განპირობებულია იმით, რომ თხევადი ნარევის თავზე წარმოქმნილი ორთქლის შემადგენლობა განსხვავდება თხევადი ნარევის შემადგენლობისგან ორთქლისა და სითხის წონასწორული მდგომარეობის პირობებში. სარექტიფიკაციო აპარატი შედგება ორი – ზედა და ქვედა ნაწილისგან ანუ საფეხურისგან, თითოეულ მათგანზე ხდება ორთქლისა და სითხის ფაზებს შორის კონტაქტის ზედაპირის ორგანიზება. ქვედა საფეხურზე მიმდინარეობს საწყისი, დასაყოფი ნარევის ურთიერთქმედება ორთქლთან, რომლის საწყისი შემადგენლობა ნაშთის შემადგენლობის ტოლია; ამ ურთიერთქმედების შედეგად ნარევიდან ხდება ადვილადაქროლადი კომპონენტის ამოკრეფა. ზედა საფეხურზე საწყისი შემადგენლობის ორთქლი, რომელიც შეესაბამება საწყისი ნარევის შემადგენლობას, ურთიერთქმედებს სითხესთან, რომლის საწყისი შემადგენლობა დისტილატის შემადგენლობის ტოლია. ამის შედეგად ორთქლი გარკვეულ ზღვრამდე მდიდრდება ადვილადაქროლადი კომპონენტით, ხოლო აქროლადი კომპონენტი ამოიკრიფება ორთქლის ფაზიდან. სარექტიფიკაციო აპარატის კვებისთვის საჭირო ორთქლი მიიღება ნაშთის შემადგენლობის მქონე სითხის მრავალჯერადი აორთქლების შედეგად, ხოლო სითხე – დისტილატის შემადგენლობის მქონე ორთქლის მრავალჯერადი აორთქლებით. რ. გამოიყენება ქიმიურ და ნავთობგადამამუშავებელ საწარმოებში.

რეცეპტი (ლათ. receptum აღებული, მიღებული) – 1. რისამე დამზადების წესი (მაგ., ბეტონის, ცემენტის, დუღაბის, საღებრის, მჟავას, წამლისა და სხვ.); 2. დადგენილი წერილობითი ფორმით ექიმის მიმართვა აფთიაქისადმი განსაზღვრული დოზით სამკურნალო პრეპარატის გაცემის ან დამზადების თაობაზე.

რეცესია (ლათ. recessus უკან დახევა) – წარმოების ვარდნა ან ზრდის ტემპის შენელება.

რეციკლინგი (რეცირკულაცია) (ინგლ. recycling<ლათ. re- უკუ, ხელახლა, ბერძ. kýklos წრე, რგოლი, დისკო) – აირის, სითხის ან მყარი ნივთიერების მრავალჯერადი სრული ან ნაწილობრივი დაბრუნება ტექნოლოგიურ პროცესში ტემპერატურის, ნარევის კომპონენტების კონცენტრაციის რეგულირებისა და მიზნობრივი ნივთიერების გამოსავლის გაზრდის მიზნით.

რეციპიენტი (ინგლ. recipient<ლათ. recipere ათვისება, აღქმა, მიღება) – წნევის ქვეშ მყოფი აირის მიმღები, შესანახი და გასაცემი ჭურჭელი.

რეცირკულაცია (ინგლ. recycling<ლათ. re- უკუ, ხელახლა და circulatio წრიულად ბრუნვა) – აირების, სითხეების, მყარი ნივთიერებების მრავალჯერადი სრული ან ნაწილობრივი დაბრუნება დანადგარში (აპარატში) საწარმოო პროცესის რეგულირებისა და გამოსავლის გადიდების მიზნით.

რვალი – 1. ძვ. სპილენძისა და კალის შენადნობი, რომლისაგან ასხამდნენ საეკლესიო ზარებს, ცხოველების ყელზე ჩამოსაკიდებელ ეჭვნებსა და სხვ.; 2. იგივეა, რაც ბრინჯაო.

რვიანა – რვაწახნაგოვანი მორის ნაჭერი.

რვილი – ერქვნის ხე.

რვილი – იხ. ხელნა.

რთული – ბევრი ნაწილისგან შემდგარი; ძნელად გამოსაცნობი, არეულ-დარეული, დახლართული.

რთული გენეზისის ღვარცოფული მოვლენები – ღვარცოფული მოვლენების გარდამავალი ან პოლიგენეტიკური ტიპი, რომელთა ფორმირების პროცესში ერთდროულად მონაწილეობს წარმოშობის ერთი ან რამდენიმე მიზეზი. მოვლენის ამსახველი მაგალითებია: მცინვარების მორენების მიდამოებსა და მრავალწლიანი ყინვების პირობებში, წვიმის ღვარცოფების ფორმირების დროს, გარდა ნალექების ინტენსიურობისა და რაოდენობისა, ღვარცოფების წარმოქმნა განპირობებულია გრუნტის მდნარი ფენის სისქით; წყალთოვლიანი ნაკადის დინება, რომელიც უმეტეს შემთხვევებში განპირობებულია გაზაფხულზე თოვლის ინტენსიური დნობით, დათბობით, თავსხმა წვიმებითა და სხვ.

რთული დააფრაკება – დახერხილი მასალის ფენის გრძივი დააფრაკება, რომელიც ხასიათდება რამდენიმე ადგილის გაღუნვით.

რთული დამაბული მდგომარეობა – ძელის დამაბული მდგომარეობა (გარე დატვირთვებისაგან), როცა მის განივ კვეთში ერთდროულად აღიმკვრება მინიმუმ ორი ძალოვანი ფაქტორი. მაგ., ღუნვა გაჭიმვით, ირიბი ღუნვა, ექსცენტრული კუმშვა-გაჭიმვა, ღუნვა გრეხვით, გაჭიმვა (კუმშვა) გრეხვითა და სხვ.

რთული მოძრაობა – წერტილის (სხეულის) მოძრაობა ათვლის ორი (ან მეტი) სისტემის მიმართ, რომელთაგან ერთ-ერთი ჩათვლილია ძირითად (უძრავ) ათვლის სისტემად, ხოლო ათვლის სხვა სისტემები მოძრაობენ მის მიმართ. ძირითადი ათვლის სისტემის მიმართ წერტილის მოძრაობას, სიჩქარესა და აჩქარებას პირობითად უწოდებენ აბსოლუტურს, ხოლო მოძრავი სისტემის მიმართ – ფარდობითს.

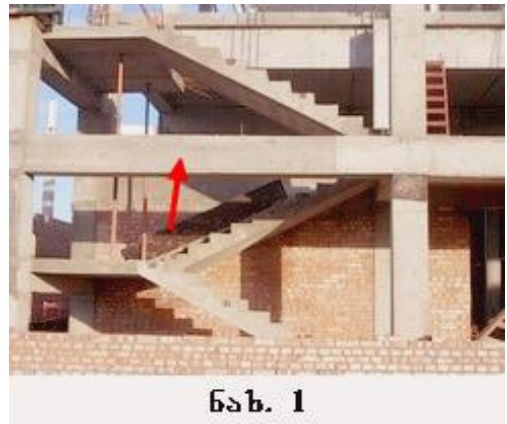
რთული სიმრუდე – სორტიმენტის სიმრუდე, რომელიც ხასიათდება ერთ ან რამდენიმე სიბრტყეში ორი ან მეტი გაღუნული ადგილით.

რთული წინაღობა – მასალათა გამძლეობაში – კონსტრუქციებისა და მანქანების ელემენტებში ორი ან მეტი სახის დეფორმაციების გაჩენა ერთდროულად, მაგ., გაჭიმვა-კუმშვა, კუმშვა-ღუნვა, გრეხა-ღუნვა და სხვ. მცირე სიდიდის დრეკადი დეფორმაციების არსებობისას, რთულ წინაღობაზე გაანგარიშება ხდება ძალთა დამოუკიდებლობის პრინციპით.

რიბსტული (შვედ. ribbstol) – ხის სატანვარჯიშო კედელი; მოწყობილობა, რომელიც შვეულად დადგმული კბეების მწკრივს მოგვაგონებს (ე. წ. შვედური კედელი). გამოიყენება სავარჯიშოდ სპორტულ დარბაზებში, სამკურნალოდ და რეაბილიტაციისათვის სამკურნალო ფიზკულტურის კაბინეტებში, აგრეთვე საცხოვრებელი ბინის პირობებში.

რიგელი (გერმ. riegel განივა, ურდული) – 1. მწეკოჭი; შემკვრელი კოჭი, მზიდი კონსტრუქციის ჰორიზონტალური ელემენტი – სვეტების შემაერთებელი ძელი (ნახ. 1). კარკასულ შენობებში წარმოადგენს ერთ-ერთ ძირითად მზიდ ელემენტს, რომელზეც ეყრდნობა სართულშუა გადახურვის ფილები, კედლები, ტიხრები, დიაფრაგმები და სხვ.; ის შეიძლება იყოს გამჭოლი

ან მთლიანკვეთიანი (მართკუთხა, ტესებრი, ორტესებრი ან სხვა განივი კვეთის), დამზადებული ლითონის, რკინაბეტონის ან ხისაგან; 2. განივი კლდოვანი ჭორომი მყინვარული ხეობის ძირზე. წარმოიქმნება ხეობის ფსკერზე გაშიშვლებული მკვრივი ქანებით ან მყინვარის გაძლიერებული მოქმედების შედეგად ხეობის გაღრმავებით. რ. ისევე როგორც ვერძის შუბლი, იქმნება ეგზარაციის შედეგად. ამასთან რბილი ქანები იმსხვრევა და მყინვარს გადააქვს, ხოლო შედარებით მაგარი ქანები, რჩება და საფეხურებს ქმნის. რ. წარმოიქმნება ასევე მყინვარების შერწყმის ადგილას, სადაც ინტენსიურად აწარმოებს ფსკერის დახვნას და ამით უფრო მეტად აღრმავებს ხეობის ძირს. რიგელი შეიძლება მთლიანად იყოს დაფარული ყინულით ან მასზე ამოშვერილი ნუნატაკით. ტროგული ხეობის გრძივ პროფილს აქვს საფეხურებისებრი ფორმა, რომელიც განპირობებულია ამოწეული კლდოვანი საფეხურების მონაცვლეობით, ე.ი. რიგელით, და ასევე ჩაზნექილი მონაკვეთებით – ამოფხეკილი აუზებით. თუ მყინვარებმა ადგილი გადაინაცვლეს, მაშინ აუზები, როგორც წესი, ემსახურება ტბათა აბაზანებს ან ამოვსებულია მდინარეთა ნატანით, ხოლო რ. ამ დროს გაშიშვლებულია. ვერძის შუბლის მსგავსად რ. მკვეთრად ასიმეტრიულია; 3. ორიონის სისტემაში ყველაზე კაშკაშა ვარსკვლავი; 4. კარის საკეტის გასაწევ-გამოსაწევი ელემენტი.

რიგი – 1. ერთ ხაზზე განლაგებული საგნების, კონსტრუქციების, სვეტების, ბალიასინების, დეტალების, ადამიანების ორგანიზებული ჯგუფების წყება; 2. ჯერი, თანამიმდევრობა; 3. ქალაქის ვიწრო ქუჩა, რომლის ორივე მხარეს განლაგებულია სახელოსნოები, სავაჭროები და მისთ.

რიზალიტი (იტალ. risalita შვერილი, გამონაშვერი) – სამხრე; შენობის ნაწილი, რომელიც ფასადის გარეთაა გამოწეული (ნახ. 1. რიზალიტი ფარბახის ვილის მთავარ ფასადზე, ქ. რიგა, ლატვიის რესპუბლიკა).

რითმი (ბერძ. rhythmos თანაზომადობა, სიმწყობრე) – 1. არქიტექტურაში ერთ-ერთი მთავარი საშუალება, რომლის დახმარებითაც მიიღწევა აუცილებელი თანაზომიერება და გამომსახველობა არქიტექტურულ კომპოზიციაში. რ. იქმნება სხვადასხვა ელემენტებით და მათი დანაწევრებით, რომელთაც ახასიათებს მეტრული განმეორებადობა ან მზარდობითი განლაგება ან კლებადობა კონკრეტული კომპოზიციის, ამოცანის გადაწყვეტისას; 2. კონვეიერული წესით ერთი დეტალის ან ნაკეთობის დამზადებისათვის საჭირო დრო.

რიკოშეტი (ინგლ. rebound<ძვ. ფრანგ. rebondir<re- უკან და bondir ზევით ახტომა) – სწრაფად მოძრავი სხეულის ასხლეტა გარკვეული კუთხით რაიმე ზედაპირზე მოხვედრის შემდეგ.

რიკული – ბალიასინა, სურაია; მცირე ზომის ფიგურული ბოძი, რომელსაც ეყრდნობა კიბის, აივნისა და მისთ. მოაჯირი. მზადდება ხის (ნახ. 1), ქვის (ნახ. 2), ფოლადის (ნახ. 3), თუჯის (ნახ. 4), ბრინჯაოს, ალუმინის (ნახ. 5), პლასტმასის და სხვ. მასალისაგან. დამატებით იხ. ბალიასინა, ბალიუსტრადა.

ნახ. 1

ნახ. 2

ნახ. 3

ნახ. 4

ნახ. 5

რიოლითი (ინგლ. rhyolite<ბერძ. rhyax ნაკადი, ლავა და lithos ქვა) – იხ. ლიპარიტი.

რისკების მართვა – სისტემატური მუშაობა, რათა სამუშაო ადგილზე არ იქნეს დაშვებული შრომის პირობების გაუარესება და უზრუნველყოფილი იყოს პერსონალის კარგი სამუშაო განწყობა. რ. მ. მოიცავს ყველა იმ ღონისძიებას, რომელიც უნდა განხორციელდეს რისკების ლიკვიდაციის ან შემცირების მიზნით. რ. მ. პრინციპებში ჩადებულია სტრატეგიული და ტაქტიკური მიზნები. სტრატეგიულ მიზნებში გამოხატულია მთლიანად საზოგადოების სწრაფვა კეთილდღეობის მაქსიმალურად შესაძლო ღონის მიღწევისაკენ, ხოლო ტაქტიკურ მიზნებში ეგზარაცი მოსახლეობის სწრაფვა უსაფრთხოებისა და სიცოცხლის ხანგრძლივობის გაზრდისაკენ.

რისკების შეფასება – საფრთხეების სრულყოფილი და სისტემატური გამოვლენა და რისკების სიდიდის განსაზღვრა. რ. შ. გათვალისწინებული უნდა იყოს არა მხოლოდ არასასურველი მოქმედებები და უბედური შემთხვევები, რომლებსაც ადრე ჰქონდა ადგილი, არამედ საფრთხეები, რომლებსაც ჯერ არ გამოუწვევიათ არასასურველი შედეგები. რ. შ. საშუალებას იძლევა გამოვავლინოთ ისეთი საფრთხეები, რომლებიც დამახასიათებელია მოცემული სამუშაოსთვის მანამდე, სანამ ისინი გამოიწვევს უბედურ შემთხვევას ან ზიანს მიაყენებს მომუშავეს. რ. შ. წარმოადგენს სისტემატურ უწყვეტ პროცესს. ის ხორციელდება ეტაპობრივად, ადრე გამოვლენილი საფრთხეების გათვალისწინებით. რ. შ. საფუძველს წარმოადგენს იმ საფრთხეების გამოვლენა, რომელიც წარმოიშობა სამუშაო პროცესის დროს. თუ ამ საფრთხეების სრულად აღმოფხვრა შეუძლებელია, საჭიროა მოხდეს მომუშავეების ჯანმრთელობაზე და უსაფრთხოებაზე ამ რისკების ზემოქმედების შეფასება. შეფასების საფუძველზე შესაძლებელია დასაბუთებული გადაწყვეტილების მიღება უსაფრთხოების ამაღლებისთვის. რისკების კარგი შეფასება ასახავს შრომის უსაფრთხოების ყველაზე მწვავე პრობლემებს. რისკის სიდიდის განსაზღვრა ისე უნდა შესრულდეს, რომ მასში უსაფრთხოების უზრუნველყოფის მიზნით გამორჩეული იყოს ყველაზე უფრო გამოხატული და მნიშვნელოვანი რისკები. მეორე მხრივ, რისკების შეფასებისას უნდა გამოვყოთ ის რისკებიც, რომლის მიმართაც არაა საჭირო სპეციალური ღონისძიებები ან დამატებითი განმარტებები. შეფასების შედეგები გამოყენებული უნდა იყოს რისკების მართვის კონკრეტული ღონისძიებების შემუშავების დროს. რ. შ. ატარებს პროფილაქტიკურ ხასიათს. ის ეყრდნობა ორგანიზაციის მონაცემებს რისკების შესახებ და ადრე მომხდარ საშიშ სიტუაციებს, უბედურ შემთხვევებს, ასევე უახლოესი პერიოდის ინციდენტებს. საარქივო მონაცემებთან ერთად, გაითვალისწინება პოტენციური საფრთხეები, რომლებიც ჯერ არ გამოვლენილა, მაგრამ სამუშაო პროცესში მათი წარმოშობის ალბათობა შესაძლებელია. ასევე ფასდება, საკმარისი იყო თუ არა შრომის უსაფრთხოების ადრე განხორციელებული ღონისძიებები.

რისკების შეფასების მიზანი – შრომის უსაფრთხოების ღონის ამაღლება, სამუშაო პროცესში წარმოქმნილი საშიშროებების გამოვლენა, მათი სიდიდისა და წარმოქმნილი რისკების მნიშვნელობის განსაზღვრა.

რისკი (ფრანგ. risquer საფრთხე, საშიშროება-ბერძ. rixikon ფრიალო კლდე) – 1. დანაკარგების საფრთხე; 2. იმ შედეგის დადგომის ალბათობა, რომელიც წარმოადგენს გადახრას; 3. მრავალკომპონენტური სიდიდე, რომელიც ხასიათდება ამა თუ იმ საშიში ფაქტორის ზემოქმედებით გამოწვეული ზარალით, აღნიშნული ფაქტორის გაჩენის ალბათობით და როგორც ზარალის, ისე ალბათობის სიდიდეებში გაურკვევლობით. რისკისთვის დამახასიათებელია საშიში სიტუაციის მოულოდნელობა, რაც განაპირობებს სწრაფი გადაწყვეტი ქმედებების აუცილებლობას; 4. ადამიანის ყოფნის ზონაში ნეგატიური ზემოქმედების რეალიზაციის ალბათობა.

რისკი დარჩენილი – რისკი, რომელიც ექვემდებარება მართვას მაშინაც კი, როცა საგანგებო სიტუაციების რისკის შემცირების ეფექტური ზომები უკვე მიღებულია და მისი შემდგომი გამკლავების მიზნით აუცილებელ პირობად რჩება საგანგებო რეაგირებისა და აღდგენისათვის საჭირო პოტენციალის შენარჩუნება.

რისკი დასაშვები – იმ რისკის ზღვარი, რომლისგან გამომდინარე პოტენციურ დანაკარგს საზოგადოება, ორგანიზაცია ან ადგილობრივი თემი დასაშვებად მიიჩნევს მოცემული სოციალური, ეკონომიკური, პოლიტიკური, კულტურული, ტექნიკური და ეკოლოგიური პირობების გათვალისწინებით.

რისკი ეკოლოგიური – ისეთი გამოუსწორებელი ეკოლოგიური მოვლენების განვითარების შესაძლებლობა, როგორცაა: სათბურის ეფექტის განვითარება, ოზონის შრის დაზიანება, რადიოაქტიური დაბინძურება, მჟავური წვიმა. თანამედროვე პირობებში ეკოლოგიური რ. ძირითადი წყაროა გარემოზე ტექნოგენური ზემოქმედება; წყალსატევების, ატმოსფერული ჰაერის დაბინძურება მავნე ნივთიერებებით; ნიადაგის დაბინძურება საწარმოო ნარჩენებით; ჰაერის შემადგენლობის ცვლილება; ბიოსფეროს ენერგეტიკული დაბინძურება და სხვ.

რისკი ეკონომიკური – გარკვეული საქმიანობით საზოგადოების მიერ მიღებული სარგებლისა და ზიანის თანაფარდობა.

რისკი ექსტენსიური – რისკი, რომელიც უკავშირდება დაშორიშორებული მოსახლეობის წინაშე არსებულ განმეორებად ან მუდმივ საფრთხეს; ხასიათდება დაბალი ან საშუალო ინტენსივობით.

რისკი ინდივიდუალური – რისკი, რომელიც განისაზღვრება, როგორც იმის ალბათობა, რომ ადამიანი საქმიანობის დროს განიცდის გარკვეულ ზემოქმედებას, რამაც შეიძლება გამოიწვიოს მისი დაღუპვა. საწარმოო სფეროში ინდივიდუალური რისკის წყაროა პროფესიული საქმიანობა, ხოლო ყველაზე გავრცელებული რისკის ფაქტორია საშიში და მავნე საწარმოო ფაქტორები. ინდივიდუალური რისკი საფრთხეს უქმნის ცალკეულ ადამიანებს.

რისკი ინტენსიური – რისკი, რომელიც დაკავშირებულია მოსახლეობისა და ეკონომიკური საქმიანობის დიდი კონცენტრაციის ადგილებში მნიშვნელოვანი საფრთხის არსებობასთან, რამაც შესაძლებელია გამოიწვიოს დიდი რაოდენობის მსხვერპლი და მატერიალური დანაკარგი.

რისკი კოლექტიური (ჯგუფური, სოციალური) – გარკვეული სოციალური ან პროფესიული ნიშნით გაერთიანებული ადამიანების ჯგუფისთვის შექმნილი საშიშროების რაოდენობა.

რისკი მისაღები – ადამიანთა სიკვდილიანობის, ტრავმატიზმისა და დაინვალიდების ისეთი დონე, რომელიც გავლენას არ ახდენს საწარმოს, ეკონომიკის დარგის ან სახელმწიფოს ეკონომიკურ მაჩვენებლებზე.

რისკი მოტივირებული (საფუძვლიანი) – რისკი, რომელიც აღემატება მისაღებს და რომელზეც ადამიანს უხდება წასვლა საწარმოო ავარიების, ხანძრების შემთხვევაში ადამიანებისა და მატერიალური ფასეულობების გადასარჩენად. მთელი რიგი საშიში ფაქტორებისათვის (მაგ., რადიაციული ავარიისას). დადგენილია მოტივირებული რისკის სიდიდეები, რომელიც აღემატება მისაღებს.

რისკი მრავლობითი – ერთდროულად ან დროის მოკლე შუალედში თანამიმდევრობით მოსალოდნელი, ერთმანეთზე დამოკიდებული ან ერთი და იმავე მიზეზით გამოწვეული რამდენიმე საფრთხისაგან გამომდინარე ან ქრონოლოგიური დამთხვევის გარეშე, ერთი და იმავე მოწყვლადი ელემენტებისათვის საგანგებო სიტუაციის შექმნის შესაძლებლობა, რომელიც განისაზღვრება ამ საფრთხეების წინაშე მდგარი ადამიანების სიცოცხლეზე, ჯანმრთელობასა და ქონებაზე, აგრეთვე გარემოზე უარყოფითი ზემოქმედებითა და შედეგებით.

რისკი მხოლოდობითი – კონკრეტულ გეოგრაფიულ ზონაში ერთი კონკრეტული საფრთხისგან გამომდინარე საგანგებო სიტუაციის წარმოქმნის შესაძლებლობა, რომელიც განისაზღვრება ადამიანების სიცოცხლეზე, ჯანმრთელობაზე, ქონებასა და გარემოზე უარყოფითი ზემოქმედებითა და შედეგებით.

რისკი სოციალური – რისკის სახეობა, რომლის ძირითადი წყაროებია სამრეწველო ტექნოლოგიები და ამაღლებული საშიშროების ობიექტები, ხოლო შესაბამისი ფაქტორები – ავარიები ატომურ ელექტროსადგურებზე, თბოელექტროსადგურებზე, ქიმიურ კომბინატებში, მილსადენებზე, სატრანსპორტო კატასტროფები, გარემოს ტექნოგენური დაბინძურება და სხვ. რ. ს. განისაზღვრება როგორც თანაფარდობა ავარიის შედეგად დაღუპულ ადამიანთა რაოდენობასა და ამ ავარიის ალბათობას შორის.

რისკი ტექნოგენური – ტექნოსფეროს ელემენტების საიმედოობის კომპლექსური მაჩვენებელი, რომელიც გამოხატავს მანქანა-მექანიზმების ექსპლუატაციისას, ტექნოლოგიური პროცესების რეალიზაციისას, აგრეთვე შენობა-ნაგებობების მშენებლობისა და ექსპლუატაციისას ავარიებისა და კატასტროფების ალბათობას. ტექნოგენური რისკის ყველაზე გავრცელებული ფაქტორებია: პოტენციურად საშიში კონსტრუქციული სქემების და ტექნიკური სისტემების ქმედების პრინციპების შერჩევა; შეცდომები საექსპლუატაციო დატვირთების განსაზღვრაში; კონსტრუქციული მასალების არასწორად შერჩევა; სიმტკიცის არასაკმარისი მარაგი; კონსტრუქციული ზომების არასაკმარისი სიზუსტე; ტექნიკის გამოყენება არადანიშნულებისამებრ; ექსპლუატაციის საპასპორტო (საპროექტო) რეჟიმის დარღვევა; დაგვიანებული პროფილაქტიკური დათვალიერება და რემონტი; ტრანსპორტირებისა და შენახვის მოთხოვნათა დარღვევა და სხვ. რ. ტ. ტექნოსფეროს ელემენტების საიმედოობის კომპლექსური მაჩვენებელია და გამოხატავს მანქანა-მექანიზმების, ტექნოლოგიური პროცესების, აგრეთვე შენობა-ნაგებობების მშენებლობისა და ექსპლუატაციისას ავარიებისა და კატასტროფების ალბათობას.

რისკი უმოტივაციო (უსაფუძვლო) – რისკი, რომელიც აღემატება მისაღებს და რომელსაც ადგილი აქვს მაშინ, როდესაც მომუშავეს არ სურს უსაფრთხოების მოთხოვნების დაცვა, ინდივიდუალური დაცვის საშუალებების გამოყენება და ა.შ.

რისკის ხარისხი – გარკვეული საშიში მოვლენის სიხშირისა (ან ალბათობის) და მისი შედეგების შერწყმა.

რისკფაქტორი – საშიშროების რაოდენობრივი მახასიათებელი. განისაზღვრება, როგორც საშიშროების რაოდენობის შეფარდება მოსალოდნელ საშიშროების რაოდენობასთან. რ. განისაზღვრება დროის კონკრეტული პერიოდისთვის და შეიძლება იყოს ინდივიდუალური ან კოლექტიური.

რიტმი (ბერძ. *rhythmos* თანაზომადობა, სიმწყობრე) – რაიმე ელემენტების (ზგერა, მოძრაობა და სხვ.) თანაზომიერი, პერიოდული მონაცვლეობა.

რიყის ქვა (კაჭარი) – მომცრო მომრგვალო ფორმის ქვა, ლოდის სახესხვაობა. წარმოადგენს უხეშად დამუშავებულ ქვის მასალას. გამოიყენება ქვაფენილების დასაგებად და გვერდობების გასამაგრებლად, აგრეთვე როგორც სარკინიგზო ხაზის ბალასტი და სხვ. გვევლინება როგორც საწყისი მასალა ღორღის მისაღებად. რიყის ქვა, როგორც საშენი მასალა, უძველესი დროიდან არის ცნობილი. ფართოდ გამოიყენება მშენებლობაში. რიყის ქვას გზების დასაგებად იყენებდნენ ძველ ეგვიპტესა და ბაბილონში. რომაელებმა გააუმჯობესეს რიყის ქვებით დაგებული გზების ტექნოლოგია; ასეთ დაგებულ გზებს ქვაფენილი ეწოდება.

ნახ. 1

რიყის ქვის ყორწყობა – მშრალი ქვის წყობის ძველებური ტიპი, რომლის საფუძველს შეადგენს მსხვილი (0,5 მ-მდე) რიყის ქვა (ნახ. 1), კერძოდ, ნატეხი კირქვა, ქვიშაქვა, დოლომიტი, გრანიტი, დიორიტი, ბაზალტი, ტუფი და სხვ.

რიცხვი – 1. რაოდენობის გამომხატველი ცნება; სიდიდე, რომლის საშუალებითაც ითვლიან, ანგარიშობენ; 2. რიგის მიხედვით ესა თუ ის დღე თვისა; 3. მათემატიკური ოპერაციის სიმბოლო. არსებობს რიცხვის სახეები: ალგებრული, ანათვლების, ანილინის, ბრუნვათა, გადანაცვლებათა, გადაცემის, განყენებული, ერთნიშნა, დადებითი, იდეალური, ირაციონალური, კენტი, კვანტური, კომპლექსური, ლუწი, მარტივი, მთელი, მრავალნიშნა, მრგვალი, მუდმივი, ნამდვილი, ნატურალური, ნუპერის, ორნიშნა, ოქტანური, რაციონალური, სასრული, ტრანსფინიტური, ტრანსცენდენტური, უარყოფითი, ფარადეის, ფსევდოშემთხვევითი, შებრუნებული, შედგენილი, შემთხვევითი, შერეული, წარმოსახვითი, წილადი და სხვ.

რიცხვი ნატურალური – მთელი დადებითი რიცხვი (1, 2, 3, 4, 5-) ან მთელი არაუარყოფითი რიცხვი (0, 1, 2, 3, 4, 5-). პირველი განსაზღვრება გამოიყენება რიცხვთა თეორიაში საგნების ნუმერაციის დროს (მაგ., პირველი, მეორე, მესამე და ა.შ.), მეორე კი სიმრავლეთა თეორიასა და კომპიუტერულ მეცნიერებაში საგნების რაოდენობის აღსანიშნავად (მაგ., ნული, ერთი, ორი, სამი და ა.შ.). ე.ი. ნატურალურ რიცხვებს აქვთ ორი ძირითადი დანიშნულება: მათი გამოყენება შეიძლება დასათვლელად (მაგ., ფასადზე 8 ფანჯარა) ან რიგობითობის მისანიჭებლად (მაგ., ეს სიდიდით მე-2 ქალაქია ქვეყანაში). არსებობს რიცხვის სახეები: მთელი, წილადი, ათობითი, დადებითი, უარყოფითი, მუდმივი და სხვ. ნატურალური რიცხვების სიმრავლე აღინიშნება N სიმბოლოთი (ლათ. *naturalis* ბუნებრივი, ნატურალური).

რიცხვითი ანალიზი (გამოთვლითი მათემატიკა) – მათემატიკის დარგი, რომელიც სწავლობს ალგორითმებს "უწყვეტი მათემატიკის" ამოცანებისთვის, რომელიც უკავშირდება ნამდვილი და კომპლექსური ცვლადის ფუნქციებთან დაკავშირებულ გამოთვლებს, დიფერენციალური განტოლებების მიახლოებით ამოხსნებს და ა.შ. რიცხვით ანალიზში განხილული საკითხები მომდინარეობს ინჟინერიისა და მეცნიერების სხვადასხვა ნაწილში მდგარი ამოცანების გადაჭრის აუცილებლობიდან.

რიცხვული პროგრამული მართვა (კომპ.) [ინგლ. Numerical Control (NC)] – რაიმე პროცესის ავტომატური მართვა მოწყობილობით, რომელშიც გამოიყენება პროცესის მიმდინარეობისას მიწოდებული პროგრამის რიცხვული მონაცემები. თანამედროვე რიცხვული პროგრამული მართვა კომპიუტერიზებულია (CNC) და მასში გამოიყენება ავტომატიზებული პროექტირების სისტემის (CAD) და კომპიუტერიზებული წარმოების (CAM) პროგრამები.

რიხტერის სკალა – მიწისძვრის დროს გამოთავისუფლებული ენერჯის საზომი სკალა. განსაზღვრავს მიწისძვრის სიძლიერის რიცხვით მნიშვნელობას. ემყარება 10-ერთეულიან ლოგარითმულ სკალას, რომელიც გამოითვლება სეისმოგრამაზე ნულიდან უდიდესი გადახრის კომბინირებული ჰორიზონტალური ამპლიტუდის ალგორითმით.

რკალი – 1. წრის ნაწილი მის ორ წერტილს შორის; 2. იხ. კარბა; 3. სპორტ. ფიგურული სრიალის საბაზო ელემენტი.

რკალი ელექტრული – ფიზიკური მოვლენა, აირად გარემოში ელექტრული განმუხტვის ერთ-ერთი სახე.

რკალი რადიოლოკაციური – საკონტინენტთაშორისი ბალისტიკური რაკეტის სტარტის ადრეული აღმოჩენის რადიოლოკაციური სადგურის სისტემის ძირითადი ელემენტი.

რკინა – ქიმიური ელემენტი. სიმბოლოა –Fe; ატომური ნომერი – 26; სიმკვრივე – 7840 კგ/მ³, ლღობის ტემპერატურა – 1539°C. ის ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული ლითონია დედამიწის ქერქში (მეორე ადგილზეა ალუმინის შემდეგ). მზინავი, ჭედადი მოვერცხლისფრო-თეთრი ფერის ლითონია (ნახ. 1. თვითნაბადი რკინა). სწრაფად განიცდის კოროზიას ჰაერის, ტემპერატურისა და ტენიანობის პირობებში. სუფთა ჟანგბადში რ. იწვის, ხოლო მცირედისპერსიულ მდგომარეობაში ჰაერზეც თვითააღდება. ის მიეკუთვნება მძიმე ლითონებს. პლასტიკურია, ადვილად იჭედება, იგლინება, იწელება მავთულად. სხვა ლითონებს შორის გამოირჩევა მაგნიტური თვისებებით. მიიზიდება მაგნიტით და თვითონაც მაგნიტდება მაგნიტურ ველში. მეცნიერები მიიჩნევენ, რომ დედამიწის ბირთვი 3500 კმ რადიუსით ძირითადად რ. და ნიკელისაგან შედგება. ეს ბირთვი ქმნის დედამიწის მაგნიტურ ველს, რომლის მსგავსიც, როგორც ჩანს, არა აქვს მთვარესა და მეზობელ პლანეტებს. რკინა ცნობილია წინაისტორიული დროიდან. ადამიანი პირველად, ალბათ, მეტეორიტულ რკინას გაეცნო, რაზეც მიგვანიშნებს მისი დასახელება უძველესი ხალხების ენებზე, მაგ., ძველევგვიპტური „ბენი-პეტი“ ნიშნავს „ციურ რკინას“. რ. მადნებისაგან პირველად მიიღეს აზიის დასავლეთ ნაწილში ძვ. წ. II ათასწლეულში. ამის შემდეგ რ. იყენებდნენ ბაბილონში, ეგვიპტეში, საბერძნეთში და სხვ. საქართველოს ტერიტორია მიჩნეულია რკინის წარმოების უძველეს კერად. ბიბლიაში მოხსენიებულია, რომ აქ მობინადრე ტომები უხსოვარი დროიდან მისდევდნენ ლითონების, კერძოდ, რკინის წარმოებას. ამასვე გვაუწყებს ძვ. ბერძნული და სხვა წერილობითი წყაროები. არქეოლოგიური გათხრებით დადასტურებულია, რომ რკინის წარმოება საქართველოს ტერიტორიაზე ძვ. წ. II ათასწლეულის II ნახევრის დასაწყისში დაიწყო, მაგ., რაჭაში რკინის დამზადება – ჭედავა უხსოვარი დროიდანაა ცნობილი. საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოჩენილია რკინის მისაღები ქურები, რომლებიც აგრეთვე

ნახ. 1

რკინის უძველეს წარმოებაზე მიგვითითებს. ეს ქურები შებერვითი მეთოდით მუშაობდნენ. რ. გამოყენება ეფუძნება მის სტრუქტურულ მდგრადობას. სუფთა რ. რბილია (ალუმინზე რბილიც), მაგრამ მასალა შესამჩნევად მაგრდება მცირე რაოდენობით ნახშირბადის დამატების დროს. ასეთია, მაგ., ფოლადი, რომელიც 1000-ჯერ უფრო მაგარია სუფთა რკინაზე. პრაქტიკაში, ფოლადთან ერთად, ყველაზე მეტად გამოიყენება რკინისგან მიღებული პროდუქტი – თუჯი. ბუნებაში რ. გვხვდება მინერალების – ჰემატიტის (წითელი რკინის ქვა – Fe_2O_3) და მაგნეტიტის (მაგნიტური რკინის ქვა – Fe_3O_4) სახით, ასევე გავრცელებულია დოლომიტი (მურა რკინის ქვა) – $2Fe_2O_3 \cdot 3H_2O$, სიდერიტი (რკინის შპატი) – $FeCO_3$, პირიტი (რკინის ალმადანი) – FeS_2 , ლელინგიტი, მისპიკელი, მელანტერიტი, ვივიანიტი, ილმენიტი, კოკიმიტი, შტრენგიტი, მაგნომაგნეტიტი, ფიბრიფერიტი, იაროზიტი, რემერიტი, გრაფტონიტი, სკოროდიტი, ფეალიტი, ალმანდიტი, ანდრადიტი, გიპერსტენი, გედენბერგიტი, ეგირინი, ნონტრონიტი და მრავალი სხვ. მსოფლიოში რკინის საბადოებით მდიდარი ქვეყნებია: ბრაზილიის ფედერაციული რესპუბლიკა, ავსტრალიის კავშირი, აშშ, კანადა, შვედეთის სამეფო, ვენესუელის ბოლივარული რესპუბლიკა, ლიბერიის რესპუბლიკა, უკრაინა, საფრანგეთის რესპუბლიკა, რუსეთის ფედერაცია, ინდოეთის რესპუბლიკა და სხვ. რ. შედის მცენარეთა და ცხოველთა ორგანიზმის შემადგენლობაშიც. რკინის ძირითად მასას იყენებენ ნაირგვარი შედგენილობის შენადნობების სახით. მშენებლობაში გამოყენებული რკინის სახეობებია: გაგლინული, თვითნაბადი, ლეგირებული, რბილი, საარმატურე, საბურულე, სუფთა, სხმული, უხვად ლეგირებული, ფურცლოვანი, ღარული და სხვ.

რკინაბეტონი – საშენი მასალა, რომელიც მიიღება ბეტონისა და მასში გარკვეული წესით ჩალაგებული ფოლადის არმატურის კონსტრუქციული შეერთებით, რომელიც რაციონალურად არის გაერთიანებული ელემენტში, როგორც ერთიანი, მთლიანი სხეული გარე დატვირთვისა და ზემოქმედების ასატანად. რ.ბ.-ის კონსტრუქციებში გამჭიმ ძალებს იღებს ფოლადი, მკუმშავს – ბეტონი. რ.ბ.-ის გამოყენება ყველაზე სასარგებლოა ისეთ ელემენტებში, რომლებიც განიცდიან ღუნვას. ფოლადისა და ბეტონის ერთობლივ მუშაობას განაპირობებს: 1. ბეტონის სრული შეჭიდულობა ფოლადთან, რის გამოც ორივე მასალა მუშაობს ერთდროულად; 2. ტემპერატურული გაფართოების კოეფიციენტების დაახლოებით ერთნაირი სიდიდე, რაც უზრუნველყოფს რ.ბ.-ის მონოლითურობას; 3. ბეტონისგან ფოლადის არმატურის დაცვა კოროზიისგან. დაარმირების ხერხებისა და არმატურის მდგომარეობის მიხედვით განასხვავებენ რ.ბ.-ის ნაკეთობას ჩვეულებრივი და წინასწარ დამაბული დაარმირებით. ჩვეულებრივ დაარმირებულ რ.ბ.-ის მიეკუთვნება ნაკეთობა, სადაც სიმტკიცის ზრდა მიიღწევა ბეტონში არმატურის ღეროების, ბადის ან კარკასის ჩაწყობით. მაგრამ დაარმირების ეს მეთოდი არ იცავს რ.ბ.-ის ნაკეთობას ბზარების წარმოქმნისაგან ბეტონის გაჭიმულ ზონაში, რაც უარყოფითად მოქმედებს მის მუშაობაზე. ბზარების თავიდან აცილება შეიძლება გაჭიმული ბეტონის წინასწარი შეკუმშვით, რომელსაც ახდენენ არმატურის წინასწარი დამაბვით (გაჭიმვით). ის ეწინააღმდეგება ბზარების გაჩენას, ამცირებს კონსტრუქციის მასასა და არმატურის ხარჯს; ზრდის მის სიხისტესა და ხანგამძლეობას. რ.ბ.-საგან პრაქტიკულად ყველა სახის სამშენებლო კონსტრუქცია მზადდება (ნახ. 1).

ნახ. 1

რკინაბეტონი წინასწარ დაძაბული – რკინაბეტონის კონსტრუქციები, რომლებშიც საექსპლუატაციო დატვირთვების მოქმედებამდე არმატურაში წინასწარ აღძრულია გამჭიმი, ხოლო ბეტონში – მკუმშავი ძაბვები ბზარმედეგობისა და სიხისტის გასაზრდელად.

რკინაბეტონის ასაწყობი კონსტრუქციები – კონსტრუქციებისა და ნაკეთობების ძირითადი სახეობა, რომელიც, პრაქტიკულად, მშენებლობის ყველა დარგში გამოიყენება. ის არის კონსტრუქცია, პროდუქტი, მიღებული ბეტონის ჩამოსხმით მრავალჯერადი გამოყენების ჩვეულებრივ ან სპეციალურ ყალიბებში, რომლებიც თავსდება კონტროლირებად გარემოში და ბეტონი მყარდება ადგილზე. შემდეგ ხდება მისი ტრანსპორტირება სამშენებლო ობიექტზე. ასაწყობი ქვა განსხვავდება ასაწყობი ბეტონისაგან იმით, რომ დამზადებისას გამოიყენება წვრილმარცვლოვანი შემავსებელი და, შესაბამისად, ჩამოსხმული ქვის საბოლოო პროდუქტი შედგენილობით უახლოვდება ბუნებრივ ქვას. რ. ა. კ. მზადდება სამირკვლის და ცოკოლის ბლოკები, საკედლე პანელები, გადახურვის ფილები და სხვ. განსაკუთრებით აღსანიშნავია რკინაბეტონის ასაწყობი კონსტრუქციის სეგმენტური ფილა (ნახ. 1), რომელიც ფართოდ გამოიყენება თანამედროვე ხიდების, გვირაბების, მილსადენების, სარწყავი და საირიგაციო არხების და მისთ. მშენებლობაში.

ნახ. 1

რკინაბეტონის დაარმირების კოეფიციენტი (μ) – ელემენტის საანგარიშო კვეთში (A) მოთავსებული არმატურის ჯამური ფართობის (A_s) ფარდობა ელემენტის საანგარიშო კვეთთან, გამოსახული პროცენტებით. გამოითვლება ფორმულით: $\mu = (A_s/A) \cdot 100\%$. რკ.ბ.-ის შეკუმშულ კონსტრუქციებში, არმატურისა და ბეტონის კლასისაგან დამოუკიდებლად, დ. კ. მაქსიმალური მნიშვნელობა კოლონების მუშა არმატურისათვის მიიღება 5%, ხოლო დანარჩენი სახეობის კონსტრუქციებისათვის – 4%. ზოგადად, რკ.ბ.-ის კონსტრუქციებში (ფილა, რიგელი, პანელი, სამირკველი, კედელი და სხვ.) დ. კ. სიდიდე არ აღემატება 3%-ს, ხოლო მისი მინიმალური სიდიდე მიიღება არა ნაკლები 0,1%-ისა. ხის კონსტრუქციებში, დაწებებული დაარმირებული მართკუთხა განივკვეთის ხის კოჭების დ. კ. გამოითვლება ფორმულით: $\mu = (A_s/bh_0) \cdot 100\%$, სადაც b არის განივკვეთის სიგანე; h_0 – განივკვეთის სამუშაო სიმაღლე.

რკინაბეტონის დაპროექტების კონსტრუქციული მოთხოვნები – 1. ელემენტების კვეთის უმცირესი ზომები: ა) ბეტონისა და რკინაბეტონის ელემენტების კვეთის მინიმალური ზომები, რომლებიც განისაზღვრება მოქმედი ძაღვების და შესაბამის ზღვრულ მდგომარეობათა ჯგუფების მიხედვით, გაანგარიშების საფუძველზე უნდა დაინიშნოს ეკონომიკური მოთხოვნების, საჭირო საყალიბე ფორმებისა და დაარმატურების უნიფიკაციის აუცილებლობის, აგრეთვე კონსტრუქციების დამზადების მიღებული ტექნოლოგიის პირობების გათვალისწინებით. გარდა ამისა, მიღებულ უნდა იქნეს რკინაბეტონის კონსტრუქციების ელემენტების კვეთის ისეთი ზომები, რომ დაკმაყოფილდეს კვეთში არმატურის განლაგებისა (ბეტონის დამცავი შრეების სისქეები, ღეროებს შორის მანძილები და ა.შ.) და არმატურის დაანკერების მოთხოვნები; ბ) მონოლითური ფილების სისქე მიიღება არანაკლები: სახურავებისათვის – 40 მმ, სართულთშორისი გადახურვისათვის საცხოვრებელ და საზოგადოებრივ შენობებში – 50 მმ, სართულთშორისი გადახურვისათვის საწარმოო

შენობებში – 60 მმ, მსუბუქი ბეტონის ფილებისათვის B7,5 და მასზე დაბალი კლასის ბეტონისაგან, ყველა შემთხვევაში – 70 მმ; გ) ასაწყობი ფილების მინიმალური სისქე უნდა განისაზღვროს დამცავი ბეტონის შრის საჭირო სისქის უზრუნველყოფისა და ფილის სისქეში არმატურის განლაგების პირობებიდან გამომდინარე; დ) გარეცენტრულად შეკუმშული ელემენტების კვეთების ზომები ისე უნდა დაინიშნოს, რომ მათი მოქნილობა ნებისმიერი მიმართულებით არ აღემატებოდეს: რკინაბეტონის ელემენტებისათვის მძიმე, წვრილმარცვლოვანი და მსუბუქი ბეტონისაგან – 200, სვეტებისათვის, რომლებიც შენობათა ელემენტებს წარმოადგენენ – 120, ბეტონის ელემენტებისათვის მძიმე, წვრილმარცვლოვანი, მსუბუქი და დაფორენებული ბეტონისაგან – 90 და ელემენტებისათვის უჯრედოვანი ბეტონისაგან – 70; 2. ბეტონის დამცავი შრე: ა) მუშა არმატურის დამცავი ბეტონის შრე უნდა უზრუნველყოფდეს ბეტონისა და არმატურის ერთობლივ მუშაობას კონსტრუქციის მუშაობის ყველა სტადიაზე, აგრეთვე არმატურის დაცვას გარე ატმოსფერული, ტემპერატურული და სხვა მსგავსი ზემოქმედებისაგან; ბ) გრძივი მუშა არმატურისათვის (დაუძაბავი და საბჯენებზე დაჭიმვის გზით დამაბული) დამცავი შრის სისქე უნდა იყოს არანაკლებ ღეროს ან ბაგირის დიამეტრისა და არანაკლები: ფილებსა და კედლებში 10-15 მმ, კოჭებსა და წიბოებში 15-20 მმ, სვეტებში – 20 მმ, საძირკვლის კოჭებში – 30 მმ, საძირკვლებში: ასაწყობში – 30 მმ; მონოლითურში, რომელსაც გააჩნია ბეტონის მომზადება – 35 მმ; მონოლითურში, რომელსაც არ გააჩნია ბეტონის მომზადება – 70 მმ; B7,5 და უფრო დაბალი კლასის დაფორენებული და მსუბუქი ბეტონებისაგან დამზადებულ ერთფენოვან კონსტრუქციებში 20-25 მმ; უჯრედოვანი ბეტონის ერთფენოვან კონსტრუქციებში 25 მმ; გ) განივი, გამანაწილებელი და კონსტრუქციული არმატურის დამცავი ბეტონის შრის სისქე მიიღება არანაკლებ აღნიშნული არმატურის დიამეტრისა და არანაკლები: 250 მმ-ზე ნაკლები სიმაღლის განივკვეთიანი ელემენტებისათვის – 10 მმ, 250 მმ-ის ტოლი და მეტი სიმაღლის განივკვეთიანი ელემენტებისათვის – 15 მმ, B7,5 და უფრო დაბალი კლასის მსუბუქი და დაფორენებული და უჯრედოვანი ბეტონების ელემენტებში კვეთის სიმაღლის მიუხედავად – 15 მმ; დ) წინასწარ დამაბული ელემენტების ბოლოებში, ძაბვების გადაცემის ზონაში, დამცავი ბეტონის შრის სისქე უნდა შეადგენდეს არანაკლებ: A-IV, A-IIIB კლასის ღეროვანი არმატურისათვის – 2d, A-V, A-VI, AT-VII კლასის ღეროვანი არმატურისათვის – 3d, არმატურის ბაგირებისათვის – 2d (d მმ-ში). გარდა ამისა, დამცავი ბეტონის შრე ელემენტის სიგრძის მითითებულ მონაკვეთზე უნდა იყოს არანაკლები 40 მმ-სა ყველა კლასის ღეროვანი არმატურისათვის და არანაკლები 20 მმ – საარმატურო ბაგირებისათვის; ე) წინასწარ დამაბულ ელემენტებში, ბეტონზე დაჭიმული და არხებში განლაგებული გრძივი არმატურით, მანძილი ელემენტის ზედაპირიდან არხის ძირამდე უნდა იყოს არანაკლები 40 მმ-სა და არანაკლები არხის სიგანისა. გარდა ამისა, მითითებული მანძილი ელემენტის გვერდით წახნაგამდე უნდა იყოს არანაკლები არხის სიმაღლის ნახევრისა. დამაბული არმატურის განლაგებისას ღარებში ან ელემენტის კვეთის გარედან, დამცავი ბეტონის შრის სისქე, რომელიც წარმოიქმნება ტორკრეტირების შედეგად ან რაიმე სხვა ხერხით, მიიღება არანაკლებ 20-მმ-სა; ვ) მთლიანი არმატურის ღეროების, ბადეების ან კარკასების ყალიბებში თავისუფლად ჩაწყობის მიზნით, რომლებიც გაიმართებიან ნაკეთობის მთელ სიგრძეზე ან სიგანეზე, მათი ბოლოები დამორებული უნდა იყოს ელემენტის წახნაგებიდან: 9 მეტრამდე ნაკეთობის შესაბამისი ზომისას – 10 მმ, 12 მ-დე – 15 მმ, ხოლო 12 მ ზევით – 20 მმ-ით; 3. მინიმალური მანძილები არმატურის ღეროებს შორის: ა) არმატურის ღეროებს შორის (ან არხების გარსებს შორის) მანძილი შუქში კვეთის სიგანეზე და სიმაღლეზე უნდა უზრუნველყოფდეს ბეტონისა და არმატურის ერთობლივ მუშაობას და უნდა ინიშნებოდეს დაბეტონების მოხერხებულობისა და ბეტონის ნარევის გამკვრივების

პირობების გათვალისწინებით; წინასწარ დადგენილი კონსტრუქციებისათვის გათვალისწინებული უნდა იყოს აგრეთვე ბეტონის ადგილობრივი მოკუმშვის ხარისხი და დამჭიმ მოწყობილობათა გაბარიტები (დომკრატების, მომჭერების და ა.შ.). ელემენტებში, რომლებიც მზადდება ვიბროშტამპვის მანქანების ან ხიშტა ვიბრატორების დახმარებით, უზრუნველყოფილ უნდა იქნეს ამ მანქანების ელემენტების ან ბეტონის ნარევის გამამკვრივებელი ვიბრატორების თავისუფალი გავლა არმატურის ღეროებს შორის; ბ) მანძილი შუქში დაუძაბავი ან საბჯენებზე დაჭიმული დადგენილი არმატურის გრძივ ცალკეულ ღეროებს შორის, აგრეთვე მეზობელი შედუღებული ბრტყელი კარკასების გრძივ ღეროებს შორის, მიიღება არანაკლები ღეროების უდიდესი დიამეტრისა და აგრეთვე: თუ ღეროები დაბეტონების დროს განლაგებულია ჰორიზონტალურად ან დახრილად: არანაკლები 25 მმ – ქვედა არმატურისთვის, არანაკლები 30 მმ – ზედა არმატურისთვის. ქვედა არმატურის განლაგებისას სიმაღლეზე ორზე მეტ რიგში, ღეროებს შორის მანძილი ჰორიზონტალური მიმართულებით (ქვედა ორი რიგის გარდა) მიიღება არანაკლები 50 მმ; თუ ღეროები დაბეტონების დროს განლაგდებიან ვერტიკალურად – არანაკლებ 50 მმ; ბეტონის შემსვების დაფრაქციების სისტემატური კონტროლისას ეს მანძილი შეიძლება შემცირდეს 35 მმ-მდე, მაგრამ ამავე დროს არ უნდა იყოს ნაკლები ბეტონის მსხვილი შემსვების ყველაზე დიდი ზომის 1,5-სა. შეზღუდული პირობების შემთხვევაში დასაშვებია არმატურის ღეროების განლაგება შეწყვილებულად (მათ შორის ღრეჩოს გარეშე). ელემენტებში, ბეტონზე დაჭიმული წინასწარ დადგენილი არმატურით (გარდა უწყვეტად დაარმატურებული კონსტრუქციებისა), არმატურის არხებს შორის მანძილი შუქში უნდა იყოს არანაკლები არხის დიამეტრისა და, ყოველ შემთხვევაში, არანაკლები 50 მმ-სა. (შენიშვნა: პერიოდული პროფილის ღეროებს შორის მანძილი შუქში მიიღება ნომინალური დიამეტრის მიხედვით, შვერილებისა და წიბოების გაუთვალისწინებლად).

რკინაბეტონის ელემენტების გრძივი დაარმატურება – გრძივი არმატურის კვეთის ფართობი რკინაბეტონის ელემენტებში მიიღება ბეტონის კვეთის ფართობის (0,05-0,25)%-ის ფარგლებში. ელემენტებში, რომელთა გრძივი არმატურა თანაბრადაა განლაგებული კვეთის კონტურზე, აგრეთვე ცენტრულად გაჭიმულ ელემენტებში, მთელი გრძივი არმატურის კვეთის მინიმალური ფართობი აიღება (0,1-0,5)%-ის ფარგლებში. S და S' არმატურის შემცველობის მინიმალური პროცენტი გარეცენტრულად შეკუმშულ ელემენტებში, რომელთა მზიდუნარიანობა საანგარიშო ექსცენტრისიტეტისას 50%-ზე ნაკლებადაა გამოყენებული, მოქნილობის მიუხედავად მიიღება 0,05-ის ტოლი. შეკუმშული ელემენტის გრძივი ღეროების დიამეტრი (მმ) არ უნდა აღემატებოდეს, ბეტონისათვის: ა) მძიმე და წვრილმარცვლოვანი: ა.ა) B25 კლასზე ნაკლები – 40; ბ) მსუბუქი და დაფოროვნებული, კლასებისათვის: ბ.ა) B12,5 და ნაკლები – 16; ბ.ბ) B15-B25 – 25; ბ.გ) B30 და მეტი – 40; გ) უჯრედოვანი, კლასებისათვის: გ.ა) B10 და ნაკლები – 16; გ.ბ) B12,5-B15 – 20. მსუბუქი ბეტონებისაგან დამზადებულ ღუნვად ელემენტებში A-IV და დაბალი კლასის არმატურის გამოყენებისას, გრძივი ღეროების დიამეტრი (მმ) არ უნდა აღემატებოდეს ბეტონის კლასების მიხედვით: ა) B12,5 და ნაკლები – 16; ბ) B15-B25 – 25; გ) B30 და მეტი – 32. B10 და უფრო დაბალი კლასის უჯრედოვანი ბეტონისაგან დამზადებულ ღუნვად ელემენტებში გრძივი არმატურის დიამეტრი არ უნდა აღემატებოდეს 16 მმ. გარეცენტრულად შეკუმშული ელემენტების გრძივი ღეროების დიამეტრი მონოლითურ კონსტრუქციებში უნდა იყოს არანაკლებ 12 მმ-სა. გარეცენტრულად შეკუმშულ ხაზოვან ელემენტებში გრძივი არმატურის ღეროებს შორის მანძილი უნდა იქნეს მიღებული: ღუნვის სიბრტყის მართობული მიმართულებით არაუმეტეს 400 მმ, ხოლო ღუნვის სიბრტყის მიმართულებით – არაუმეტეს 500 მმ. 150 მმ-ზე უფრო განიერ კოჭებში გრძივი

სამუშაო ღეროების რაოდენობა, რომელიც გადაიყვანება საყრდენის კიდის იქით, უნდა იყოს არანაკლებ ორისა. ასაწყობი რკინაბეტონის პანელების, ფილების, ხშირწიბოვანი გადახურვის და ა.შ. წიბოებში, რომელთა სიგანე 150 მმ და ნაკლებია, დასაშვებია საყრდენამდე ერთი გრძივი სამუშაო ღერო მიყვანა. ფილებში იმ გრძივი არმატურის ღეროებს შორის მანძილები, რომელნიც საყრდენის კიდის იქით უნდა იქნეს მიყვანილი, არ უნდა აღემატებოდეს 400 მმ; ამასთან, ამ ღეროების განივკვეთის ფართობი ფილის 1 მ სიგანეზე უნდა შეადგენდეს არანაკლებ $1/3$ ფილის მალში განლაგებული ღეროების ფართობისა, რომელიც განსაზღვრულია უდიდეს მლუნავ მომენტზე გაანგარიშებით. 300 მმ და ნაკლები სიმაღლის, მძიმე ბეტონზე დამზადებულ წინასწარ დამაბულ ღრუტანიან (წრიული სიცარიელებით) ფილებში საყრდენის კიდის იქით მისაყვან დაძაბულ არმატურებს შორის მანძილი დასაშვებია გადიდდეს 600 მმ-მდე, თუ ფილის გრძივი ღერძისადმი ნორმალური კვეთის ბზარწარმოქმნის მომენტის სიდიდე, გარე დატვირთვებისაგან მომენტის სიდიდის არანაკლებ 80% შეადგენს, რომელიც მიიღება დატვირთვის მიხედვით საიმედოობის კოეფიციენტით $\gamma_f = 1,0$. უჭრი ფილების შედუღებული რულონური ბადეებით დაარმატურებისას დასაშვებია შუალედ საყრდენებთან ყველა ქვედა ღერო გადაყვანილ იქნეს ზედა ზონაში. სამუშაო ღეროების ღერძებს შორის მანძილი ფილის შუა ნაწილში და საყრდენზე (ზემოთ) უნდა იყოს არაუმეტეს 200 მმ, როდესაც ფილის სისქე 150 მმ-დეა და არაუმეტეს 1,5h – 150 მმ-ზე მეტი ფილის სისქისა, სადაც h – ფილის სისქეა. ღუნვად ელემენტებში, რომელთა კვეთის სიმაღლე 700 მმ-ზე მეტია, გვერდით წახნაგებთან უნდა განლაგდეს კონსტრუქციული გრძივი ღეროები, მათ შორის მანძილით სიმაღლეზე, არაუმეტეს 400 მმ-სა და კვეთის ფართობით, არანაკლებ ბეტონის კვეთის ფართობის 0,1%-ისა, რომლის ზომებია ელემენტის სიმაღლეზე ამ ღეროებს შორის მანძილის ტოლი, სიგანეზე – ელემენტის წიბოს სიგანის ნახევარი, მაგრამ არაუმეტეს 200 მმ-სა. გრძივი არმატურის შედუღებული პირაპირები ეწყობა ელემენტის ნებისმიერ კვეთში. ამასთან, ერთ კვეთში ერთდება არაუმეტეს ყოველი მეორე ღეროსი, ხოლო შეერთებათა შორის მანძილი ელემენტის სიგრძეზე შეადგენს არანაკლებ 100 მმ.

რკინაბეტონის ელემენტების კვეთების გეომეტრიული მახასიათებლების აღნიშვნები

[საქართველოში ამჟამად მოქმედი სამშენებლო ნორმებისა და წესების – "ბეტონისა და რკინაბეტონის კონსტრუქციები" (პნ 03.01-09) მიხედვით] – ბეტონისა და რკინაბეტონის კონსტრუქციების გაანგარიშებებში გამოყენებულია შემდეგი ლათინური აღნიშვნები და სიმბოლოები:

- b – მართკუთხა კვეთის სიგანე; ტესებრი და ორტესებრი კვეთების წიბოს სიგანე;
- b_f, b'_f - ტესებრი და ორტესებრი კვეთის გაჭიმულ და შეკუმშულ ზონაში მდებარე თაროს სიგანე;
- h – მართკუთხა, ტესებრი და ორტესებრი კვეთების სიმაღლე;
- h_f, h'_f – ტესებრი და ორტესებრი კვეთების გაჭიმულ და შეკუმშულ ზონაში მდებარე თაროს სიმაღლე;
- a, a' – მანძილები, შესაბამისად, S და S' არმატურის ძაღვების ტოლქმედიდან კვეთის უახლოეს წახნაგამდე;
- h₀, h'₀ – კვეთის მუშა სიმაღლე, რომელიც შესაბამისად ტოლია h-a და h-a';
- x – ბეტონის შეკუმშული ზონის სიმაღლე;
- ξ - ბეტონის შეკუმშული ზონის ფარდობითი სიმაღლე, ტოლი x/h₀;
- s – ცალუღებს შორის მანძილი რომელიც იზომება ელემენტის გრძივად;
- e₀ – გრძივი N ძალის ექსცენტრისიტეტი დაყვანილი კვეთის სიმძიმის ცენტრის მიმართ;

e_{op} – წინასწარი მომკუმშავი P ძალვის ექსცენტრისიტეტი დაყვანილი კვეთის სიმძიმის ცენტრის მიმართ;

e_o, tot – გრძივი N ძალისა და წინასწარი მომკუმშავი P ძალვის ტოლქმედის ექსცენტრისიტეტი დაყვანილი კვეთის სიმძიმის ცენტრის მიმართ;

e, e' – მანძილები N გრძივი ძალიდან, შესაბამისად, S და S' არმატურის ძალებს ტოლქმედებამდე;

e_s, e_{sp} – მანძილები, შესაბამისად, N გრძივი ძალისა და P წინასწარი მომკუმშავი ძალვის მოდების წერტილიდან S არმატურის განივკვეთის ფართობის სიმძიმის ცენტრამდე;

l – ელემენტის მალი;

l_o – საანგარიშო სიგრძე ელემენტისა, რომელიც განიცდის მკუმშავი გრძივი ძალის მოქმედებას;

i – ელემენტის განივი კვეთის ინერციის რადიუსი ელემენტის კვეთის სიმძიმის ცენტრის მიმართ;

d – საარმატურე ფოლადის ღეროების ნომინალური დიამეტრი;

A_s, A'_s – შესაბამისად, S და S' დაუძაბავი არმატურის კვეთის ფართობები;

A_{sp}, A'_{sp} – შესაბამისად დაძაბული S და S' არმატურის კვეთის ფართობები წინასწარი P მომკუმშავი ძალვის განსაზღვრისას;

A_{sw} – დახრილ კვეთზე გამავალი ელემენტის გრძივი ღერძისადმი ნორმალურ ერთ სიბრტყეში მდებარე ცალულების კვეთის ფართობი;

$A_{s,inc}$ – დახრილ კვეთზე გამავალი, ელემენტის გრძივი ღერძისადმი დახრილ ერთ სიბრტყეში მდებარე, აღუნული ღეროების კვეთის ფართობი;

μ – დაარმატურების კოეფიციენტი, განისაზღვრება, როგორც S არმატურის განივი კვეთის ფართობის ფარდობა ელემენტის კვეთის მუშა ფართობთან გაჭიმული და შეკუმშული თაროების შვერილების გაუთვალისწინებლად;

A – ელემენტის განივკვეთის მთლიანი ბეტონის ფართობი;

A_b – კვეთის ბეტონის შეკუმშული ზონის ფართობი;

A_{bt} – კვეთის ბეტონის გაჭიმული ზონის ფართობი;

A_{red} – ელემენტის დაყვანილი კვეთის ფართობი;

A_{loc11} – ბეტონის თელვის ფართობი;

S_{bo}, S'_{bo} – შესაბამისად, გაჭიმული და შეკუმშული ზონის ბეტონის ფართობების სტატიკური მომენტები ნულოვანი ხაზის მიმართ;

S_{so}, S'_{so} – შესაბამისად, S გაჭიმული და S' შეკუმშული არმატურის ფართობების სტატიკური მომენტი ნულოვანი ხაზის მიმართ;

I – ბეტონის კვეთის ინერციის მომენტი ელემენტის კვეთის სიმძიმის ცენტრის მიმართ;

I_{red} – ელემენტის დაყვანილი კვეთის ინერციის მომენტი მისი სიმძიმის ცენტრის მიმართ;

I_s – არმატურის კვეთის ფართობის ინერციის მომენტი ელემენტის კვეთის სიმძიმის ცენტრის მიმართ;

I_{bo} – ბეტონის შეკუმშული ზონის კვეთის ფართობის ინერციის მომენტი ნულოვანი ხაზის მიმართ;

I_{so}, I'_{so} – ინერციის მომენტები, შესაბამისად, S და S' არმატურის კვეთის ფართობებისა ნულოვანი ხაზის მიმართ;

W_{red} – ელემენტის დაყვანილი კვეთის წინალობის მომენტი გაჭიმული კიდურა ბოჭკოსათვის.

რკინაბეტონის ელემენტების კვეთის უმცირესი ზომები – ბეტონისა და რკ.ბ.-ის ელემენტების კვეთის მინიმალური ზომები, რომლებიც განისაზღვრება მოქმედი ძალებისა და შესაბამის ზღვრულ მდგომარეობათა ჯგუფების მიხედვით, გაანგარიშების საფუძველზე ინიშნება ეკონომიკური მოთხოვნების, საჭირო საყალიბე ფორმებისა და დაარმატურების უნიფიკაციის აუცილებლობის, აგრეთვე კონსტრუქციების დამზადების მიღებული ტექნოლოგიის პირობების გათვალისწინებით. გარდა ამისა, მიღებულ უნდა იქნეს რკ.ბ.-ის კონსტრუქციების ელემენტების კვეთის ისეთი ზომები, რომ დაკმაყოფილდეს კვეთში არმატურის განლაგებისა (ბეტონის დამცავი შრეების სისქეები, ღეროებს შორის მანძილები და ა.შ.) და არმატურის დაანკურების მოთხოვნები. მონოლითური ფილების სისქე მიიღება არანაკლები (მმ): ა) სახურავებისათვის – 40; ბ) სართულთშორისი გადახურვისათვის საცხოვრებელ და საზოგადოებრივ შენობებში – 50; გ) სართულთშორისი გადახურვისათვის საწარმოო შენობებში – 60; დ) მსუბუქი ბეტონის ფილებისათვის B7,5 და მასზე დაბალი კლასის ბეტონისაგან, ყველა შემთხვევაში – 70. ასაწყობი ფილების მინიმალური სისქე უნდა განისაზღვროს ბეტონის დამცავი შრის საჭირო სისქის უზრუნველყოფისა და ფილის სისქეში არმატურის განლაგების პირობებიდან გამომდინარე. გარეცენტრულად შეკუმშული ელემენტების კვეთის ზომები ისე უნდა დაინიშნოს, რომ მათი მოქნილობა l_0/i (l_0 – ელემენტის საანგარიშო სიგრძე; i – ელემენტის განივკვეთის ინერციის რადიუსი) ნებისმიერი მიმართულებით არ აღემატებოდეს: ა) რკ.ბ.-ის ელემენტებისათვის მძიმე, წვრილმარცვლოვანი და მსუბუქი ბეტონისაგან – 200; ბ) სვეტებისათვის, რომლებიც შენობათა ელემენტებს წარმოადგენენ – 120; გ) ბეტონის ელემენტებისათვის მძიმე, წვრილმარცვლოვანი, მსუბუქი და დაფორთხებული ბეტონისაგან – 90; დ) ბეტონისა და რკ.ბ.-ის ელემენტებისათვის უჯრედოვანი ბეტონისაგან – 70.

რკინაბეტონის კონსტრუქციები – მონოლითური ან ასაწყობი კონსტრუქციები, დამზადებული ერთდროულად მომუშავე ფოლადის არმატურის კარკასისა და ბეტონისაგან.

რკინაბეტონის კონსტრუქციების აღდგენა (რემონტი) – კონსტრუქციული ღონისძიებებისა და ტექნოლოგიური სამუშაოების კომპლექსი, მიმართული კონსტრუქციის მზიდუნარიანობისა და საექსპლუატაციო თვისებების აღსადგენად (საპროექტო მნიშვნელობამდე). თვისებების დაკარგვას იწვევს დეფექტები დამზადებისას ან გაჩენილი ექსპლუატაციის პროცესში.

რკინაბეტონის კონსტრუქციების გაძლიერება – კონსტრუქციული ღონისძიებებისა და ტექნოლოგიური სამუშაოების კომპლექსი, მიმართული კონსტრუქციის მზიდუნარიანობისა და საექსპლუატაციო ვარგისობის ამაღლებისაკენ, როდესაც ხდება მასზე მოქმედი დატვირთვების გაზრდა საპროექტო მნიშვნელობასთან მიმართებაში. გასაძლიერებლად გამოიყენება ფოლადის (მინაპლასტიკის) არმატურა, ფოლადის პროფილები, ნახშირბადის ბოჭკოებით უწყვეტად დაარმირებული ლენტი, ქსოვილი, ბადე და სხვ.

რკინაბეტონის კონსტრუქციების დეფორმაცია – რკ.ბ.-ის კონსტრუქციების ჩაღუნვები და გადაადგილებები მოქმედი დატვირთვების შედეგად. ის არ უნდა აღემატებოდეს შემდეგი მოთხოვნებით დადგენილ ზღვრულ დასაშვებ მნიშვნელობებს: ა) ტექნოლოგიურს (ამწეების, ტექნოლოგიური დანადგარების, მანქანებისა და სხვათა ნორმალური ექსპლუატაციის პირობების უზრუნველყოფა); ბ) კონსტრუქციულს (დეფორმაციების შემზღვეველი

მოსაზღვრე ელემენტების გავლენისა და მოცემული ქანობების შენარჩუნების უზრუნველყოფა); გ) ფიზიოლოგიურს (მავნე ზემოქმედებებისა და დისკომფორტის შეგრძნების თავიდან აცილების უზრუნველყოფა რხევების დროს); დ) ესთეტიკურ-ფსიქოლოგიურს (კონსტრუქციების გარეგნული შესახედაობის სასურველი შთაბეჭდილებისა და საშიშროების შეგრძნების არიდების უზრუნველყოფა). დასაშვები ჩაღუნვების ზღვრული მნიშვნელობები მოყვანილია ნორმატიულ-საცნობარო ლიტერატურაში. კონსტრუქციული ელემენტების ჩაღუნვებისა და გადაადგილებების უფრო ფართო დიაპაზონის მონაცემების გათვალისწინება მიზანშეწონილია სათანადო ტექნიკური რეგლამენტების მიხედვით. დეფორმაციები გაანგარიშებულ უნდა იქნეს: ტექნოლოგიური ან კონსტრუქციული მოთხოვნების მიხედვით – მუდმივი, ხანგრძლივი და ხანმოკლე დატვირთვების მოქმედებაზე; ესთეტიკურ-ფსიქოლოგიური მოთხოვნებით – მუდმივი და ხანგრძლივი დატვირთვების მოქმედებაზე. მუდმივი, ხანგრძლივი და ხანმოკლე დატვირთვების მოქმედებისას რ.კ.ბ.-ის კოჭისა და ფილის ჩაღუნვა, ყველა შემთხვევაში, არ უნდა აღემატებოდეს მალის 1/150 და კონსოლის შვერილის 1/75, ამწისქვეშა კოჭებისათვის – 1/500, სახურავებისათვის – 1/250, სართულშუა გადახურვებისათვის – 1/400 და ა.შ. ზღვრული დასაშვები ჩაღუნვების მნიშვნელობები შეიძლება გაიზარდოს სამშენებლო აწვევის სიდიდით, თუ ეს არ იზღუდება ტექნოლოგიური ან კონსტრუქციული მოთხოვნებით.

რკინაბეტონის კონსტრუქციების ძირითადი საანგარიშო მოთხოვნები – 1. ბეტონისა და რ.კ.ბ.-ის კონსტრუქციები უნდა აკმაყოფილებდეს მზიდუნარიანობის მიხედვით გაანგარიშებისა და ექსპლუატაციისათვის სრული უვარგისობის გამორიცხვის (პირველი ჯგუფის ზღვრული მდგომარეობები), აგრეთვე ნორმალური ექსპლუატაციისათვის ვარგისობის (მეორე ჯგუფის ზღვრული მდგომარეობები) მოთხოვნებს: ა) ზღვრულ მდგომარეობათა პირველი ჯგუფის მიხედვით გაანგარიშებამ უნდა უზრუნველყოს კონსტრუქციების დაცვა: მყიფე, ბლანტი, პლასტიკური, დაღლილობითი ან სხვა ხასიათის რღვევისაგან (სიმტკიცის მიხედვით გაანგარიშება, საჭიროებისამებრ, რღვევის წინ კონსტრუქციის ჩაღუნვის გათვალისწინებით); კონსტრუქციის ფორმის მდგრადობის (თხელკედლიანი კონსტრუქციების გაანგარიშება მდგრადობაზე და სხვ.) ან მდებარეობის მდგრადობის დაკარგვისაგან (საყრდენი კედლების, გარეცენტრულად დატვირთული საძირკვლების, გადაყირავებაზე და დაცურებაზე გაანგარიშება; მიწისქვეშა ან ჩაღრმავებული რეზერვუარების, სატუმბი სადგურებისა და სხვ. ამოტივტივებაზე გაანგარიშება); დაღლილობითი რღვევისაგან (მრავალჯერ განმეორებადი დატვირთვების მოძრავი, პულსირებადი ზემოქმედების ქვეშ მყოფი კონსტრუქციების: ამწისქვეშა კოჭები, შპალები, ჩარჩოვანი საძირკვლები, გადახურვები ზოგი გაუწონასწორებელი მანქანების ქვეშ და სხვა გაანგარიშება გამძლეობაზე); ძალური ფაქტორებისა და გარემოს არახელსაყრელი გავლენის ერთობლივი ზემოქმედების შედეგად გამოწვეული რღვევისაგან (სეისმური, აგრესიული გარემოს პერიოდული ან მუდმივი ზემოქმედება, მონაცვლეობითი გაყინვა-გაღალობის ქმედება, ხანძრის ზემოქმედება და სხვ.); ბ) მეორე ჯგუფის ზღვრულ მდგომარეობათა მიხედვით გაანგარიშებით კონსტრუქციები დაცული უნდა იქნეს: ბზარების წარმოქმნისაგან, აგრეთვე მათი მეტისმეტად ან ხანგრძლივი გახსნისაგან (თუ ექსპლუატაციის პირობების თანახმად და კონსტრუქციის საიმედოობის უზრუნველყოფისათვის ბზარის წარმოქმნა ან ხანგრძლივი გახსნა დაუშვებელია); დასაშვებზე მეტი გადაადგილებისაგან (ჩაღუნვა, გადახრისა და მობრუნების კუთხეები, რხევები).

2. კონსტრუქციის მთლიანად, ან მისი ცალკეული ელემენტების ზღვრულ მდგომარეობათა მიხედვით გაანგარიშება უნდა მოხდეს ყველა სტადიისათვის – დამზადების,

ტრანსპორტირების, აგებისა და ექსპლუატაციის. ამასთან საანგარიშო სქემა უნდა პასუხობდეს მიღებულ კონსტრუქციულ გადაწყვეტებს.

3. დატვირთვებისა და ზემოქმედებების მნიშვნელობები, აგრეთვე დატვირთვების მიხედვით საიმედოობის კოეფიციენტები, შეხამების კოეფიციენტები და დატვირთვების დაყოფა მუდმივად და დროებითად მიიღება ნორმატიული ლიტერატურის მოთხოვნების შესაბამისად. დატვირთვების მნიშვნელობები, შენობისა და ნაგებობების პასუხისმგებლობის შესაბამისად უნდა გამრავლდეს საიმედოობის კოეფიციენტზე დანიშნულების მიხედვით, კონსტრუქციების დაპროექტების დროს შენობა-ნაგებობათა პასუხისმგებლობის ხარისხის გათვალისწინებით.

4. მეორე ჯგუფის ზღვრულ მდგომარეობათა მიხედვით გაანგარიშებებში გათვალისწინებული უნდა იქნეს საექსპლუატაციო დატვირთვები, ამასთან, ხანგრძლივ დატვირთვებს მიეკუთვნება ხანმოკლე დატვირთვების სრული მნიშვნელობის ნაწილი, ხოლო გაანგარიშებებში შესატანი ხანმოკლე დატვირთვა უნდა შემცირდეს ხანგრძლივ დატვირთვებში გათვალისწინებული ხანმოკლე დატვირთვის სიდიდით. დატვირთვების შეხამებისა და შემცირების კოეფიციენტები მიეკუთვნება ხანმოკლე დატვირთვების სრულ მნიშვნელობას. მზის რადიაციისაგან დაუცავი კონსტრუქციების გაანგარიშებისას გათვალისწინებული უნდა იქნეს ტემპერატურული კლიმატური ზემოქმედება.

5. ასაწყობი კონსტრუქციების ელემენტების გაანგარიშებისას იმ ძალების ზემოქმედებაზე, რომლებიც წარმოიშობა მათი აწევის, ტრანსპორტირებისა და მონტაჟის დროს, დატვირთვა ელემენტის წონისაგან გაანგარიშებებში უნდა შევიდეს დინამიკურობის კოეფიციენტით, ტოლი: აწევისა და მონტაჟის დროს – 1,40, ტრანსპორტირების დროს – 1,60. დინამიკურობის კოეფიციენტი შეიძლება შემცირდეს სათანადო დასაბუთების შემთხვევაში, მაგრამ მიიღება არანაკლები – 1,25-სა.

6. ასაწყობ-მონოლითური კონსტრუქციები, აგრეთვე მონოლითური კონსტრუქციები ხისტი არმატურით, უნდა გაანგარიშდეს სიმტკიცეზე, დეფორმაციებზე, ბზარების წარმოქმნასა და გახსნის სიდიდეზე.

7. დატვირთვებისა და იძულებითი გადაადგილებისაგან (ტემპერატურის ცვალებადობის, ბეტონის ტენიანობის, საყრდენების გადანაცვლების და სხვა ფაქტორების შედეგად), გამოწვეული ძალები რკ.ბ.-ის სტატიკურად ურკვევ კონსტრუქციებში, აგრეთვე ძალები სტატიკურად რკვევად კონსტრუქციებში მათი დეფორმირებული სქემით გაანგარიშებისას უნდა განისაზღვროს ბეტონისა და არმატურის არადრეკადი დეფორმაციებისა და ბზარების არსებობის გათვალისწინებით.

8. დაცული უნდა იყოს კონსტრუქციების (ან მათი ნაწილების) ბზარმდეგობისადმი წაყენებული მოთხოვნები, მუშაობის პირობებისა და გამოყენებული არმატურის სახეობის გათვალისწინებით. გრძივი ბზარების გახსნის თავიდან აცილების მიზნით საჭიროა კონსტრუქციული ღონისძიებების ჩატარება (შესაბამისი განივი არმატურის მოწყობა). წინასწარ დაძაბული ელემენტებისათვის, გარდა ამისა, მოკუმშვის სტადიაზე უნდა შეიზღუდოს ბეტონის მკუმშავი ძაბვების მნიშვნელობები. უანკერო არმატურიანი წინასწარ დაძაბული ელემენტების განაპირა უბნებზე, ძაბვების გადაცემის ზონის სიგრძის ფარგლებში, დაუშვებელია ბზარების წარმოქმნა მუდმივი, ხანგრძლივი და ხანმოკლე დატვირთვების მოქმედების დროს. ამასთან, ძაბვათა გადაცემის ზონის სიგრძეზე წინასწარი ძაბვები

არმატურაში მიიღება წრფივად მზარდი, ნულიდან მაქსიმალურ საანგარიშო სიდიდემდე. აღნიშნული მოთხოვნა შეიძლება არ იქნეს გათვალისწინებული კვეთის იმ ნაწილისათვის, რომელიც მდებარეობს დაყვანილი კვეთის სიმძიმის ცენტრიდან წინასწარი მოკუმშვის ძალების ზემოქმედებით გაჭიმულ წახნაგამდე, თუ ამ ნაწილში უანკერო დამაბულები არმატურა არ არის.

9. რკ.ბ.-ის კონსტრუქციების ელემენტების ჩალუნვები და გადადგილებები არ უნდა აღემატებოდეს ტექნოლოგიურ, კონსტრუქციულ, ფიზიოლოგიურ და ესთეტიკურ-ფსიქოლოგიურ მოთხოვნებით დადგენილ ზღვრულ დასაშვებ მნიშვნელობებს. მუდმივი, ხანგრძლივი და ხანმოკლე დატვირთვების მოქმედებისას კოჭისა და ფილის ჩალუნვა, ყველა შემთხვევაში, არ უნდა აღემატებოდეს ძალის 1/150 და კონსოლის შვერილის 1/75. ზღვრული დასაშვები ჩალუნვების მნიშვნელობები შეიძლება გაიზარდოს სამშენებლო აწევის სიდიდით, თუ ეს არ იზღუდება ტექნოლოგიური ან კონსტრუქციული მოთხოვნებით.

10. ბეტონისა და რკინაბეტონის ელემენტების გრძივი მკუმშავი ძალის მოქმედებაზე სიმტკიცის მიხედვით გაანგარიშებისას მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული, გაანგარიშებაში გაუთვალისწინებელი ფაქტორებისაგან გამოწვეული, შემთხვევითი ექსცენტრისიტეტი *e*. ექსცენტრისიტეტი ყველა შემთხვევაში მიიღება არანაკლები ელემენტის სიგრძის ან მის, გადადგილებისაგან დაცულ, დამაგრებულ კვეთებს შორის მანძილის 1/600-ისა და კვეთის სიმაღლის 1/30-ისა. გარდა ამისა, ასაწყობი ელემენტებისაგან შედგენილი კონსტრუქციისათვის, გათვალისწინებულ უნდა იქნეს ელემენტების შესაძლო ურთიერთგადანაცვლება, რომელიც დამოკიდებულია კონსტრუქციის სახეობაზე, მონტაჟის საშუალებებსა და ა.შ.

რკინაბეტონის კონსტრუქციის გარე დაარმირება – 1. ქარხნული წესით დამზადებული ნახშირბადის ან მინის ბოჭკოების შემცველი უწყვეტი კომპოზიტური მასალის (ლამინანტი) დაწებება თერმორეაქტიული ადჰეზივების მეშვეობით რკ.ბ.-ის კონსტრუქციაზე. შეიძლება იყოს ერთშრიანი ან მრავალშრიანი. გამყარება ხდება ბუნებრივ პირობებში; 2. ფოლადის ან კომპოზიტური არმატურის ცალკეული ღეროების ან ბადეების გამოყენებით რკ.ბ.-ის კონსტრუქციების გარე მხრიდან დაბეტონება ან შებათქაშება მზიდუნარიანობის გაზრდის მიზნით.

რკინაბეტონის კოროზია – რკ.ბ.-ის რღვევა ბეტონისა და (ან) არმატურის კოროზიის შედეგად.

რკინაბეტონის სამუშაოები – სამუშაოები, რომელიც საჭიროა მონოლითური რკ.ბ.-ის ნაგებობებისა და კონსტრუქციების, აგრეთვე ასაწყობ-მონოლითური კონსტრუქციების მონოლითური ნაწილების დასაბეტონებლად – საყალიბე, საარმატურე და ბეტონის სამუშაოები.

რკინეული – რკინისაგან დამზადებული ნაკეთობა.

რკინიგზა – კომპლექსური სატრანსპორტო საწარმო, რომელიც აღჭურვილია მგზავრების გადასაყვანი, ტვირთის, ფოსტისა და მისთ. გადასაზიდი ტექნიკით. დანიშნულების მიხედვით არის საერთო სარგებლობის, სამრეწველო ტრანსპორტის, საქალაქო; ლიანდაგის მიხედვით – ფართოლიანდაგიანი, ვიწროლიანდაგიანი; წევის სახეობის მიხედვით – ელექტრული, დიზელის, ტურბინული და ორთქლის წევისა. რ. ძირითადი ელემენტებია: ლიანდაგის ზედა ნაშენი, მიწის ვაკისი და ხელოვნური ნაგებობები (სარკინიგზო ხიდი, გვირაბი, ვიადუკი,

სადრენაჟე მილი, საყრდენი კედელი და ა.შ.). ლიანდაგის გეგმა წარმოადგენს ლიანდაგის ღერძის პროექციას ჰორიზონტალურ სიბრტყეზე, ხოლო გრძივი პროფილი – ვერტიკალურ ჭრილს მის ღერძზე. გეგმა და გრძივი პროფილი განსაზღვრავს ლიანდაგის ტრასას. რ. შედგება სწორი და მრუდე უბნებისაგან. მოძრავი შემადგენლობის მდოვრედ გადასვლისათვის სწორი უბნიდან მრუდზე ეწყობა გადამყვანი მრუდი. რ. ტრასას აქვს გარკვეული ქანობი. სადგურის პირობებში ცდილობენ შეინარჩუნონ ნულოვანი ქანობი ან არაუმეტეს 0,025%. რ. არსებობს ორი კატეგორიის: I. მაგისტრალური; II. ჩიხები და შიგასაწარმოო. საქართველოს რ. წარმოადგენს შავი და კასპიის ზღვებს შორის მდებარე ევრაზიის სატრანსპორტო არტერიის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ნაწილს, რომელიც უმოკლესი გზით აკავშირებს ევროპასა და ცენტრალურ აზიას. 1871 წ. ფოთი-ყვირილას (ახლანდელი ზესტაფონი) მონაკვეთზე გაიხსნა სარკინიგზო მოძრაობა, 1872 წლის 10 ოქტომბერს კი თბილისიდან ფოთში პირველი მატარებელი ჩავიდა. ეს თარიღი ითვლება საქართველოს რ. "დაბადების დღედ". ამჟამად (2016 წ.) საქართველოს რ. გაშლილი სიგრძეა 1879 კმ. საექსპლუატაციო სიგრძე – 1575 კმ, ორლიანდაგიანი ხაზების სიგრძე – 290 კმ, ერთლიანდაგიანის – 1285 კმ, ვიწროლიანდაგიანის კი 37 კმ.

რკინიგზა ელექტრული – ელექტროფიცირებული რკინიგზა, რომელსაც შეუძლია ელმავლები და სამგზავრო მატარებლები გაატაროს.

რკინიგზა ერთლიანდაგიანი – რკინიგზა, სადაც ორრელსიანი ერთი ლიანდაგია დაგებული. მასზე მატარებლების მოძრაობა პერიოდულად ხდება – ხან ერთი, ხან მეორე მიმართულებით (ნახ. 1).

ნახ. 1

ნახ. 1

რკინიგზა ერთრელსიანი – სპეციალური სახისა და დანიშნულების რკინიგზა, სადაც მხოლოდ ერთი რელსისგან შემდგარი ლიანდაგია დაგებული (ნახ. 1). ასეთ რკინიგზაზე მოძრაობს ვაგონი, რომლის

წონასწორობა გიროსკოპის მუშაობის პრინციპზეა დაფუძნებული.

რკინიგზა ვიწროლიანდაგიანი – 750, 900 ან 1000 მმ სიგანის რკინიგზა, რომელიც მეტწილად, ადგილობრივი დანიშნულების ტვირთის გადასაზიდად, მუშათა გადასაყვანად, დიდი მოცულობის ხე-ტყის დამამზადებელ მეურნეობებში ან სხვა მომპოვებელ წარმოებებში გამოიყენება.

რკინიგზა მაგისტრალური – მაგისტრალური დანიშნულების რკინიგზა, რომელსაც დიდი სახელმწიფოებრივი და სამეურნეო დანიშნულება აქვს. ის ქვეყნის ცენტრალური სარკინიგზო არტერიაა.

რკინიგზა ორლიანდაგიანი – რკინიგზა, სადაც ორი წყვილი ლიანდაგია დაგებული. ის ერთდროულად ორმხრივ მოძრაობას უზრუნველყოფს (ნახ. 1).

ნახ. 1

რკინიგზა ჩიხური – მოკლე სიგრძის რკინიგზა, რომელიც დიდ წარმოებას ან ბაზას მაგისტრალური რკინიგზის სადგურთან აკავშირებს.

რკინიგზელი – რკინიგზის ტრანსპორტის მუშაკი.

რკინიგზის ასადები მოძრავი ერთეულები – ლიანდაგისა და საკონტაქტო რელსის შესამოწმებელი ლიანდაგსაზომი, დეფექტოსკოპიისა და საინსტრუმენტო ურიკები, საგაბარიტო და საგორავი ტვიფრები, რომელთა ლიანდაგიდან ალება ხელით არის შესაძლებელი.

რკინიგზის გადამყვანი ძელები – შპალების სახეობა, რომელიც გამოიყენება საისრო გადამყვანების საფუძვლად და მათ დასამაგრებლად. განივკვეთის ზომების მიხედვით რ. გ. ძ. იყოფა სამ ტიპად: I – მთავარი ლიანდაგებისთვის; II – მცირედ დატვირთული მთავარი, მიძღვ-გამშვები და დამახარისხებელი გორაკებისთვის; III – სამრეწველო საწარმოებთან მისასვლელი ლიანდაგებისთვის. განივკვეთის ფორმის მიხედვით ორი სახისაა: ა) ჩამოგანული (რომელსაც ჩამოგანული აქვს ოთხივე გვერდი) და ჩამოუგანავი (რომელსაც ჩამოგანული აქვს ორი მოპირდაპირე გვერდი). გადამყვანი ძელები, როგორც წესი, კეთდება ხის. ისინი ეწყობა საისრო გადამყვანების ჩადების ეპიურის შესაბამისად.

რკინიგზის გასხვისების ზოლი – რკინიგზის მფლობელობაში არსებული მიწის ვაკისი, რომელზეც განლაგებულია ხელოვნური და სახაზო-სალიანდაგო ნაგებობები, რკინიგზის ელექტრომომარაგებისა და კავშირგაბმულობის მოწყობილობები, რკინიგზის სადგურები, დამცავი ტყე-ნარგავები და რკინიგზის ფუნქციონირებისათვის საჭირო შესაბამისი ობიექტები და რკინიგზის სტრუქტურული ერთეულები.

რკინიგზის დამცავი ისარი – ისარი, რომელიც მატარებლის მიღებისა და გაგზავნის მიმართულების გამზადების დროს დაყენებულია ისეთ მდგომარეობაში, რომელიც გამორიცხავს გამზადებულ მარშრუტზე მოძრავი შემადგენლობის გამოსვლის შესაძლებლობას.

რკინიგზის დამცავი უბანი – ლიანდაგის უბანი, რომელზეც გამოტანილია შუქნიშანი და მისი ავტოსდექი შემოზღუდული უბნის საწყისიდან მატარებლის მოძრაობის საწინააღმდეგო მიმართულებით, რათა ავტოსდექით დამუხრუჭებულ მატარებელს შეეძლოს შემოზღუდულ უბანზე მისვლამდე გაჩერება.

რკინიგზის ზედნაშენი – შპალებთან და ბალასტთან ზესადებებითა და ქვესადებებით მიერთებული რელსები.

რკინიგზის კვანძი – პუნქტი, რომელშიც თავს იყრის ან იკვეთება რკინიგზის რამდენიმე ხაზი. ძირითადი ფუნქციებია: ტრანზიტული მატარებლების გატარება, ტვირთების დაგვირთვა და გადმოტვირთვა, მატარებლების გადაცემა კვანძის ერთი სადგურიდან მეორეზე, მგზავრების გადასხდომა და სხვ. დიდ ქალაქებს ზოგჯერ აქვთ გარემომცველი წრიული რკინიგზა, რომელიც აერთიანებს კვანძის სადგურებს.

რკინიგზის მაგისტრალი – საერთო სახელმწიფო მნიშვნელობის რკინიგზა მატარებლების ინტენსიური მოძრაობით.

რკინიგზის პლატფორმა – 1. ნაგებობა რკინიგზის გასწვრივ მგზავრების მატარებელში ჩასხდომა-გადმოსხდომისათვის (ნახ. 1), აგრეთვე ტვირთის დატვირთვა-გადმოტვირთვის სამუშაოებისა (სატვირთო რ.პ.) და მცირე ტვირთების დახარისხებისათვის (ტვირთსახარისხებელი რ. პ.); 2. ღია სატვირთო ვაგონი ისეთი ტვირთების გადასატანად, რომლებიც არ საჭიროებს ატმოსფერული ზემოქმედებისაგან დაცვას (ბეტონისა და რკ.ბ.-ის კონსტრუქციები, ქვიშა, ღორღი, ხრეში, ქვა და სხვ.) (ნახ. 2).

ნახ. 1

ნახ. 2

რკინიგზის სადგური – რკინიგზის ტრანსპორტის საექსპლუატაციო დაწესებულება რკინიგზების სისტემით მატარებლების მიღების, გასტუმრების, გადაჯვარედინებისა და გასწვრების უზრუნველყოფისათვის, აგრეთვე მოწყობილობებით მგზავრების ჩასხდომა-გადმოსხდომისა და ტვირთების ჩატვირთვა-გადმოტვირთვისათვის. განასხვავებენ საკვანძო, საშუალო, საუბნო, სახარისხებელ და სხვ. რ. ს. რკინიგზის ვაგონისაგან განსხვავებით რკინიგზის სადგური უფრო მცირე ზომისაა და მგზავრთა ნაკლები გამტარუნარიანობა ახასიათებს.

რკინიგზის ხაზი – ნაგებობებისა და მოწყობილობების კომპლექსი, რომელიც ქმნის გზას მიმართველი სარელსო ლიანდით. რ. ხ. აქვს შემდეგი ნაწილები: ზედა აგებულება (რელსები, სამაგრები, ისრული გადამყვანები, ძვრასაწინალო მოწყობილობები, შპალები, ძელები, ბალასტის შრე), რომელიც უშუალოდ იღებს დატვირთვებს მოძრავი შემადგენლობის თვლებისგან; მიწის ვაკისი (ნაყარი, ნათხარი), რომელიც ზედა აგებულების საფუძველია და ხელოვნური ნაგებობები (ხიდები, გზაგამტარები, გვირაბები, საყრდენი კედლები, წყალსატარი მილები). რ. ხ. მთელ სიგრძეზე თან გასდევს სპეციალური საგზაო ნიშნები.

რკინის მადანი – ბუნებრივი მინერალური წარმონაქმნი, რომელიც ისეთი ნაერთების სახითა და ისეთი რაოდენობით შეიცავს რკინას, რომ მისგან ლითონის ამოღება ეკონომიკურად შესაძლებელია. რკინის მადნები ერთმანეთისაგან განსხვავდება მინერალური შემადგენლობის, რკინის შემცველობის, სასარგებლო და მავნე მინარევების რაოდენობის, წარმოქმნის პირობებისა და სამრეწველო თვისებების მიხედვით. რკინის ძირითადი

მადნეული მინერალებია: მაგნეტიტი, ჰემატიტი; ჰიდროჟანგეულები – გოეთიტი, ჰიდროგოეთიტი, სიდერიტი; რკინიანი ქლორიტები – თიურინგიტი და შამოზიტი.

რკინის შენადნობები – ლითონური სისტემები, რომელთა ერთ–ერთი ძირითადი კომპონენტია (როგორც წესი, ჭარბი რაოდენობით) რკინა. რკინის შენადნობები ჩვეულებრივ შეიცავს მინარევებს (მანგანუმს, სილიციუმს, გოგირდს, ფოსფორს და სხვ.), აგრეთვე მალეგირებელ ელემენტებს. უმნიშვნელოვანესი რკინის შენადნობია რკინანახშირბადოვანი შენადნობები (ფოლადი, თუჯი). რკინის შენადნობს განეკუთვნება, აგრეთვე, რკინის საფუძველზე მიღებული სპეციალური შენადნობები (მაღალი ელექტრული წინააღობის, მაგნიტური, არამაგნიტური, მხურვალმტკიცე, ცვეთა- და კოროზიამედეგი და სხვ.) და ფეროშენადნობები. რკინის შენადნობის წილად მოდის მთელი ლითონური პროდუქციის 95%-მდე.

რკინის ჭიქური – ლურჯი ფერის სინთეზური არაორგანული პიგმენტი, შეპირობებული ქრომოფორით, რომელიც არის რკინისა და კალიუმის ფეროციანიდი.

რკინის ხანა – საზოგადოების განვითარების ისტორიულ-კულტურული პერიოდი ბრინჯაოს ხანის შემდეგ, დაახლოებით ძვ. წ. 750 წ.-დან ახ. წ. 50 წ.-მდე, როდესაც საბრძოლო და სამეურნეო იარაღის დასამზადებლად ძირითადად რკინა გამოიყენებოდა.

რკონის მონასტერი (ინგლ. Rkoni Monastery) – VII საუკუნის ქართული ხუროთმოძღვრების მნიშვნელოვანი ძეგლი, სამონასტრო კომპლექსი (ნახ. 1. საერთო ხედი).

ნახ. 1

ქართლის მხარეში, კასპის მუნიციპალიტეტში, სოფელ ჩაჩუბეთის მიდამოებში, ნასოფლარ რკონის ტერიტორიაზე, მდინარე თემის მარცხენა ნაპირზე (ნახ. 2. ადგილმდებარეობის რუკა). კომპლექსში შემავალი ნაგებობებია: ღვთისმშობლის ეკლესია, კარიბჭე, ეგვტერი, ნათლისმცემლის ეკლესია, სამლოცველო, სატრაპეზო, კოშკი, სამრეკლო, ბერების სენაკები და ხიდი.

რკონის კომპლექსი საუკუნეების

მანძილზე იქმნებოდა და მრავალჯერ გადაკეთდა. ძირითადად განირჩევა მშენებლობის 3 ფენა: VII საუკუნის II მეოთხედი; XIII-XIV საუკუნეების მიჯნა და XVII-XVIII საუკუნეები, რომლებიც სამონასტრო ცხოვრების პერიოდებს შეესაბამება. კომპლექსის ძირითადი ნაგებობა, ღვთისმშობლის ეკლესია, დგას კომპლექსის აღმოსავლეთ ნაწილში (ნახ. 3. ღვთისმშობლის ეკლესია კარიბჭით). იგი პირველ სამშენებლო ფენას მიეკუთვნება და თარიღდება VII საუკუნის II მეოთხედი. ეკლესია სამნავიანი ბაზილიკაა (18,2×12,1 მ), სამი მხრიდან შესასვლელით (ჩრდილოეთი კარი ამოქოლილია), აფსიდის გვერდით სადიაკვნე და სამკვეთლოა (პასტოფორიუმი). სამივე სათავსს აღმოსავლეთით თითო სარკმელი აქვს. ნაგები ერთმანეთისგან

ნახ. 2

გამოყოფილია ორი წყვილი სვეტით. სვეტებზე დაყრდნობილი თაღები ნახევარწრიული მოხაზულობისაა. გადახურვა კამაროვანია. ადრეული საუკუნეებისთვის დამახასიათებელი ნალისებრი თაღები, რომლებიც ეკლესიას ამკობდა, ახლა მხოლოდ დასავლეთ კარის თავზე და სადიაკვნის სარკმლის შიგა მხარეს გვხვდება. ინტერიერში შემორჩენილია სხვადასხვა დროის მოხატულობის მცირე ფრაგმენტები, ძირითად სივრცეში და სადიაკვნეში – XII, სამკვეთლოში X და XVII საუკუნეების მხატვრობა. ეგვტერი კი მოხატულია განვითარებულ ფეოდალურ ხანაში (XII-XIII სს.).

ნახ. 3

კარიბჭე (3,8x9,5 მ) ეკლესიისთვის XIII საუკუნის მეორე ნახევარშია მიშენებული, რომელიც დასავლეთით გახსნილია განიერი თაღით. იგი მეორე სამშენებლო ფენას განეკუთვნება. აქვეა აშენებული სამლოცველოც. იგი დარბაზული ეკლესიაა (5,8x3,6 მ). ფსადები თლილი ქვითაა მოპირკეთებული და დეკორატიული თაღებითა და ჩუქურთმებითაა შემკული. ინტერიერში შემორჩენილია XIII-XIV საუკუნეების მოხატულობის ფრაგმენტები.

სამრეკლო დგას ღვთისმშობლის ეკლესიიდან ჩრდილო-დასავლეთით (ნახ. 4. სამრეკლო).

თარიღდება XVII-XVIII საუკუნეებით. იგი მესამე სამშენებლო ფენას განეკუთვნება. სამრეკლო ორსართულიანია. მეორე სართული რვა ღია თაღზე აგურით ამოყვანილი ცილინდრული ფანჯატურია, რომელსაც გარშემო თლილი ქვის ლავგარდანი შემოუყვება.

მთავარი ეკლესიის სამხრეთით 7 მეტრში დგას ნათლისმცემლის დარბაზული ეკლესია (ნახ. 5. ნათლისმცემლის ეკლესია). გეგმაში ზომებით – 7,3x4,3 მ. თარიღდება XIII-XIV საუკუნეებით. ნაგებია სუფთად გათლილი ქვის კვადრებით. გადახურულია ცილინდრული კამარით, რომლის საბჯენი თაღები პილასტრებს ეყრდნობა. ფსადების დიდი ნაწილი მორთულია დეკორატიული თაღებით, რომლის ნახევარსვეტების კაპიტელები და ბაზისები მოჩუქურთმებულია. ასევე ლამაზადაა მოჩუქურთმებული სარკმლის საპირეები. მოგვიანებით ეკლესიაზე დასავლეთის მხრიდან კარიბჭე (4,8x4,5 მ) მიუშენებიათ.

ნახ. 4

კომპლექსის შემადგენლობაში შედის ასევე XII-XIII საუკუნეების მიჯნაზე აგებული თამარის ხიდი (სიგრძე 12,5 მ, სიგანე 2,2 მ), რომელიც სამონასტრო კომპლექსის ტერიტორიაზე მდინარე თეძამზეა გადებული (ნახ. 6. თამარის ხიდი). ხიდის მშენებლობისას გამოყენებულია ქვა და მკვრივი დულაბი. ხიდის სანაპირე ბურჯები ბუნებრივ კლდოვან ქანებს ეყრდნობა. ხიდი პირვანდელი სახითაა შემორჩენილი და ფეოდალური ხანის საქართველოში ხიდების საუკეთესო ნიმუშია. მნიშვნელოვანია ის, რომ სწორედ ამ ხიდზე გადადიოდა გზა, რომელიც შიდა ქართლს თრიალეთთან, სომხეთთან და მცირე აზიასთან აკავშირებდა.

მთავარი ეკლესიის ჩრდილო-დასავლეთით დგას XIII-XIV საუკუნეების მიჯნაზე აშენებული, ამჟამად ძლიერ დაზიანებული სატრაპეზო. გეგმაში მართკუთხედის ფორმის (16,6x5,2 მ) სათავსი დახურულია 6 საბჯენ თაღზე დაყრდნობილი შეისრული კამარით.

აღმოსავლეთის შესასვლელი კი გადახურულია არქიტრავით. სატრაპეზოს მშენებლობისათვის ძირითადად გამოყენებულია ნატეხი ქვა. სატრაპეზოდან სამხრეთ-დასავლეთით 40 მ-ში, დგას ნატეხი ქვით აგებული სამსართულიანი კოშკი. კომპლექსის ფერდობზე აშენებული ბერების საცხოვრებელი ძველი სენაკებიდან მხოლოდ ნაშთებიღა შემორჩა.

რკონის სამონასტრო კომპლექსსა და ნასოფლარს შორის მდებარეობს რკონის ციხე (XVII საუკუნის შუა წლები). მის ტერიტორიაზე გალავნის, კოშკის, სასახლის, ერთნავიანი ეკლესიისა და სხვა ნაგებობათა ნანგრევებია.

ნახ. 5

ნახ. 6

რობოტი (ჩეხ. robot<robota იძულებითი შრომა; rob მონა) – 1. მანქანა რომელსაც განსაზღვრული პროგრამის მიხედვით შეუძლია სხვადასხვა ამოცანის დამოუკიდებლად შესრულება (ტერმინი შემოიტანა ჩეხმა მწერალმა კარელ ჩაპეკმა). რ. პროგრამულ უზრუნველყოფაში წინასწარაა ჩადებული გარემოსთან ადაპტაციის მექანიზმები, მაგრამ ის ასევე შეიცავს ხელოვნური ინტელექტის ელემენტებსაც, კერძოდ, თვითსწავლებად სისტემებს, რომელთაც აქვთ თავისი შესაძლებლობების საზღვრები; 2. ავტომატური მანქანა, მოწყობილობა, რომელიც რთულ ოპერაციებს ასრულებს და ისეთ შთაბეჭდილებას ტოვებს, თითქოს ადამიანი მოქმედებსო. რ. სავსებით ან ნაწილობრივ ცვლის ადამიანს.

როდელი – მსუბუქი მიწებისაგან გაკეთებული მარხილი.

როდიუმი – იშვიათი მაგარი მოვერცხლისფრო-თეთრი ფერის გარდავალი, პლატინის ჯგუფის კეთილშობილი ლითონი. სიმბოლო – Rh; სიმკვრივე – 12,41 ტ/მ³; დნობის ტემპერატურა – 1963°C; დუღილის ტემპერატურა – 3727°C. გვხვდება საბადოებში შერეული სხვა მეტალებთან ერთად, როგორცაა პალადიუმი, ვერცხლი, პლატინა და ოქრო. როდიუმი დედამიწაზე ითვლება ყველაზე ძვირფას მეტალად (დაახლოებით 8-ჯერ ძვირია ოქროზე). გამოიყენება აზოტმყავას წარმოებაში, ლახერულ ხელსაწყოებში, სპექტროსკოპებში, თერმოწყვილებში, გალვანურ ელექტროლიტებში, საიუველირო საქმეში, ლაბორატორიებში ელექტროოპტიკური კრისტალების შესაქმნელად და სხვ. სუფთა როდიუმი ძლიერ ტოქსიკური ნივთიერებაა და მიეკუთვნება კანცეროგენური მასალების ჯგუფს.

როდოდენდრონი (ბერძ. rhodon ვარდი და dendron ხე) – დეკის, შქერისა და ინდური იელის საერთო სახელწოდება.

როდონიტი (ლალის შპატი, წითელი კვარცი) – მინერალი სილიკატების კლასისა, მაგნიუმის ნაერთი (ნახ. 1. როდონიტის დამუშავებული ქვა). შედგენილობაში შედის: 54%-მდე მანგანუმის ჟანგი, რკინის ჟანგი 12%-მდე და მაგნიუმის, ალუმინისა და თუთიის მინარევები. ქიმიური ფორმულა – $(Mn^{++}, Fe^{++}, Mg, Ca)SiO_3$; სიმკვრივე – 3570-3760 კგ/მ³; სიმაგრე მოოსის სკალით – 5,5-6,5. ფერი: ვარდისფერი, წითელი, მოყავისფრო-წითელი, ყვითელი, შავი. გვხვდება გამჭვირვალე ან გაუმჭვირი სახით. გამოიყენება, როგორც მოსაპირკეთებელი ქვა (მაგ., როდონიტის ფილებითაა მოპირკეთებული მოსკოვის მეტროში სადგური "მაიაკოვსკაია").

ნახ. 1

როდოსის კოლოსი (ინგლ. Colossus of Rhodes) – მსოფლიოს შვიდი საოცრებიდან ერთ-ერთი. მზის ღმერთის – ჰელიოსის უზარმაზარი ქანდაკება, რომელიც იდგა კუნძულ როდოსზე (საბერძნეთი) (ნახ. 1. რეკონსტრუქციული რეპროდუქცია როდოსის კოლოსის აღდგენის პროექტიდან). როდოსელთა რწმენით, ჰელიოსი ქალაქს მფარველობდა და ბერძნებს მტერთან ბრძოლაში ეხმარებოდა. როდოსის კოლოსი აგებულია ძვ. წ. III საუკუნეში. ჰელიოსის ქანდაკება თეთრი მარმარილოს კვარცხლბეკზე იდგა. მას გვირგვინით შემკული ახალგაზრდა ჭაბუკის სახე ჰქონდა. სიმაღლე ≈33 მეტრი იყო. დაახლოებით ძვ. წ. 226 წელს კუნძულ როდოსზე მიწისძვრა მოხდა, რომელმაც როდოსის კოლოსი მთლიანად დაანგრია.

ნახ. 1

2015 წელს ევროპელი არქიტექტორების ჯგუფმა წამოიწყო თანამედროვე კოლოსის მშენებლობის პროექტი, რომლის მიხედვით დაახლოებით 150 მეტრის ქანდაკებაში მოწყობილი იქნება კულტურული და გასართობი ცენტრი.

როვინგი – წნული, რომელიც შედგება ერთი ტიპის კომპლექსური ძაფებისაგან შეგრეხვის გარეშე. ელემენტალური ძაფის დიამეტრია 10-20 მიკრონი. სამშენებლო საქმეში რ. ძირითადად გამოიყენება კომპოზიტური არმატურის, მინაქალადის, მინაპლასტიკური ნაკეთობების, მინაქსოვილის, მინაზადის და სხვ. დასამზადებლად.

როზარიუმი (ლათ. rosarium ვარდი) – ვარდების ბაღი.

როზეტი (ვარდული, ქულბაქი) (ფრანგ. rosette პატარა ვარდი) – 1. არქიტ. გაშლილი ვარდის მსგავსი დეკორატიული ორნამენტი (ნახ. 1. როზეტის ფორმის ფანჯარა წმ. ფრანცისკის სახელობის ბაზილიკაზე, კომუნა ასიზი, იტალიის რესპუბლიკა); 2. პოლიგრ. გაშლილი ვარდის, ფოთლებით ან ყვავილების ფურცლებით შექმნილი ორნამენტი – სასტამბო სამკაული, რომელიც წიგნების გასაფორმებლად გამოიყენება. ზოგჯერ ტერმინ "როზეტს" როზეტისებრი მუარის (დამატებით იხ. მუარი) ნაცვლად ხმარობენ; 3. პლასტმასის, ფაიფურის და მისთ. ნახვრეტებიანი პატარა მოწყობილობა, რომლის საშუალებითაც გასახურებელ ან

ნახ. 1

გასანათებელ ხელსაწყოებს რთავენ ელექტრულ ქსელში (იხ. შტეფსელი); 4. კაბელის, შნურის ან მავთულის გადასაბმელი მოწყობილობის კონტაქტებიანი ნაწილი; 5. ტენზომეტრიული გადამწოდი, რომელიც გამოიყენება წერტილში დეფორმაციების გასაზომად რამდენიმე მიმართულებით; 6. მინის, ფაიფურის ან ლითონის მრგვალი ფირფიტა შუაში ნახვრეტით, რომელსაც აცვამენ სანთელს; 7. წვრილი ბრილიანტი ბრტყელი ძირით, ზემოდან დაწახნაგებული; 8. სამურაზე ლამბაქი; 9. წრედ შეკრული ორდენის ლენტი, მაგ., "საპატიო ლეგიონის" როზეტი.

როიალტი (ინგლ. royalty<ლათ. regalis მეფური, სახელმწიფოებრივი) – 1. სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვებისა და ტექნოგენური წარმონაქმნების გადამუშავების პროცესში წიაღით სარგებლობის უფლების საფასური; 2. საავტორო უფლების, პროგრამული უზრუნველყოფის, პატენტის, ნახაზის, მოდელის, სავაჭრო ნიშნის ან სხვა ინტელექტუალური საკუთრების გამოყენებისთვის ან გამოყენების უფლების სხვა პირისთვის გადაცემისათვის მიღებული შემოსავალი; 3. სამრეწველო, სავაჭრო ან სამეცნიერო-კვლევითი მოწყობილობის გამოყენებისთვის ან გამოყენების უფლების სხვა პირისთვის გადაცემისათვის მიღებული შემოსავალი; 4. ნოუ-ჰაუს გამოყენებისთვის მიღებული შემოსავალი; 5. კინოფილმის, ვიდეოფილმის, ხმის ჩანაწერის ან ჩაწერის სხვა საშუალების გამოყენებისთვის ან გამოყენების უფლების სხვა პირისთვის გადაცემისათვის მიღებული შემოსავალი; 6. საიდუმლო ფორმულის ან პროცესის, ასევე სამრეწველო, კომერციული ან მეცნიერული გამოცდილების შემცველი ინფორმაციის გამოყენებისთვის ან გამოყენების უფლების სხვა პირისთვის გადაცემისათვის მიღებული შემოსავალი; 7. ამ ნაწილით გათვალისწინებულ უფლებებთან დაკავშირებით ტექნიკური დახმარების გაწევისთვის ან ამ უფლებათა გამოყენებაზე უარის თქმით მიღებული შემოსავალი.

როკაილი (ფრანგ. rocaille წვრილი, ნამსხვრევი ქვა, ნიჟარა) – როკოკოს სტილის დეკორატიული ორნამენტი უცნაური ნიჟარებისა და მცენარეების სახით (ნახ. 1).

ნახ. 1

ნახ. 1

როკარიუმი – ბაღი, პარკის ნაწილი, სკვერი, რომელიც გაშენებულია დეკორატიული მცენარეებისა და ქვების ერთობლიობით (ნახ. 1).

როკველის მეთოდი – მეთოდი, რომლის მიხედვით დგინდება მასალის სიმაგრე (ძირითადად ლითონებში) ზედაპირზე ალმასის იდენტორის 120° კუთხით (A და C სკალით) ან ლითონის ბურთულის, დიამეტრით 1,558 მმ (სკალა B) ჩაწნევით. როკველის სიმაგრე იზომება ერთეულის ფარგლებში. სიმაგრის მახასიათებლად მიღებულია ბუნიკის ღერძული

გადაადგილება 0,002 მკმ. რ. მ. გამოცდა მიმდინარეობს სამაგიდო ხელსაწყო-ინდიკატორით (სიმაგრის გაზომვით), რომელიც გვიჩვენებს სიმაგრის მაჩვენებელს გამოცდის დამთავრებისთანავე. ტერმინი დაკავშირებულია ამერიკელი მეტალურგის ს. პ. როკველის სახელთან, რომელმაც შექმნა ეს მეთოდი.

როკოკო (გვიანდელი ბაროკო) (ფრანგ. rococo<rocaille წვრილი, ნამსხვრევი ქვა, ნიჟარა) – XVIII საუკუნის (1720-1780 წწ.) ადრეული და გვიანდელი ფრანგული მხატვრული მოძრაობისა და სტილის მიმართულება, რომელიც შეეხო ხელოვნების, ქანდაკების, არქიტექტურისა და ინტერიერის დიზაინის მრავალ ასპექტს, აგრეთვე ლიტერატურას, მუსიკასა და თეატრსაც. ამ სტილისთვის დამახასიათებელი იყო ინტერიერებისა და კომპოზიციების დიდი დეკორატიული დატვირთვები და სინატიფე, გრაციოზული ორნამენტული რიტმი, მითოლოგიისადმი და პირადი კომფორტის მიმართ მაღალი ყურადღება, დანაწევრებული და პრეტენციოზული ფორმების გამოყენება და სხვ. ტერმინის წარმოშობა დაკავშირებულია ამ პერიოდში გავრცელებული ორნამენტული მოტივის როკაილის (ნიჟარის) სახელწოდებასთან. როკოკოს სტილმა არქიტექტურაში შემოიტანა სიმსუბუქე, ხაზების თავისუფლება, ძვირფასი ნაძერწი სამკაულები, დეკორატიული იატაკები, კლასიკური ორდერების განახლებული დიზაინი, სიმდიდრისა და ფუფუნების გამომხეურება დარბაზებსა და სალონებში და სხვ. (ნახ. 1. როკოკოს სტილის ფრანგული საცხოვრებელი სახლი).

ნახ. 1

როლანდი [გერმ. Hruotland (Ruotland)] – ქანდაკებათა ანსამბლი გერმანიის ქალაქების მოედნებზე.

როლგანგი (გერმ. rollgang<rolle გორგოლაჭი, სატკეპნი და gang სვლა) – გორგოლაჭებიანი კონვეიერი – მოწყობილობა მასიური საცალო ტვირთების ტრანსპორტირებისათვის ერთმანეთისაგან მცირე მანძილით დაშორებულ გორგოლაჭებზე, რომლებიც განლაგებულია საყრდენ სადგარზე (ნახ. 1. ამპრავიანი როლგანგი). რ. არის ამპრავიანი და ამპრავის გარეშე. ამ უკანასკნელში საცალო ტვირთები გადაადგილდება ხელით ან სიმძიმის ძალის გავლენით (დახრილ როლგანგზე), ხოლო ამპრავიანში გორგოლაჭები ბრუნავენ უსასრულო ჯაჭვის ან ლენტის დახმარებით. ზოგ შემთხვევაში თითოეული გორგოლაჭი ბრუნავს ინდივიდუალური ელექტროძრავისგან. ამპრავიან რ. იყენებენ მეტალურგიულ ქარხნებში საგლინავ დაზგებზე და საშენი მასალების წარმოებაში. სამრეწველო საწარმოებსა და საწყობებში გამოიყენება რ. ამპრავის გარეშე.

ნახ. 1

როლერი (ინგლ. roller გორგოლაჭი<roll ბრუნვა, ტრიალი) – ხელის ურიკა მშენებლობებზე წვრილმანი ტვირთის გადასაზიდად (ნახ. 1).

ნახ. 1

როლი – 1. აპარატი ბოჭკოვანი მასალების (მაგ., ცელულოზა) დასაფეკვლად. გამოიყენება ქიმიურ და ქაღალდის წარმოებაში; 2. მოსალოდნელი ქვევა, რომელსაც ინდივიდი ასრულებს კერძო სიტუაციაში და რომელიც დაკავშირებულია კონკრეტულ სტატუსთან.

რომანტიზმი (რომანტიზმის ეპოქა, რომანტიზმის პერიოდი) – მხატვრული, ლიტერატურული, მუსიკალური და ინტელექტუალური მოძრაობა ევროპაში XVIII საუკუნის ბოლოსა (დიდი ბრიტანეთი, გერმანია) და XIX საუკუნის პირველ ნახევარში (საფრანგეთი, იტალია, ესპანეთი). მისთვის დამახასიათებელი იყო აქცენტების გაკეთება ემოციებსა და ინდივიდუალიზმზე, კლასიციზმის უარყოფა და მიბრუნება შუა საუკუნეების ხელოვნებისადმი, არქიტექტურაში აკადემიზმის სიმშრალესა და სიცივესადმი დაპირისპირება და სხვ. რომანტიკოსების აზრით არქიტექტურული თუ ხელოვნების ნაწარმოები არის ერთიანი ორგანიზმი, რომელიც ერგება დროს, ადგილებს, ჩვეულებებს, საჭიროებებს (ნახ. 1). რ. ამკვიდრებს ადამიანში ბუნებრიობის კულტს. რომანტიზმის ეპოქის მნიშვნელოვანი წარმომადგენლები იყვნენ: ფილოსოფიაში: იმანუილ კანტი, ძმები შლეგელები, ჰოვალისი, შლეიერმახერი; მხატვრობაში: ფრანცისკო გოია, თეოდორ ჟერიკო, კარლ ბრიულოვი, კარლ ფრიდრიხ ლესინგი, ჟოლო სენტ-ევრი და სხვ.; ლიტერატურაში: შატობრიანი, ვიქტორ ჰიუგო, პროსპერ მერიმე, ადამ მიცკევიცი, ჟორჟ სანდი, ფენიმორ კუპერი, ედგარ პო, მიხეილ ლერმონტოვი, ჯორჯ გორდონ ბაირონი, ნიკოლოზ ბარათაშვილი და სხვ.; მუსიკაში: ბეთხოვენი, ბრამსი, ლისტ, შუბერტი, შოპენი, მენდელსონი, შუმანი, გლინკა, ბოროდინი, ჩაიკოვსკი და სხვ.

ნახ. 1

რომანული არქიტექტურა (ინგლ. Romanesque Architecture) – X-XII საუკუნეების დასავლეთ ევროპის არქიტექტურული სტილი, რომლის ძირითადი მახასიათებელი იყო ნახევარწრიული თაღები. რომანული არქიტექტურის მაგალითები შეიძლება ვიპოვოთ ევროპული კონტინენტის ნებისმიერ ქვეყანაში, რაც მას წარმოაჩენს პირველ საერთოევროპულ არქიტექტურულ სტილად იმპერიული რომის არქიტექტურის შემდეგ. ინგლისში მას ტრადიციულად ნორმანდიულ არქიტექტურასაც უწოდებენ. რომანული არქიტექტურა ცნობილია ძველი რომაული და ბიზანტიური შენობების ტრადიციების შერწყმით, თავისი დიდი კედლებით, წრიული ქვის თაღებით, მასიური სვეტებით, წვრილი ფანჯრის ღიობებით, კამარებით, თაღნარებითა და მძლავრი კოშკებით სადა დეკორით (არკატურის სარტყლების სახით); გოტიკური სტილისგან განსხვავებით, ნაგებობები გამოირჩევა ფორმის

რეგულირებით, გეგმის სიმეტრიულობით, ფასადების უბრალოებითა და სხვ. სვეტები, რომლებსაც უჭირავს თაღი, ტიპური ცილინდრული ფორმისაა და ბოლოვდება მეტნაკლებად გეომეტრიული ფორმის სიმბოლოების, ცხოველებისა თუ მცენარეების გამოსახულებიანი

ნახ. 1

კაპიტელით. ამ პერიოდში აგებული იქნა უამრავი სასახლე, ელეგანტური "თაუნჰაუსი", ხიდი, ქალაქის გალავანი, ციხესიმაგრე, ტაძარი, სამონასტრო კომპლექსი, სამლოცველო, სასოფლო ეკლესია, სააბატო ეკლესია, სააბატო კომპლექსები და სხვ. რომანული არქიტექტურის ყველაზე ცნობილი ნაგებობებია: ლონდონის ტაური (The Tower of London); XI ს., ინგლისი; კასტელო დი ვენერე (Castello di Venere) (ნახ. 1), XII-XIII ს., სიცილია, იტალიის რესპუბლიკა; რომანული ეკლესია სააბატო სენანკში (The

Romanesque Sénanque Abbey church), XII ს., გორდი, პროვანსი, საფრანგეთის რესპუბლიკა; ტრიორის ტაძარი (Trier Cathedral), XIII ს., გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკა (ნახ. 2); ტაძარი წმინდა იერუსალიმში, მაცხოვრის საფლავზე (The Church of the Holy Sepulchre), ისრაელი; პიზას კოშკი (Tower of Pisa), XII-XIV ს., ქ. პიზა, იტალიის რესპუბლიკა; წმინდა ალბანას ტაძარი (St Alban's Cathedral), XI-XIX ს., სააბატო თიუქსბერი, ინგლისი; კათედრალური ტაძარი სანტიაგო-დე-კმპოსტელა (Cathedral of Santiago de Compostela), XI-XII ს., გალიცია, ესპანეთის სამეფო; სენ-ტროფიმის ბაზილიკა (The Basilica of Saint-Trophime), ქ. არლე, საფრანგეთის რესპუბლიკა; ლინკოლნის ტაძარი (Lincoln Cathedral), XI ს., ინგლისი (ნახ. 3); კოიმბრის ძველი ტაძარი (The Old Cathedral of Coimbra), XII ს., პორტუგალიის რესპუბლიკა; ანგულემის კათედრალური ტაძარი (Angoulême Cathedral), XI-XII ს., საფრანგეთის რესპუბლიკა და სხვ.

ნახ. 2

ნახ. 3

რომანული აღორძინების არქიტექტურა (ნეორომანული აღორძინება, ნეორომანული სტილი) – XIX საუკუნის ხელოვნების ევროპული სტილი, როდესაც მხატვრები და არქიტექტორები აქტიურად იყენებდნენ წინა ეპოქის სტილს, კერძოდ, რომანულ ხელოვნებას. სტილი ძირითადად განვითარდა აშშ-სა და კანადაში 1879-1920 წლებში. ის ჩაისახა დაახლოებით XIX საუკუნის შუა პერიოდში და მისი საფუძველი გახდა ძველი და შუა საუკუნეების რომანული

არქიტექტურა. ძველი რომაულისგან განსხვავებით, ნეორომანულ სტილს ახასიათებდა თაღისა და ფანჯრის მარტივი ფორმები. ამერიკის კონტინენტზე გერმანულ დიასპორაში პოპულარული იყო "რანდბოგენსტილი" (წრიული თაღების სტილი), რომლის მიხედვით მრავალი შენობა, ტაძარი და სინაგოგა იქნა აგებული. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ამ სტილის გავრცელება საუნივერსიტეტო ქალაქების უნივერსიტეტების ადმინისტრაციული და სასწავლო კორპუსების მშენებლობაში, რომელთაგან აღსანიშნავია ლოს-ანჯელესის (ნახ. 1), სამხრეთ კალიფორნიის, ტულანის, დენვერის (ნახ. 2), ილინოისის (აშშ), ტორონტოს (კანადა) და სხვ. უნივერსიტეტები.

ნახ. 1

ნახ. 2

რომაული – ოქსფორდის ინგლისური ენის განმარტებითი ლექსიკონის მიხედვით ტერმინი "რომაული" აღნიშნავს: 1. ყოველივე, რაც დაკავშირებულია ძველ რომთან ან რომის იმპერიასა და რომაელ ხალხთან; 2. ტერმინის "რომის კათოლიკური ეკლესია" შემოკლებული ფორმა; 3. აღნიშნავს ანბანს ან მის ნებისმიერ ასოს, რომელიც გამოიყენება ლათინური, ინგლისური და უმრავლესი ევროპული ენების დამწერლობისათვის; 4. ვერტიკალური ბეჭდვის სტილი (ჩვეულებრივ არამთავრული), რომელიც განსხვავდება კურსივისაგან (ინგლ. italic).

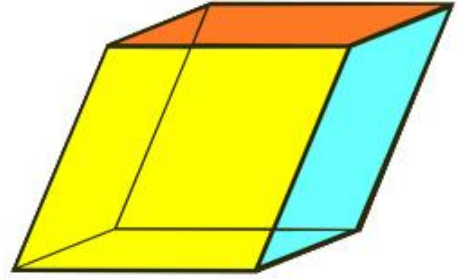
რომაული ცემენტი – უძველესი ჰიდრავლიკური მჭიდა ნივთიერება, მიღებული კირიანი ან მაგნეზიალური მერგელების დაბალტემპერატურული (900°C) გამოწვითა და შემდგომი წმინდა დაფქვით. ძირითადად იყენებდნენ ხსნარებისათვის წყობაში და გარე ბათქაშისათვის. თანამედროვე მშენებლობაში თითქმის მთლიანად შეიცვალა პორტლანდცემენტი და მისი ნაირსახეობებით.

რომბი (ბერძ. rhombos ყველაფერი, რაც შეიძლება დატრიალდეს, ბზრიალა) – პარალელოგრამი, რომლის ყველა გვერდი თანაბარი სიგრძისაა (ნახ. 1). რომბის დიაგონალები ურთიერთმართობულია და კუთხეებს შუაზე ყოფს.

ნახ. 1

რომბოედრი (ბერძ. rhombos ყველაფერი, რაც შეიძლება დატრიალდეს, ბზრიალა და hédra დასაჯდომი ადგილი, საფუძველი) – დახრილი პარალელებიპედი, რომლის ყველა წახნაგი ერთნაირი რომბია. რ. ორი წვერო მაინც აქვს ისეთი, რომლებთანაც მდებარე ყველა კუთხე ერთმანეთის ტოლია. რ. ფორმა აქვს ზოგიერთ კრისტალს (მაგ., ისლანდიური შპატის კრისტალი).

ნახ. 1

რომბოიდა (ბერძ. rhombos ყველაფერი, რაც შეიძლება დატრიალდეს, ბზრიალა და -oeidēs მსგავსი, მსგავსება, ფორმა<είδος სახე, ფორმა) – იხ. დელტოიდი.

რომის იმპერია – ანტიკურ ეპოქაში წარმოქმნილი ერთ-ერთი პირველი იმპერია (ძვ. წ. II ს.–ახ. წ. XV ს.), რომელიც თავისი აღმავლობის პერიოდში მოიცავდა თითქმის მთელ დასავლეთ და სამხრეთ ევროპას, წინა აზიას, შავიზღვისპირეთსა და ჩრდილოეთ აფრიკას. 395 წელს იგი ორ ნაწილად გაიყო: დასავლეთ რომაულ და აღმოსავლეთ რომაულ (ბიზანტიის) იმპერიებად. ამ უკანასკნელმა ბიზანტიის იმპერიის სახელწოდებით კიდევ ათას წელს იარსება, 1453 წლამდე. მომდევნო ეპოქებში წარმოქმნილმა სხვა მსოფლიო იმპერიებმა ბევრი რამ შეითვისეს რომის იმპერიის გამოცდილებიდან.

რომის შვიდი ბორცვი (იტალ. sette colli di Roma) – მდებარეობს მდინარე ტიბრის აღმოსავლეთით და ძველი ქალაქის კედლებშია მოქცეული. ეს შვიდი ბორცვია: ავენტინი (Aventinus); ესკვილინი (Esquilinus); ვიმინალი (Viminalis); კაპიტოლიუმი (Capitolinus); კვირინალი (Quirinalis); პალატინი (Palatinus); ცელიუსი (Caelius). ისტორიული ტრადიციის თანახმად, ქალაქი რომი რომულუსმა პალატინის ბორცვზე დააარსა.

რონდელი (ფრანგ. rondelle მრგვალი) – 1. ნახევარფაბრიკატი, ფურცლების, ზოლებისა და ლენტების დაშტამპვით ან დაჭრილი წნელების სახით. გამოიყენება დეტალების დასამზადებლად გამოწნევის მეთოდით; 2. გეგმით მრგვალი ან ნახევარწრიული სიმაგრე; 3. ალუმინის ნამზადი ტუბებისა და აეროზოლის ბალონების დასამზადებლად.

როსტვერკი (გერმ. rost ცხაური, გისოსი და werk საწარმო, ქარხანა, ფაბრიკა) – ხიმინჯების ერთ სისტემად გამაერთიანებელი ბალიში ფილის ან კოჭის სახით, რომელიც შენობიდან გადმოცემულ დატვირთვებს თანაბრად გადასცემს საფუძველს. რ. შეიძლება იყოს ხის, ლითონის (ნახ. 1) ან რკ.ბ.-ის.

ნახ. 1

როსტრა [ლათ. rōstrum (rōstra) გემის ცხვირი, პირი, ფრინველის ნისკარტი] – 1. დეკორატიული მოტივი, გემის წინა ნაწილის ქანდაკური გამოსახულება; 2. ძველ რომში ფორუმზე აღმართული ტრიბუნა, რომელიც მორთული იყო მტრისათვის წართმეული ხომალდების ცხვირებით.

როტაცია (ლათ. rotatio წრიული, ბრუნვითი მოძრაობა) – 1. წრიული, ბრუნვითი მოძრაობა; 2. მონაცვლეობა, ცვლა; უფლებამოსილი ორგანოს შემადგენლობის პერიოდული განახლება; 3. ქვეყნის დიპლომატიური წარმომადგენლობისა და საკონსულო დაწესებულების დიპლომატიური თანამდებობის პირთა ურთიერთშენაცვლება.

როტონდა (ლათ. rotundus მრგვალი) – წრიული გეგმის მქონე, ჩვეულებრივ გუმბათით დახურული ნაგებობა (ნახ. 1).

ნახ. 1

როტორი (ლათ. roto ვბრუნავ) – 1. მანქანის მბრუნავი ნაწილი, რომელიც განლაგებულია სტატორის შიგნით. აქვს ელექტროამბრავებს, ტურბინებს, ვენტილატორებს, კომპრესორებს და სხვ. მანქანებს, რომლებშიც ის წარმოადგენს სამუშაო ორგანოს; მაგ., ჰიდროტურბინები შედგება სამუშაო თვლისა და ლილვისაგან; გარდაქმნის წყლის მექანიკურ ენერგიას მბრუნავი ლილვის ენერგიად და გადასცემს მას ჰიდროგენერატორის რ.; 2. ცნობილია როტორული სამსხვრევები, შემრევები და ექსკავატორები, რომლებშიც სამუშაო ორგანოს წარმოადგენს მბრუნავი რ., მასზე დამაგრებული საცემებით, ნიჩბებითა და ციცხვებით.

როუტერი (კომპ.) (ინგლ. router) – ქსელის მოწყობილობა ან პროგრამული უზრუნველყოფა, რომელიც გამოიყენება კომპიუტერული ქსელების დასაკავშირებლად, სადაც ის მონაცემთა პაკეტებს გადაამისამართებს წინასწარ დადგენილი საუკეთესო მარშრუტით. არსებობს უსადენო როუტერიც (wireless router), რომელიც ერთად ასრულებს როუტერისა და ქსელთან უსადენო წვდომის წერტილის (wireless access point) ფუნქციას.

როფი – დიდი თავღია ჭურჭელი, რომელიც გამოიყენება რაიმეს ასადულებლად, სინთეზური საშონე ქაღალდის ფისში გასაჟღენტად, ასფალტის ან გუდრონის სახარშად და სხვ.

როშტაინი – შუალედური პროდუქტი, რომელსაც იღებენ სპილენძის, კალის, ნიკელის ან კობალტის კონცენტრატებისა და მადნების დნობის დროს.

რუბეროიდი (შუაინგლ. rubben<ეტიმოლოგია გაურკვეველია და ბერძ. -eidēs მსგავსი, მსგავსება, ფორმა<eidōs სახე, ფორმა) – ხელოვნური საბურულე და ჰიდროსაიზოლაციო მასალა, რომელიც მზადდება საბურულე მუყაოს გაჟღენტვით ადვილადდნობად ნავთობის ბიტუმში, შემდგომში ორივე მხრიდან ძნელადდნობადი ბიტუმით დაფარვით და დამცველ ფენად აზბესტის, ტალკის, ქვიშის ფხვნილის მოყრით (ნახ. 1). რ. დასამზადებლად გამოიყენება: ნავთობის საბურულე ბიტუმი (სამშენებლო), ნავთობის საგზაო ბლანტი ბიტუმი, საბურულე მუყაო, მინაქსოვილი, ტალკი ან ტალკმაგნეზიტი, მსხვილმარცვლოვანი ფერადი ფხვნილი, სამშენებლო ქვიშა და კირი. რ. ძირითადად გამოიყენება ბურულების, საძირკვლებისა და სარდაფების ჰიდროიზოლაციისათვის. მისი დადებითი თვისებებია: სიმსუბუქე, ხანგამძლეობა,

ნახ. 1

ნებისმიერი ქანობის მქონე სახურავებში გამოყენების შესაძლებლობა; უარყოფითი – დაბალი სიმტკიცე, აალეზადობა, სარდაფებში გრუნტის წყლების შეუკავებლობა; არამიზნობრივი – მყარ საწვავზე მომუშავე ლუმლებში საწვავად გამოყენება.

რუბიტეკსი – რულონური საბურულე და ჰიდროსაიზოლაციო მასალა სხვადასხვა დანიშნულების შენობებისა და ნაგებობების სახურავის ბურულის ხალიჩის მოსაწყობად, აგრეთვე ხიდების, საძირკვლების, გვირაბების ჰიდროსაიზოლაციოდ. ინარჩუნებს ელასტიკურობას $-25+100^{\circ}\text{C}$ ტემპერატურის ფარგლებში. შედგება დაარმირებული საფუძვლისგან (მინატილო, კომბინირებული ქსოვილი, კარკასული მინაქსოვილი, პოლიეთერული არაქსოვილური ბოჭკო), რომელიც ორივე მხრიდან დაფარულია ბიტუმ-პოლიმერული მჭიდა მასალით. აქვს შესანიშნავი ადჰეზია საფუძველთან (მოჭიმვა, ბეტონი, ლითონი და სხვ.), მაღალი თბომდეგობა და მდგრადობა ტემპერატურის ციკლურ ცვლილებასთან მიმართებით.

რუგასოლი ლიკიტი – ერთკომპონენტური ბეტონის დანამატი წყლის საფუძველზე, რომელიც ანელებს ბეტონის გამყარების პროცესს და იძლევა დეკორატიულ ზედაპირს. დოზირება: 0,1-0,2 კგ 1 მ³ ბეტონზე.

რუდიმენტი (ლათ. rudimentum პირველი ცდა, ადრეული სწავლება, საწყისი ეტაპი) – 1. საწყისი საგანი; 2. რაიმეს ელემენტალური ან პრიმიტიული ფორმა; 3. ბიოლ. ცოცხალი ორგანოს განუვითარებელი ნაწილი; 4. გადატ. რაიმე გამქრალი მოვლენის ნაშთი, კვალი.

რუისის ფერისცვალების ტაძარი (ინგლ. Ruisi Temple of Transfiguration) – VII-IX საუკუნეების ქართული ხუროთმოძღვრების მნიშვნელოვანი ძეგლი. მდებარეობს შიდა ქართლის მხარეში,

ნახ. 1

ქარელის მუნიციპალიტეტში, მისგან აღმოსავლეთით მდებარე სოფელ რუისის ცენტრში (ნახ. 1. საერთო ხედი). კომპლექსში შედის: ტაძარი, კოშკი-სამრეკლო და გალავანი. რუისთან დაკავშირებულია ფეოდალური ხანის საქართველოს არა ერთი მნიშვნელოვანი პოლიტიკური მოვლენა. რუისის ღვთისმშობლის ეკლესიაში ქართლის მეფედ აკურთხეს გიორგი II (1072-1083 წწ.). ამ დროს რუისი ქართლის დედაქალაქის როლს ასრულებდა. 1104 წელს მეფე დავით IV აღმაშენებლის (1089-1125 წწ.) თაოსნობით მოწვეულ იქნა რუის-ურბნისის საეკლესიო კრება. რუისის საეპისკოპოსო წარმოადგენდა მძლავრ კულტურულ-საგანმანათლებლო კერას. აქ მოღვაწეობდნენ ანტონ მროველი (IX-X სს.), ლეონტი მროველი (XII-XIII სს.),

დიონისე ლარაძე (XVI ს.), დომენტი ავალიშვილი (XVI-XVII სს.), ნიკოლოზ ორბელიანი (1672-1732 წწ.), იონა გედევანიშვილი (1737-1821 წწ.) და სხვა. აქ იყო დიდი წიგნთსაცავი, სადაც ინახებოდა ბევრი ხელნაწერი. მათგან განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა რუისის სახარება (XI ს.).

მთავარი ტაძარი ჯვარგუმბათოვანი ნაგებობაა გეგმით 27,3x19,6 მ, სიმაღლით – 23,2 მ. თავდაპირველი ნაგებობიდან შემორჩენილია გეგმის ძირითადი მონახაზი და შენობის აღმოსავლეთის ნაწილი. ტაძარი თავდაპირველად ნაგები ყოფილა კარგად გათლილი,

თანაბარი ზომის მოყვითალო-მომწვანო და იასამნის ფერი ქვიშაქვის კვადრებით. აღდგენა-შეკეთებისას გამოყენებული იყო მონაცისფრო-მოშავო ბაზალტის კვადრები, შირიმი და აგური. ტაძარში სამი სწორკუთხა შესავლელია: დასავლეთით, სამხრეთით და ჩრდილოეთით. თორმეტწახნაგა მაღალი გუმბათი ეყრდნობა ოთხ თავისუფლად მდგომ სვეტს. გუმბათში 12 სარკმელია (6 ამოაშენეს XV საუკუნეში). 1781 წელს საკურთხევის წინ აჟურული კანკელი დაუდგამთ. ამჟამად ინტერიერი შელესილი და შეღებილია. აქა იქ შემორჩენილია მოხატულობის ფრაგმენტები. შენობის ძირითადი მასა გუმბათის ყელთან შედარებით დაბალია. ეს განსაკუთრებით ჩანს აღმოსავლეთიდან. ფასადი შესამჩნევად ფართო, დამჯდარი და თითქმის მოურთველია. ტაძრის გუმბათის ყელი XI საუკუნეში აუმაღლებიათ და მოურთავეთ. სარკმლების ნაირგვარი ორნამენტით მორთულ საპირეებს შემოვლებული აქვს ორმაგლივებიანი დეკორატიული თალები და ნახევარსვეტები. გუმბათი, ისე როგორც ფასადები, დასრულებულია ლილვისა და მეოთხედი წრეთარგისაგან შედგენილი ლავგარდნით. ტაძრის ჯვრის მკლავების ფრონტონების ქვეშ მოთავსებული იყო მოჩუქურთმებული ჯვრები (შემორჩენილია სამხრეთის და დასავლეთის ფასადებზე). ფასადებზე გაფანტულია X-XI საუკუნეების ორნამენტირებული ფრაგმენტები. კოშკი-სამრეკლო მდებარეობს ტაძრის დასავლეთით, ჩაშენებულია გალავანში. თარიღდება გვიანდელი ფეოდალური ხანით. შენობა სამსართულიანია (7,4x6,8 მ), ნაგებია ქვიშაქვისა და შირიმის კვადრებით, ნატეხი და შირიმის ქვებით, აგურით. კომპლექსს შემოვლებული გალავანი თარიღდება გვიანდელი ფეოდალური ხანით. ნაგებია რიყის ქვით. კედლის სიმაღლეა 1,5 მ. რელიეფის შესაბამისად, გალავანი ბევრგან დანაწევრებულია საფეხურებად, ზოგან შეტეხილია. შემორჩენილია გალავანზე მიშენებულ ნაგებობათა ნაშთები.

ნახ. 2

კოშკი-სამრეკლო (ნახ. 2. სამრეკლო) მდებარეობს ტაძრის დასავლეთით, ჩაშენებულია გალავანში. თარიღდება გვიანდელი ფეოდალური ხანით. შენობა სამსართულიანია (7,4x6,8 მ), ნაგებია ქვიშაქვისა და შირიმის კვადრებით, ნატეხი და შირიმის ქვებით, აგურით. I სართულის კომპლექსის ეზოში შესასვლელს წარმოადგენს და მთელ სიგანეზეა გახსნილი. გადახურულია ნახევარწრიულიკამარით. სამხრეთისა და ჩრდილოეთის კედლებზე მასიური კონტრფორსებია მიშენებული. სავარაუდოა აქ ზედა სართულზე ასასვლელი კიბე იყო. II სართული საცხოვრებელია, მის კედელში ბუხარი (ამოშენებულია მოგვიანებით) და თახჩა ნიშებია. დასავლეთით და ჩრდილოეთით თითო კარია. III სართული საკუთრივ სამრეკლოს წარმოადგენს. დასავლეთით და აღმოსავლეთით იგი წყვილ-წყვილი თაღით იხსნება, ხოლო დანარჩენ ორ მხარეს თითო თაღი აქვს. გადახურვა დეფორმირებულია. ტაძარი საკმაოდ მდიდარია ორნამენტებითა და მხატვრობით, რომლის კოლორიტში ჭარბობს მოწითალო-ყავისფერი, ლურჯი და მწვანე ფერები.

რუკა (იტალ. carta<ლათ. charta ქაღალდი) – 1. მიწის ზედაპირის, ციური სხეულების ან ვარსკვლავური ცის (ამ მათი ნაწილის) კარტოგრაფიული გეგმილების გრაფიკული ასახვა სიბრტყეზე სპეციალური პირობითი ნიშნების, შემცირებული მასშტაბის და განზოგადებული გამოსახულების მეშვეობით; 2. დედამიწის ზედაპირის შემცირებული გამოსახულება. რუკის მრავალი სახეობა არსებობს: გეოგრაფიული, გეოლოგიური, კონტურული, კოტიდალური,

მაგნიტური, რადიოლოკაციის, რელიეფური, საავიაციო, საგზაო, საზღვაო, სამელიორაციო, საოპერაციო, სარკინიგზო, სეისმური, სტრუქტურული, ტექნოლოგიური, ცის, ჰაერნაოსნობის, ჰიფსომეტრიული, ჰორიზონტალებიანი და სხვ.

რუკა გეოგრაფიული – დედამიწის ზედაპირის ან მისი ნაწილების შემცირებული და განზოგადებული გამოსახულება სიბრტყეზე. ყოველ რუკაზე წარმოდგენილია მასშტაბი, გრადუსთა ბადე, პირობითი ნიშნები და გეოგრაფიული ობიექტების ნაწილი. გეოგრაფიული ობიექტებიდან ძირითადია სანაპირო ხაზი, მდინარეები, წყალსატევები, გზები, მთავარი ქალაქები, პოლიტიკური საზღვრები და სხვ. აღნიშნული მახასიათებლები რუკის ზოგადგეოგრაფიულ ფონს (საფუძველს) წარმოადგენს, რომლის მიხედვითაც გეოგრაფიული მოვლენები და პროცესები წარმოჩინდება. რუკაზე გეოგრაფიული ობიექტის შემცირების ხარისხს მასშტაბი განსაზღვრავს. მასშტაბს ჩვეულებრივ წილადით აღნიშნავენ. ზოგჯერ რუკაზე მოცემულია ხაზოვანი მასშტაბი, რომელიც დაყოფილია სანტიმეტრებად, ყოველ სანტიმეტრს კი შეესაბამება კონკრეტული მანძილი დედამიწის ზედაპირზე. ამჟამად ქაღალდის რუკების გარდა არსებობს ელექტრონული რუკები, რომელიც გამოსახულია კომპიუტერის ეკრანზე. ამგვარი რუკების მეშვეობით მანძილების და სხვა კარტოგრაფიული გაზომვების ჩატარება ბევრად ადვილი, სწრაფი და ზუსტია. მასზე მხოლოდ ხაზის გატარებაა საჭირო ნებისმიერ ორ პუნქტს შორის, მონაცემებს კი სპეციალური პროგრამა მყისიერად დაითვლის. ერთ-ერთი ამგვარი კომპიუტერული პროგრამაა Google Earth.

რუკა დაზიმეტრიული – მოსახლეობის სიმჭიდროვის ამსახველი რუკა.

რულეტი (ფრანგ. roulette პატარა ბორბალი, გორგოლაჭი) – 1. სიგრძის საზომი ხელსაწყო, დანაყოფებიანი ვიწრო ლენტი (ფოლადისა, ტილოსი ან მუშამბისა), რომელიც დახვეულია ლილვზე და მოთავსებულია ბუდეში (ნახ. 1); 2. სპეციალური მოწყობილობა აზარტული თამაშისათვის – დანომრილი დანაყოფების მქონე მბრუნავი წრე, რომელშიც აგორებენ ბურთულას (ნახ. 2); წაგება-მოგება დამოკიდებულია იმაზე, თუ სად გაჩერდება ბურთულა; თვით ეს თამაში.

ნახ. 1

ნახ. 2

რულონი (ფრანგ. rouleau<rouler გორვა, შეხვევა) – რისამე (ქაღალდის, ქსოვილის, ლინოლეუმისა და მისთ.) გრაგნილი.

რუმბი (ბერძ. rhombos წრე, წრიული მოძრაობა) – 1. მიმართულება ხილული ჰორიზონტის წერტილებისკენ ქვეყნის მხარეებთან შეფარდებით; კუთხე ორ ასეთ მიმართულებას შორის (ტერმინი იხმარება უპირატესად ნავიგაციაში – გემის, თვითმფრინავისა და მისთ. კურსის

აღსანიშნავად); 2. დანაყოფი კომპასის წრეზე; შეესაბამება ჰოროზონტის 1/32 ნაწილს; 3. ძროხის ან კამეჩის დიდი ტიკი; 4. ტყავის მოკუპრული ჭურჭელი.

რუნდოპენსტილი – XIX საუკუნის გერმანიაში გავრცელებული ნეორომანული არქიტექტურული სტილის ნაირსახეობა.

რუნდუკი (რუს. рундук) – 1. სახლზე გარედან მიდგმული ხის კიბის დახურული ბაქანი; 2. ძველ რუსულ ხუროთმოძღვრებაში, შენობაზე მიშენებული პარმალის ბაქანი (ნახ. 1. ვასილი ნეტარის ტაძრის პარმალის ორი რუნდუკი, დახურული კარვებით, ქ. მოსკოვი, რუსეთის ფედერაცია), აგრეთვე პარმალის წინკარი, ფარდული.

ნახ. 1

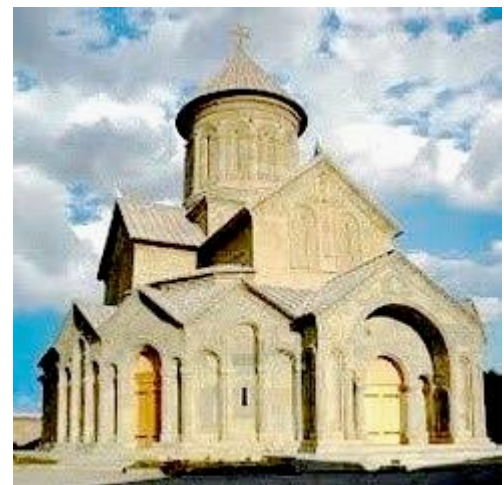
ნახ. 1

რუპორი (ჰოლანდ. roepen ყვირილი) – ხმის გამაძლიერებელი მილი კონუსური ფორმისა (ნახ. 1).

რურალიზაცია (დეურბანიზაცია)(ინგლ. rural-ლათ. ruralis სასოფლო, სოფლური) – ქალაქური ცხოვრების ფორმისა და პირობების გავრცელება სოფლის მოსახლეობაში – ფართო გაგებით ურბანიზაციის პროცესის შემადგენელი ნაწილი (ურბანიზაციის საწინააღმდეგო პროცესი). რ. თან ახლავს ქალაქის მოსახლეობის მიგრაცია სოფლებში, აგრეთვე ქალაქისათვის დამახასიათებელი სამეურნეო საქმიანობის, სამრეწველო ობიექტების, საწყობების და ა.შ. გადატანა სასოფლო დასახლებულ პუნქტებში და სხვ.

რუსთავის სიონი (ინგლ. Rustavi Sioni) – ქართული ხუროთმოძღვრების უახლესი ძეგლი, რუსთავის ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის მიძინების სახელობის მართლმადიდებლური ტაძარი (ნახ. 1. საერთო ხედი). მდებარეობს ქვემო ქართლის მხარეში, ქ. რუსთავში.

აიგო 2011 წელს ქ. რუსთავში (პროექტის ავტორები: დეკანოზი ბ. მენაბდე, ნ. აბაშიძე და ნ. დადიანი; ქტიტორი თამაზ გველუკაშვილი). ტაძარი აშენებულია ძველი სამშენებლო ტექნოლოგიების გამოყენებით – ქვითა და კირით, ცემენტისა და არმატურის გარეშე. ნაგებობის არქიტექტურაში შერწყმულია თავისუფალი ჯვრისა და მრგვალი ტაძრის მახასიათებლები. ტაძრის სიმაღლეა 19 მ. სამიწველი მოწყობილია ბაზალტის

ნახ. 1

ქვის კვადრების 1 მ სისქის ბალასტის ბალიშზე. შემკვრელია კეცის ქვიშაზე მომზადებული მაღალი სიმტკიცის ჰიდრავლური კირდუღაბი. ქვების ჰორიზონტალური ბმებისთვის გამოყენებულია, როგორც წყობაში კეტვის პრინციპი, ასევე ე.წ. "გამერები" (ქვაში ამოკვეთილ ფოსოებსა და ღარებში ჩასხმულ გამდნარ ტყვიაში ჩაძირული ლითონის ჩანგლები). ტაძრის პერანგის ქვად ძირითადად გამოყენებულია ხეკორძულა-ნიჩბისის მოლურჯო-მოყვითალო შეფერილობის ქვიშაქვა. ეს სწორედ ის ხვლიკისფერი ქვაა, რომლითაც თავის დროზე სვეტიცხოველი და ანჩისხატის ბაზილიკა ააშენეს. კარიერიდან მოტანილი ქვის ლოდები ხელით იქნა გათლილი, მოჩუქურთმებული (ნახ. 2. აღმოსავლეთის მთავარი აფსიდის ფასადის მორთულობა; ნახ. 3 - ნახ. 5: ჩუქურთმები; ნახ. 6. გუმბათის ყელი) და დამონტაჟებული. XII-XIII საუკუნეების ტაძრების მსგავსად ინტერიერი აგურით ამოიყვანეს,

ნახ. 2

რის შემდეგაც კედლები თლილი ქვით მოაპირკეთეს. ზედაპირის ფერადოვნებისათვის გამოიყენეს საქართველოს სხვადასხვა კუთხიდან შემოტანილი ქვები: თემისა და თეთრი წყაროს მომწვანო და მოყვითალო ტუფი, დმანისისა და ახალქალაქის შინდისფერი და მოწითალო პემზა-ტუფი. სარკმლებში ჩამონტაჟებულია ბოლნისის მწვანე ტუფში გამოთლილი ორნამენტული ჭვირული, რომელიც მზის სხივს ფანტავს და ტაძარში განფენილ სინათლეს წარმოქმნის. სახურავის საბურვლად გამოყენებულია ლორფინი (ქვის კრამიტი), რომელიც მარნეულის ბაზალტისა და ყაზბეგის ანდეზიტ-დაციტის ლოდებიდან იქნა გათლილი.

რუსთავის სიონის მშენებლობაში გამოყენებულია შუა საუკუნეების საქართველოს საუკეთესო ტაძრების (ნიკორწმინდა, ფიტარეთი, გელათი, ქვათახევი, ბანა, ოშკი, ხახული, სვეტიცხოველი, სამთავრო, ჰუჯაბი, დმანისი, ბოლნისი და სხვ.) არქიტექტურა და სამშენებლო გამოცდილება. ტაძრის გეგმარებაა თავისუფალი ჯვარი, რომელსაც აქვს წრიული გარშემოსავლები, რაც აადვილებს ტაძრის ლიტურგიულ გარშემოვლას. ასეთი სტილის ტაძარი საქართველოში პირველად აშენდა. მრგვალი ტაძრისა და თავისუფალი ჯვრის შერწყმამ წარმოქმნა ტაძრის გარშემოსავლები უბეებით, ასე რომ, აქ შემოსულ ადამიანს თავისუფლად შეუძლია სწრაფად მოილოცოს და ისე გავიდეს ტაძრიდან, რომ წირვა-ლოცვას ხელი არ შეუშალოს და მრევლი არ დააბრკოლოს.

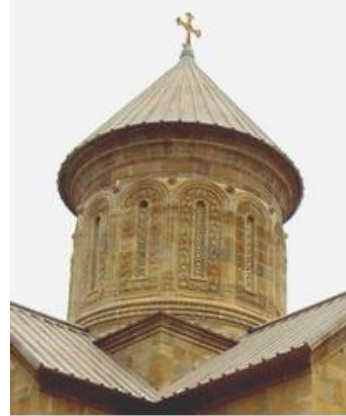
ნახ. 3

ნახ. 4

ნახ. 5

ნახ. 6

რუსტი (ლათ. rusticus გაუთლელი, უხეში) – 1. ქვა, რომლის ზედაპირი ამობურცულია და უხეშადაა დამუშავებული; 2. კედლის მოპირკეთება უხეშად დამუშავებული დიდი ზომის ქვის კვადრებით (ნახ. 1) ან ფლეთილი ქვებით (ნახ. 2).

ნახ. 1

ნახ. 2

რუსხმული – იხ. ბელდარი.

რუტერი (ინგლ. router<root თხრა) – 1. რკინის კბილებიანი გრუნტის გასაფხვიერებელი მანქანა; 2. უნივერსალური, კომპიუტერული მართვის ქვეშ მყოფი მანქანა, რომელიც განკუთვნილია მყარი მასალების საჭრელად, როგორცაა: კომპოზიტი, ხე (ნახ. 1. ხის მასალის საჭრელი რუტერი), ალუმინი, ფოლადი, პლასტმასა, ქიმიური ქაფი და ა.შ.

ნახ. 1

რუტილი (ლათ. rutilus ხასხასა წითელი, ოქროსფრად მბრწყინავი) – მინერალი, ტიტანის ორჟანგი. ქიმიური ფორმულა – TiO_2 . შეიცავს რკინის, კალის, ნიობიუმისა და ტანტალის მინარევებს. სიმკვრივე – 4230 კგ/მ³; სიმაგრე მოოსის სკალით – 6-6,5. ფერი: შავი, რუხი, წითელი, ოქროსფერი. გვხვდება ადრეული გენეზისის მაგმურ ქანებში (გრანიტი, გრანიტისა და გაბროს პეგმატიტები, დანალექი წარმონაქმნები და სხვ. გამოიყენება ტიტანის შემცველი პრეპარატების დასამზადებლად, ფეროტიტანის გამოსადნობად, ტიტანის თეთრას დასამზადებლად, კერამიკულ მრეწველობაში, რადიოტექნიკასა და სხვ.

რქაქვა – ქანწარმოქმნიელი მაგმატური, შავი ან მუქი-მწვანე ფერის, მინერალი ამფიბოლების ჯგუფისა, რომელიც მიეკუთვნება რთული ქიმიური შედგენილობის ზოლური სილიკატების ქვეკლასს (ნახ. 1). სიმკვრივე – 3-3,4 გ/სმ³; ქიმიური ფორმულა – $\text{Ca}_2(\text{Mg,Fe,Al})_5(\text{Al,Si})_8\text{O}_{22}(\text{OH})_2$. ჩვეულებრივი რ. არის კალციუმის, მაგნიუმისა და რკინის რთული ალუმინსილიკატი. ფართოდ არის გავრცელებული ნორვეგიაში, ჩეხეთსა და იტალიაში. ძირითადად გამოიყენება სამრეწველო მიზნებისათვის, მაგ., სამრეწველო-ტექნოლოგიური მეთოდით დაშლისას მისგან მიიღება ოპალი და კარბონატები; ტექნოლოგიურ პროცესებში ჰიდროთერმული დულაბების გამოყენებისას, რქაქვა გარდაიქმნება კვარცად, ეპიდოტად, კალციტად და ქლორიტად; რქაქვის მინერალიდან შესაძლებელია მუქი-მწვანე ფერის მინის გამოდნობა და სხვ.

ნახ. 1

რღვევა – მასალაში დეფექტების (ახალი ზედაპირები, ბზარები, ფორები) წარმოქმნის, განვითარებისა და დაგროვების პროცესი, რომელიც არღვევს მთლიანობას და მას ნაწილებად ყოფს. მისი სახეებია: არასტაბილური, ბლანტი, დადლილობითი, ინტერკრისტალური, კოროზიული, მარცვალთსასაზღვრო, მარცვალთშორისი, მექანიკური, მოწყვეტით, მყიფე, საწყისი, სრული, ტრანსკრისტალური, ქიმიური, შეკავებული, შენელებული, შერეული, წყალბადური, ჭრით, ხანგრძლივი და სხვ.

რღვევა მყიფე – მყარი ტანის გაყოფის პროცესი მცირე პლასტიკური დეფორმაციის (ან მის გარეშე) პირობებში. მას თან სდევს ბზარების სწრაფი გავრცელება დროში და ენერჯის მცირე ხარჯი. ახასიათებთ მყიფე მასალებს (მინა, კერამიკა, აგური, ქვა, თაბაშირი, ნახშირბადუხვი ინსტრუმენტალური ფოლადი და სხვ.).

რღვევა პლასტიკური – მყარი ტანის გაყოფის პროცესი, რომელსაც თან ახლავს მნიშვნელოვანი პლასტიკური დეფორმაციები. პროცესში ნორმალურთან ერთად მონაწილეობენ მხები ძაბვებიც. ამორფულ სხეულებში, განსაზღვრულ პირობებში, ეს დეფორმაციები შექცევადია, ხოლო კრისტალურში – შეუქცევადი.

რღვევის სიბლანტე – ახალი ზედაპირის წარმოქმნის ენერჯის ერთეული, რომელიც რღვევის თეორიაში დრეკადობის მოდულთან, სიმტკიცესა და დეფორმაციასთან ერთად ერთ-ერთი ძირითადი პარამეტრია. იგი წარმოადგენს ბზარის წვეროში გამჭიმავი ძაბვების ფარდობით ზრდას ბზარის გადასვლისას სტაბილურიდან არასტაბილურ სტადიაში.

რჩილვა – მასალების ხისტი შეერთების პროცესი, როდესაც მასალები ცხელდება მათი დნობის ტემპერატურაზე ოდნავ ნაკლებად და შეერთება ხორციელდება გამდნარი სარჩილით. რჩილვის დროს ხდება ძირითადი მასალისა და სარჩილის ერთდროული დნობა და დიფუზია და, მიღებული მასით შესაერთებელ ნაკეთობებს შორის ღრეოს შევსება. გამოიყენება ფოლადის, სპილენძის, თუჯის, მინის, გრაფიტის, კერამიკის, პოლიმერების და

ნახ. 1

მისთ. ნაკეთობების სარჩილად. შესადულებებელი ადგილის გასაცხელებლად გამოიყენება ელექტრო- ან აირგამახურებელი (ნახ. 1).

რცხილა (ლათ. Carpinus) – მერქნიან მცენარეთა გვარი არყისებრთა ოჯახიდან. ზაფხულმწვანე ხე (ნახ. 1) ან მაღალი ბუჩქი. აქვს რუხი ფერის გლუვი და ოდნავ დამსკდარი ქერქი. არსებობს 50-მდე სახეობა, რომელიც გავრცელებულია კავკასიაში, ყირიმში, მცირე აზიაში, ირანში, ევროპასა და ჩრდილოეთ ამერიკაში. საქართველოში ორი სახეობა იზრდება – კავკასიური რცხილა და ჯაგრცხილა. ის ჩრდილის ამტანი, სითბოს მოყვარული მცენარეა. ყინვა ვერ აზიანებს. ნიადაგის მიმართ მომთხოვნია, თუმცა ჯაგრცხილა მშრალ და ხრიოკ მთის კალთებზეც ხარობს. მერქანს იყენებენ მუსიკალური საკრავების დასამზადებლად, აგრეთვე საწვავად (ნახ. 2. რცხილის შემა) ბუხრებსა და ღუმლებში.

ნახ. 1

ნახ. 2

რხევა (რხევითი მოძრაობა) – სისტემის მდგომარეობის ცვლილების პროცესი დროში სისტემის წონასწორობის წერტილთან სიახლოვეს, რომელსაც ახასიათებს მოძრაობის მიმართულების პერიოდული ცვლელადობა (მაგ., ქანქარის რხევისას მეორდება მისი გადახრა ვერტიკალური სიბრტყიდან ორივე მხარეზე). რ. ყოველთვის მჭიდროდ არის დაკავშირებული ტალღურ მოძრაობასთან, ამიტომ რ. საერთო კანონზომიერებების შესწავლა ხდება რხევებისა და ტალღების განზოგადებული თეორიით, რომლის მათემატიკური აპარატია დიფერენციალური განტოლებები. რ. სახეები დამოკიდებულია მერხევი სისტემის (ოსცილიატორის) თვისებებზე: ფიზიკური ბუნების მიხედვით რ. არსებობს მექანიკური, ელექტრომაგნიტური, თბური და შერეული; გარემოსთან ურთიერთქმედების მიხედვით – იძულებითი, თავისუფალი, ავტონომიური, პარამეტრული და შემთხვევითი. რ. ფიზიკური პარამეტრებია ამპლიტუდა, პერიოდი და სიხშირე.

რხევა იძულებითი – სისტემის რხევა, რომელიც მიმდინარეობს გარე პერიოდული ძალის ზემოქმედების შედეგად. რ. ი. ამპლიტუდა დამოკიდებულია ამ ზემოქმედების სიხშირესა და სისტემის საკუთარი რხევების სიხშირეს შორის არსებულ თანაფარდობაზე. რ. ი. ამპლიტუდას მკვეთრი მაქსიმუმი აქვს მაშინ, როდესაც ეს სიხშირეები ემთხვევა ერთმანეთს; ამ მოვლენას რეზონანსი ეწოდება.

რხევა მთავარი – რამდენიმე თავისუფლების ხარისხის მქონე მექანიკური სისტემის თითოეული შესაძლო პერიოდული თავისუფალი რხევა.

რხევა მიღვადი – ნივთიერი წერტილის წრფივი მოძრაობა დრეკადი აღმდგენი ძალის მოქმედებით წინაღობის მქონე გარემოში, როდესაც გარემოს წინაღობის ძალა წერტილის სიჩქარის პირველი ხარისხის პროპორციულია და მიმართულია მოძრაობის საწინააღმდეგოდ.

რხევა პერიოდული (პერიოდული მოძრაობა) – რხევა, რომლის დროსაც ყველა მახასიათებელი სიდიდე არის დროის პერიოდული ფუნქცია ერთი და იმავე პერიოდით.

რხევა ფუნქციის – რაიმე სიმრავლის ზედა და ქვედა საზღვრებზე ფუნქციის მნიშვნელობათა სხვაობა.

რხევა ჰარმონიული (სინუსოიდური რხევა) – რხევა, რომელიც ხდება წონასწორობიდან წანაცვლების სიდიდის პროპორციული და წონასწორობის მდებარეობისკენ მიმართული ძალის მოქმედებით, რომლის დროსაც მახასიათებელი (ფიზიკური) სიდიდე დროის განმავლობაში იცვლება სინუსის ან კოსინუსის კანონით. ჰარმონიული რხევის დროს აჩქარება წანაცვლების პროპორციულია და მიმართულია მის საპირისპიროდ.

რხევები არაწრფივი – დრეკადი მექანიკური სისტემის რხევები იმ შემთხვევაში, როდესაც შიგა ძალების მდგენელებსა და გადაადგილების კომპონენტებს შორის არსებობს არაწრფივი დამოკიდებულება.

რხევები განივი (ღეროს) – რხევები, რომლის დროსაც ხდება ღეროს ღუნვა.

რხევები გასწვრივი (ღეროს) – რხევები, რომლის დროსაც ღეროს წერტილები ირხევა ღეროს ღერძის პარალელურად.

რხევები თავისუფალი – რხევები, რომლებიც მიმდინარეობენ გარე ზემოქმედების გარეშე. ის მხოლოდ დედამიწის მიზიდულობის ძალითაა გამოწვეული და დროის გარკვეულ შუალედში მუდმივია.

რხევები მგრები (ღეროს) – რხევები, რომლის დროსაც ხდება ღეროს გრეხვა.

რხევები პარამეტრული – ცვალებადი სიხისტის მექანიკური სისტემის რხევები, რომლებიც განისაზღვრება დიფერენციალური განტოლებების დახმარებით, რომელთა კოეფიციენტები დროის პერიოდული ფუნქციებია.

რხევები საკუთრივი – იხ. რხევები თავისუფალი.

რხევები სინქრონული – რხევები, რომლებიც მიმდინარეობს ერთი და იმავე სიხშირით.

რხევები წრფივი – დრეკადი მექანიკური სისტემის რხევები იმ შემთხვევაში, როდესაც შიგა ძალების მდგენელებსა და გადაადგილების კომპონენტებს შორის არსებობს წრფივი დამოკიდებულება.

რხევების დემპფირება – მავნე მექანიკური რხევების ჩახშობის ან მათი ამპლიტუდისა და სიხშირის დასაშვებ მნიშვნელობამდე შემცირების პროცესი.

რხევის პერიოდი – დროის უმცირესი შუალედი, რომლის შემდეგ მერხევი სისტემა ხელახლა უბრუნდება ნებისმიერად არჩეულ საწყის მდგომარეობას, ე.ი. რხევის პერიოდი არის დრო, რომელიც საჭიროა ერთი სრული რხევის შესასრულებლად.

რხევის სიხშირე – სრულ რხევათა რიცხვი დროის ერთეულში. პერიოდული რხევებისათვის რხევის სიხშირე $n = 1/T$, სადაც T – რხევის პერიოდი.

რხევის ფაზა – სიდიდე, რომლის კოსინუსი (სინუსი) ტოლია ჰარმონიული მოძრაობისას $[x = a \cos(kt + \alpha)]$ დროის მოცემულ t მომენტში მერხევი სიდიდის x მნიშვნელობის ფარდობისა

რხევის (A) ამპლიტუდასთან ანუ, ეს არის სიდიდე $(kt+\alpha)$. აქ k – რხევის წრიული სიხშირე, t – დრო, α – რხევის საწყისი ფაზა (რხევის ფაზა დროის საწყის მომენტში).